

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
BATI SANATI VE ÇAĞDAŞ SANAT POGRAMI**

RESİM SANATINDA KIRIM SAVAŞI

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan:

20136153 Yasemin DORA

Danışman:

Prof. Dr. Zeynep İNANKUR

İSTANBUL- 2016

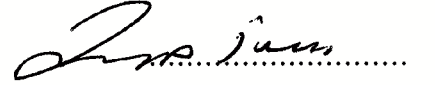
Yasemin DORA tarafından hazırlanan **Resim Sanatında Kırım Savaşı** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / Oyçokluğuyla Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 16 / 03 / 2016

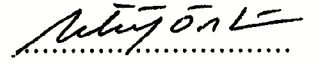
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

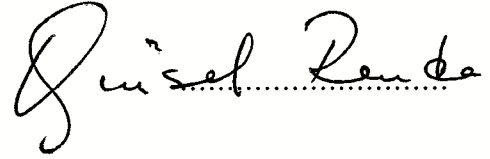
Jüri Üyesi : Prof.Dr.Zeynep İNANKUR (Danışman)

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Nilüfer ÖNDİN

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Günsel RENDA (Koç Ü. Öğr.Üy.)

Yedek Jüri Üyesi : Prof.Dr.Uşun TÜKEL (İ.Ü.Öğr.Üy.)

.....

Yedek Jüri Üyesi : Doç.Dr.Burcu PELVANOĞLU

.....

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no.</u>
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
RESİM LİSTESİ.....	VII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı.....	1
1.2. Çalışmanın Kapsamı.....	1
1.3. Çalışmanın Yöntemi.....	2
2. KIRIM SAVAŞI	4
2.1. Kırım Savaşı Öncesi Osmanlı Devleti ile Rusya Arasındaki İlişkiler.....	5
2.2. Kırım Savaşı	7
2.2.1. Kırım Savaşı'nın Çıkış Sebepleri.....	7
2.2.2. Diğer Devletlerin Savaşa Katılımı.....	11
2.3. Muharebeler	11
2.3.1. Sinop Muharebesi.....	11
2.3.2. Kırım Muharebeleri.....	13
2.3.3. Kafkasya Muharebeleri.....	17
2.3.4. Baltık Denizi, Beyaz Deniz ve Uzakdoğu Muharebeleri.....	18
2.4. Paris Barış Anlaşması.....	19
2.5. Savaşın Sonuçları.....	21
3. RESİM SANATINDA SAVAŞ BETİMLERİ.....	22

4. KIRIM SAVAŞI'NIN SANATTAKİ YANSIMALARI.....	43
4.1 Kırım Savaşı ile Resim Sanatının Karşılıklı Etkileşimi: Sanat Eserlerine Uygulanan Politik Baskı ve Bu Eserlerin Toplum ve Ordu Üzerindeki Etkisi.....	43
4.2 Karada ve Denizde Kırım Savaşı.....	69
4.3 Kırım Savaşı'nın Resim Sanatındaki Örnekleri.....	77
4.3.1. Fransa.....	77
4.3.2. İngiltere.....	86
4.3.3. Sardinya.....	98
4.3.4. Rusya.....	102
4.3.5. Osmanlı.....	112
4.3.6. Savaşa Katılmayan Ülkeler.....	125
4.4 Paris Anlaşması Betimleri ve Savaşın İzlerinin Görüldüğü Resimler....	131
5. SONUÇ.....	144
6. SANATÇI ÖZGEÇMİŞLERİ.....	150
7. KAYNAKLAR.....	186
7.1 Kitaplar.....	186
7.2 Makaleler.....	190
7.3 İnternet Kaynakları.....	192
8. ÖZGEÇMİŞ.....	199

ÖNSÖZ

Resim Sanatında Kırım Savaşı konulu yüksek lisans tezimi gerçekleştirirken öncelikle danışman hocam Prof. Dr. Zeynep İnankur'a konunun önemine dikkatimi çektiği ve çalışmalarım esnasındaki rehberliği, desteği ve anlayışı için teşekkür ederim.

Tezimin Kırım Savaşı bölümü kaynak seçiminde yol gösterdiği için sayın araştırma görevlisi Mehmet Perinçek'e, Rus resim sanatı *lubok* örnekleri için sayın Prof. Dr. Keziban Acar Kaplan'a ve desteği için Yard. Doç. Dr. Evren Yılmaz'a teşekkür ederim.

Tezim süresince destek, teşvik ve güveni için eşim İmran Dora'ya, aileme ve çalışmalarım esnasında bana hep yardımcı olan kızım Duru'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

YASEMİN DORA

Şubat, 2016

ÖZET

Bu tez 19. yüzyılda dünyanın ileri gelen ülkelerinin katıldığı uluslararası bir savaşın, Kırım Savaşı'nın sanatsal yansımalarını inceler. Kırım Savaşı o zamana kadar yapılan bir çok savaştan farklı şekilde gelişmiştir. Endüstri çağının etkilerinin görüldüğü ilk savaştır. Bu savaş esnasında telgraf, tren yolu, buharlı gemiler gibi modern buluşlar ilk defa kullanılmıştır. Rüzgar gücü ile ilerleyen ahşap gemiler bu savaşta yerini buharlı ve zırhlı gemilere bırakmıştır. Avrupa'da seri üretim bu savaş ile başlamıştır. Baskı yöntemlerinin gelişmesi ile gazeteler savaşı gravürlerle, resimli olarak vererek halkın daha iyi anlamasını sağlamışlardır. Fotoğraf uluslararası bir savaşta ilk defa kullanılmıştır. Çarpışmalar devam ederken halkın görebildiği ve fotoğraflanan ilk Avrupa savaşıdır. Tüm bu gelişmeler Kırım Savaşı konulu sanat eserlerini etkilemiştir.

Büyük ulusların katıldığı bu savaşa hükümetler ve yayın organları hem kendi çizerlerini yollamışlar, bununla beraber askeri görevle savaşta yer alan sanatçılar yaşadıklarını betimlemişlerdir. Tüm bu sanatçıların eserlerinde benzer sonuçlar görülmektedir. Bu savaş değişimlerin olduğu noktadadır. Bir önceki dönemin ulusseverlik propagandası ile yapılan resimler artık değişmektedir. Ordunun yanlış idaresi ve yaşanan kayıplarla beraber savaşın vahşeti ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sayede vatanperver, ulusu için ölen kahraman askerler betimlenirken diğer taraftan da kötü yönetim sebebiyle savaşta ve sonrasında hastalık, soğuk ve kötü koşullar yüzünden boşu boşuna ölen askerlerin betimleri görülmektedir. Savaştan etkilenen halkın durumunu betimleyen eserler de bu dönemde ön plana çıkmıştır.

Bu sebeplerle değişen teknolojinin savaş resimleri sanatını etkilediği gibi resim sanatı da toplumu etkilemiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Kırım Savaşı, resim sanatında savaş betimleri, 19.yy resim sanatı, resim sanatında sansür ve propaganda.

SUMMARY

This thesis examines the artistic reflection of Crimean War which was the international war happened between the world's leading countries. Crimean War was the first war which we saw the effects of the Industrial Era. Modern inventions such as rifling weapons, telegram, railways, steamships were used in this war for the first time. Galleons' which use wind power gave their seat to the steam powered and armored ships in this war. Printing methods developed, so the newspapers explained the war with engravings and the public could understand the war visually much better. Photograph was used in international war for the first time. It was the first European war that been photographed and seen by public when the battle was going on. All these developments have affected the artworks about Crimean War.

In the war which involved the great nations, governments, publications sent their illustrations, also some soldiers who were artists have described their experiences. All these artists, we observe similar consequences. The pictures who made with patriotism at the former era have been changing at last. The savagery of war started to emerge with the discoordination of armies and loss of lives. Therefore, while the heroic soldiers who gave their lives for their country were portrayed, but also the portrayals of soldiers who died in vain due to bad coordination and secondary effects like disease, cold and poor conditions. The pictures which describe the public suffered from war came to the foreground.

For these reasons, just as changing technology affected the war pictures art, art of painting has affected society.

KEY WORDS: Crimean War, war depictions in art, 19th century painting, censorship and propaganda in art.

RESİM LİSTESİ

	<u>Sayfa no.</u>
Görsel 3.1: Douris, <i>Troya Savaşı, Hektor ile Aias'ın Düelllosu</i> , İÖ 485-480, kırmızı figürlü kyliks, Musee du Louvre, Paris.	23
Görsel 3.2: <i>Bayeux Halısı, Hastings Savaşı</i> (detay), 11.yüzyıl son çeyreği, keten üzeri yün dokuma, y. 50x7034 cm, Bayeux Museum, Bayeux.....	25
Görsel 3.3: Matthew Paris, <i>Haçı Kapan Selahaddin</i> , 1240–53, <i>Chronica Majora</i> , Saint Albans, c.1, s.279, Corpus Christi Koleji, Cambridge.....	26
Görsel 3.4: Paolo Uccello, <i>San Romano Savaşı</i> , y.1435-1455, ahşap üzeri tempera, 182x320 cm, Gallerie degli Uffizi Musei, Floransa.	27
Görsel 3.5: Lorenzo Zacchia, <i>Anghiari Savaşı</i> , 1558, gravür, 37x47 cm, Graphische Sammlung Albertina, Viyana	29
Görsel 3.6: Peter Paul Rubens, <i>Anghiari Savaşı</i> , 1603, siyah tebeşir, kalem kahverengi mürekkep, 45.2x63.7 cm, Musee du Louvre, Paris.....	29
Görsel 3.7: Albrecht Altdorfer, <i>Issus Savaşı</i> , 1529, panel üzeri yağlıboya, 158x120 cm, Alte Pinakothek, Münih.	31
Görsel 3.8: Albrecht Altdorfer, <i>Issus Savaşı</i> , 1529, panel üzeri yağlıboya, 158x120 cm, Alte Pinakothek, Münih, Darius ile İskender detayı.	32
Görsel 3.9: Bernard van Orley, <i>Pavia Muharebesi</i> , 1528-31, goblen yün, ipek, gümüş, altın, 440x818 cm, Museo di Capodimonte, Napoli.....	33
Görsel 3.10: Jacques Callot, <i>Asılma</i> , Savaşın Acıları, 11 numaralı plaka, 1633, aside yedirme baskı, 8.3x18 cm, University of Michigan Museum of Art, Michigan.....	34
Görsel 3.11: Francisco de Goya y Lucientes, <i>Yapacak Bir Şey Yok</i> , 1810-20, gravür, 14.2x16.8 cm, National Gallery of Canada, Ottawa.	35

Görsel 3.12: Antoine-Jean Gros, <i>General Bonaparte Arcole Köprüsü'nde</i> , 1796, tuval üzerine yağlıboya, 34x104 cm, Hermitage Müzesi, St.Petersburg.	37
Görsel 3.13: Paolo Veronese, <i>İnebahtı Savaşı Alegorisi</i> , y.1572, tuval üzerine yağlıboya, 169x137 cm, Gallerie dell'Accademia, Venedik.....	38
Görsel 3.14: Hendrick Cornelisz Vroom, <i>İngiliz sahillerinde Hollanda Gemileri İspanyol Kadırgalarına Çarpıp Batırıyor, 3 Ekim 1602</i> , 1617, tuval üzerine yağlıboya, 118x151 cm, Rijksmuseum, Amsterdam.....	39
Görsel 3.15: Philip James de Louthembourg, <i>Şanlı Bir Haziran Muharebesi, 1794; 1795</i> , tuval üzerine yağlıboya, 266.5x373.5 cm, National Maritime Museum, Greenwich, Londra.....	41
Görsel 4.1.1: Kırım Savaşı Propaganda Afişi.....	45
Görsel 4.1.2: <i>Teğmen Kudratsev'in Olağanüstü Zaferi</i> , Devlet Tarih Müzesi, Moskova.....	46
Görsel 4.1.3: <i>Türk kalesi Kars'ın Zaptı, 16 Kasım 1855</i> , Devlet Tarih Müzesi, Moskova.....	47
Görsel 4.1.4: <i>Taganrog'a İlk Kuşatma Girişimi 1855</i> , Taganrog Sanat Müzesi, Taganrog.....	48
Görsel 4.1.5: William Simpson, <i>Hafif Süvari Tugayı Taarruzu, 25 Ekim 1854, Tümgeneral Cardigan Kontu Emri Altında</i> , Library of Congress Prints and Photographs Division Washington, D.C.....	52
Görsel 4.1.6: Constantine Guys, <i>Hafif Süvari Tugayı'nın Taarruzu, Balaklava</i> , 1855, kağıt üzerine kalem, mürekkep suluboya, 32x39 cm, özel kol.....	54
Görsel 4.1.7: Constantin Guys, "Hafif Süvari Tugayı'nın Taarruzu, Balaklava", <i>Illustrated London News</i> , 18 Kasım 1854.....	55

- Görsel 4.1.8: Constantine Guys, “Üsküdar’da Mezarlığın Cebelitarık Piskoposu Tarafından Kutsanması”, kalem, mürekkep, suluboya, 18.4x42.9 cm, *Illustrated London News*, 9 Haziran 1855.....56
- Görsel 4.1.9: William Simpson, *Hastane ve Üsküdar’da Mezarlık*, E. Walker (taşbaskı), Victoria and Albert Museum, Londra.....57
- Görsel 4.1.10: Henry Hope Crealock, *Balaklava Ovası Taslağı*, y.1855, çizim, 24.5x24.5 cm.....60
- Görsel 4.1.11: William Simpson, *Ordu İçin Kulübeler, Sıcak Kıyafet Ve Zapt Edilmiş Rus Tüfek Çukuru*, 13 Mart 1855, taş baskı, Library of Congress Prints and Photographs Division Washington, D.C.,yayın:Paul & Dominic Colnaghi Co.....61
- Görsel 4.1.12: William Simpson, *Sivastopol’dan Önce Rütbelilerin Bir Yılbaşı Yemeği*, 22 Mayıs 1855, taş baskı, Library of Congress Prints and Photographs Division Washington, D.C., yayın: Paul & Dominic Colnaghi Co.....61
- Görsel 4.1.13: John Everett Millais, *Sonuçlanan Barış*, 1856, tuval üzerine yağlıboya, 120x91 cm, Minneapolis Institute of Art, Minneapolis63
- Görsel 4.1.14: John Everett Millais, *Evden Haberler*, 1856, tuval üzerine yağlıboya, 35x25 cm, Walters Art Museum, Maryland63
- Görsel 4.1.15: Liderimi İzleme Yeni Oyunu, *Punch*, 24 Kasım 1855.....64
- Görsel 4.1.16: Joseph Noel Paton, *Başkomutan,Kırım*, 1857, çizim.....65
- Görsel 4.1.17: Elizabeth Thompson Butler, *Kırım’da Bir Çarpışmadan Sonra İçtima*, 1874, tuval üzerine yağlıboya, 93.3x183.5 cm, Royal Collection Trust, Londra.....67
- Görsel 4.1.18: Elizabeth Thompson Butler, *Balaklava*, 1876, tuval üzerine yağlıboya, 103.4x187.5 cm, Manchester Art Gallery, Manchester..... 68

- Görsel 4.2.1: Jean-Baptiste Henri Durand-Brager, *Du Mat Tabyası Önündeki Bomba Çukurları*, 1856-57, tuval üzerine yağlıboya, 56x88 cm, Chateau de Versailles, Paris..... 71
- Görsel 4.2.2: Jean-Baptiste Henri Durand-Brager, *Du Mat Tabyasının Sağ Manzarası*, 1856-57, tuval üzerine yağlıboya, 56x88 cm, Chateau de Versailles, Paris.....71
- Görsel 4.2.3: John Wilson Carmichael, *Sveaborg'un Bombardımanı, 9 Ağustos 1855*, tuval üzerine yağlıboya, 153x306 cm, Caird Koleksiyonu, National Maritime Museum, Greenwich, Londra.....73
- Görsel 4.2.4: Pierre-Emile de Crisenoy, *Karadeniz Kışında Yüzen Batarya Devastation*, y.1860, tuval üzerine yağlıboya, Musée national de la Marine, Paris...74
- Görsel 4.2.5: Zırhlı yüzen batarya Lave, 1854, fotoğrafçı bilinmiyor.....75
- Görsel 4.2.6: “Kinburn Kalesi'nin Önünde Üç Zırhlı Batarya”, 1856, gravür, *The New York Journal*.....75
- Görsel 4.2.7: Aleksei Petroviç Bogolyubov, *Buharlı Gemi Prut'un 1854'te Tuna Üzerindeki Silistre Kalesini Ateşe Tutması*, 1856, tuval üzerine yağlıboya, 46x70.5 cm, Merkez Deniz Müzesi, St. Petersburg.....76
- Görsel 4.3.1: Jean-Baptiste Henri Durand-Brager, *Limandan Çekilen Kamiesh Manzarası*, 1856-57, 170x173 cm, Chateau de Versailles, Paris..... 79
- Görsel 4.3.2: Jean-Baptiste Henri Durand-Brager, *Kamiesch: Liman ve Şehir Manzarası*, 1855, iki cam negatiften baskı, 22.8x56.4 cm. Musée de l'Armée, Paris.....79
- Görsel 4.3.3: Horace Vernet, *Alma Muharebesi*, 1856-57, 190x298 cm, Musée Fesch, Ajaccio, Korsika.....80
- Görsel 4.3.4: Adolphe Yvon, *Malakof Kalesi'nin Ele Geçirilmesi 8 Eylül 1855*, 1857, tuval üzerine yağlıboya, 600x900 cm, Chateau de Versailles, Paris.....82

Görsel 4.3.5: Adolphe Yvon, <i>Malakof Kalesi'nin Ele Geçirilmesi 8 Eylül 1855</i> , detay.....	83
Görsel 4.3.6: Kırım Salonu kartpostalı, Chateau de Versailles, Paris.....	83
Görsel 4.3.7: Adolphe Yvon, <i>Malakof Kalesi'nin Ele Geçirilmesi</i> , baskı: M. Marthe, y.1857, gravür, 8.5x5.4 cm, Bibliothèque Nationale de France, Paris.....	84
Görsel 4.3.8: Charles Negre, <i>Bir Çırac</i> , 1857, albümin baskı, 16x11,8 cm, Musée Français de la Photographie, Essonne.....	85
Görsel 4.3.9: Robert Gibb, <i>İnce Kırmızı Hat</i> , 1881, tuval üzerine yağlıboya, National War Museum, Edinburgh.....	88
Görsel 4.3.10: Godfrey Douglas Giles, <i>Balaklava Muharebesi'nde Ağır Süvari Tugay'ın Hücumu 25 Ekim 1854</i> , 1897, tuval üzerine yağlıboya, 122.2x213.4 cm, National Army Museum, Londra.....	89
Görsel 4.3.11: Jerry Barrett, <i>Kraliçe Victoria'nın Yaralı Askerleri İlk Ziyareti</i> , 1856, tuval üzerine yağlıboya, 142x213 cm, National Portrait Gallery, Londra.....	91
Görsel 4.3.12: Thomas Jones Barker, <i>Sivastopol Önünde Müttefik Generalleri</i> , tuval üzerine yağlıboya, 1856, özel kol.....	92
Görsel 4.3.13: Thomas Jones Barker, <i>Sivastopol Önünde Müttefik Generalleri</i> , detay, Ömer Paşa.....	93
Görsel 4.3.14: Louis William Desanges, <i>Çavuş Luke O'Connor, Alma Muharebesi, 20 Eylül 1854</i> , y.1860, tuval üzerine yağlıboya, 65x78 cm, Royal Welsh Fusiliers Regimental Museum, Gwynedd, North Wales.....	94
Görsel 4.3.15: Thomas William Wood, <i>Er Walker</i> , 1856, tuval üzerine yağlıboya, 54x45 cm, Hunterian Museum, Londra.....	97
Görsel 4.3.16: Carlo Bossoli, <i>Sivastopol Manzarası</i> , y.1840, kağıt üzeri guaj ve kalem, 27.2x38.3 cm, özel kol.....	99

- Görsel 4.3.17: Gerolamo Induno, *Çerneya Muharebesi*, 1857, tuval üzerine yağlıboya, 292x494 cm, Gallerie di Piazza Scala, Milano, İtalya.....100
- Görsel 4.3.18: Angelo Usigli, “Lord Raglan”, y.1860, *Guerra d’Oriente* Albümü, Floransa, taşbaskı ve suluboya.....101
- Görsel 4.3.19: Angelo Usigli, “Kafkasya’da Golonsky (Sochi) Kalesi’nin Bombalanışı”, y.1860, *Guerra d’Oriente* Albümü, Floransa, taşbaskı ve suluboya.....101
- Görsel 4.3.20: Georg Wilhelm Timm, “Rus ve Osmanlı devletlerinde yaşayan halkların betimleri ve yerel kıyafetleri”, *Khudojestvennyy Listok*, 1861, taşbaskı...103
- Görsel 4.3.21: Georg Wilhelm Timm, “Sivastopol Kahramanları Denizciler” (soldan sağa- Athanasius Eliseev, Aksenium Rybakov, Peter Cat, Ivan ve Fyodor Dimchenko Zaika), *Khudojestvennyy Listok*, 1855, taşbaskı.....103
- Görsel 4.3.22: Aleksei Petroviç Bogolyubov, *Vladimir Fırkateyni’nin Türk Buharlı Gemisi Pervaz Bahri tarafından ele geçirilmesi*, 1858, tuval üzerine yağlıboya, 120x190.5 cm, Sanat Müzesi, VI Surikova, Krasnoyarsk, Rusya.....105
- Görsel 4.3.23: Aleksei Petroviç Bogolyubov, *Sinop Muharebesi*, 1860, tuval üzerine yağlıboya, 47x70.5 cm, Merkez Deniz Müzesi, St. Petersburg.....106
- Görsel 4.3.24: Ayvazovski İvan Konstantinoviç, *Sinop Muharebesi 18 Kasım 1853*, 1853, tuval üzerine yağlıboya, 220x331 cm, Merkez Deniz Müzesi, St. Petersburg.....108
- Görsel 4.3.25: “Rus Bombardımanında Sinop’ta Yanmış Bir Mahalle”, *L’Illustration Universel*, Paris 1854.....108
- Görsel 4.3.26: Ayvazovski İvan Konstantinoviç, *Sivastopol Kuşatması*, 1859, tuval üzerine yağlıboya, 32,5x72 cm, Ayvazovski Ulusal Sanat Galerisi, Kırım.....109
- Görsel 4.3.27: Theodor Ilyich Baikoff, *Kürekdere Muharebesi*, 1855, tuval üzerine yağlıboya, 155x222 cm, Tarihi Askeri Topçu Müzesi, St. Petersburg.110

- Görsel 4.3.28: Franz Roubaud, *Sivastopol Kuşatması Panoraması 1854-1855*, 1902-4, 1400x11500 cm, Sivastopol Kuşatması Müzesi, Sivastopol.....111
- Görsel 4.3.29: Franz Roubaud, *Sivastopol Kuşatması Panoraması 1854-1855*, detay, Rus komutanları ve askerleri.....111
- Görsel 4.3.30: Franz Roubaud, *Sivastopol Kuşatması Panoraması 1854-1855*, detay, Cerrah Pirogov.....112
- Görsel 4.3.31: Seyit Ali Efendi, *Sivastopol'un Muhasarası*, 1886, yağlıboya, 107x69 cm, Deniz Müzesi, İstanbul.....114
- Görsel 4.3.32: Kırım Savaşı sırasında büyük körfez kaleleri ve müttefik gemilerinin pozisyonunu gösteren Sivastopol Haritası.....115
- Görsel 4.3.33: Eski Deniz Müzesi, Kırım Savaşı Salonu, İstanbul115
- Görsel 4.3.34: Fahri Kaptan, *Sivastopol Bombardımanı ve Mahmudiye*, gravür, Deniz Müzesi, İstanbul.....117
- Görsel 4.3.35: *Sivastopol'un Düşüşü*, gravür, env. no: 2712 Deniz Müzesi arşivi, İstanbul.....117
- Görsel 4.3.36: Hüsnü Tengüz, “Sinop Faciası”, *Osmanlı Bahriyesinin Mazisi* Albümü.....118
- Görsel 4.3.37: Sermet Muhtar, *Kırım Savaşı'nda Osmanlı Kapısı*, 1916, duralit üzerine yağlıboya, 53x46 cm, Askeri Müze, İstanbul.....119
- Görsel 4.3.38: Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı anıtı ve Kırım Savaşı şehit mezarları, İstanbul.....123
- Görsel 4.3.39: George Edmund Street, *Kırım Kilisesi*, 1858-68, Beyoğlu, İstanbul.....123
- Görsel 4.3.40: Theodor Aman, *Oltenitza Muharebesi*, 1854, tuval üzerine yağlıboya, 90x124 cm, Askeri Müze, İstanbul.....126

- Görsel 4.3.41: Theodor Aman, *Oltenitza Savaşı*, 1854, tuval üzerine yağlıboya, 130x199cm, Milli Saraylar Resim Kol., İstanbul.....127
- Görsel 4.3.42: Amadeo Preziosi, *Üsküdar'da İngiliz Birlikleri*, 11.05.1854 tarihli, kağıt üzerine karışık teknik, 63x96cm, Ömer M. Koç Kol.....128
- Görsel 4.3.43: Amadeo Preziosi, *Kırım Şehitliği, Üsküdar*, 1865, kağıt üzerine karışık teknik, Victoria and Albert Museum, Londra.....129
- Görsel 4.3.44: Amadeo Preziosi, *Boğazda Demir Atmış Müttefik Donanması*, 1854, kağıt üzerine suluboya, 63x96 cm, Ömer M. Koç Kol.....130
- Görsel 4.3.45: Giuseppe (Joseph) Schranz, *Boğazda Demirli İngiliz ve Fransız Donanmaları*, 1854, tuval üzerine yağlıboya, 87.5 x 132.5 cm, Government Art Col., Londra.....130
- Görsel 4.4.1: Edouard Louis Dubufe, *Paris Kongresi*, 1856, tuval üzerine yağlıboya, 308x510 cm, Chateau de Versailles, Paris.....131
- Görsel 4.4.2: W. Thomas, *Paris Barış Konferansı*, 1856, gravür.....132
- Görsel 4.4.3: Joseph Noel Paton, *Ev, Kırım'dan Dönüş*, 1859, tuval üzerine yağlıboya, 71x58cm, Royal Col., Windsor133
- Görsel 4.4.4: Rebecca Solomon, *Balaklava'nın Hikayesi*, 1855, tuval üzerine yağlıboya, 66x82.6 cm, özel kol.....134
- Görsel 4.4.5: Charles West Cope, *Sivastopol'dan Haberler (Avuntu)*, 1875, tuval üzerine yağlıboya. 71.1x55.9 cm, özel kol.....135
- Görsel 4.4.6: George Smith, *Askerin Eşi*, 1878, 98x136cm, Torre Abbey Devon.....136
- Görsel 4.4.7: Isambard Kingdom Brunel, *Renkioi Hastanesi plan ve fotoğrafı*.....137

- Görsel 4.4.8: Jerry Barrett, *Merhamet Görevi: Florence Nightingale Üsküdar'da Yaralıları Alıyor*, 1857, tuval üzerine yağlıboya, 141x212 cm, National Portrait Gallery, Londra.....138
- Görsel 4.4.9: Samuel Bellin, 1858, gravür, kağıt boyutu 60.9x93.6 cm, yayıncı: Thomas Agnew & Sons Ltd.....139
- Görsel 4.4.10: Thomas Jones Barker, *Kars'ın Teslimi, 26 Kasım 1855*, 1857, tuval üzerine yağlıboya, National Army Museum, Londra.....140
- Görsel 4.4.11 William Simpson, *Kars ve Savunucuları*, 1855, tuval üzerine yağlıboya, 169x245 cm, Williamson Art Gallery and Museum, Liverpool.....140
- Görsel 4.4.12: Konstantin Nikolayeviç Filipov, *Kırım Savaşı'nda Simferopol ile Sivastopol Arasındaki Askeri Yol*, 1858, tuval üzeri yağlıboya, 242x346 cm, Tretyakov Devlet Galerisi, Moskova.....141
- Görsel 4.4.13: Vladimir Makovsky, “Sivastopol’de Oynayan Çocuklar, 1854-1855”, *Sivastopol’de Hayat Albümü*, 1871.....142
- Görsel 4.4.14: James Robertson, *Tiyatro Binası*, Eylül 1855, Sivastopol.....143

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı

19. yüzyıl ortasında Rusya'nın Karadeniz'e hakim olma isteği ile Osmanlı İmparatorluğu'na saldırması sonucu başlayan Kırım Savaşı, Fransa, İngiltere ve Sardunya Krallığı'nın da Osmanlı İmparatorluğu'na destek çıkmasıyla uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu aynı zamanda ilk kez fotoğraflarla belgelenen uluslararası bir savaştır. Özellikle İngiltere ve Fransa'dan bir çok ressam savaşı yerinde resimlemek üzere Kırım'a gönderilmiştir. "Resim Sanatında Kırım Savaşı" konulu yüksek lisans tezinin amacı, Kırım Savaşı'nın resim sanatına ve savaş konulu resim sanatı örneklerinin toplum üzerine etkilerini çeşitli ülkelerin bakış açıları ile incelemek olacaktır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

"Resim Sanatında Kırım Savaşı" konulu yüksek lisans tezi dünyanın ilk modern savaşı olarak nitelendirilebilecek Kırım Savaşı hakkında genel bilgilendirme bölümü ile başlamaktadır. "Kırım Savaşı" adını taşıyan bölümde (Bölüm 2) Kırım Savaşı'na kadar Osmanlı - Rusya ilişkileri değerlendirilmiş ve savaşın çıkış nedenleri anlatılmış, savaşa katılan diğer ülkelerin iştiraklerinin sebeplerine kısaca değinilmiştir. Bölümün devamında savaşın resim sanatındaki örneklerinin değerlendirilebilmesi için savaş esnasında yaşanan muharebeler hakkında bilgi verilmiş ve Paris Anlaşması ile savaşın sonuçları açıklanmıştır.

"Resim Sanatında Savaş Betimleri" (Bölüm 3) başlıklı bölümde Kırım Savaşı esnasında üretilen resim sanatı örneklerindeki değişimin daha anlaşılır olması için Kırım Savaşı'na kadar olan zaman zarfında batı resim sanatında üretilen savaş temalı belli başlı örnekler ile gelişimin ortaya konması amaçlanmıştır.

“Kırım Savaşı’nın Sanattaki Yansımaları” (Bölüm 4) başlığı altında savaşın resim sanatı ve toplum üzerindeki etkilerini incelemek amaçlanmaktadır. “Kırım Savaşı ile Resim Sanatının Karşılıklı Etkileşimi: Sanat Eserlerine Uygulanan Politik Baskı ve Bu Eserlerin Toplum ve Ordu Üzerindeki Etkisi” (Bölüm 4.1) alt başlığında Kırım Savaşı’na katılmış ülkelerin resim sanatı örneklerinde sanatçılar ve sanat eserleri üzerine yapılan politik baskılardan bahsedilmiştir. Propaganda amaçlı olarak hükümetin savaş kararı almasını destekleyici şekilde üretilen eserler, bu eserlerden farklı savaşın gerçekçi şekilde işlendiği eserler, eserlere uygulanan sansür ile bu eserlerin toplum ve ordu üzerinde etkileri yine bu bölümde incelenmiştir. Gelişen teknoloji ile bu dönemde yapılan kara ve deniz savaşı betimlerinin, bu zamana kadar üretilen savaş betimli eserlerden farklılıkları “Kara ve Denizde Kırım Savaşı” (Bölüm 4.2.) bölümü altında yer almaktadır. Kırım Savaşı’na katılan ya da savaştan etkilenen ülkelerin resim sanatı örneklerinin daha detaylı ele alınacağı, eleştirel olmayan, geleneksel savaş konulu resim örneklerine benzer şekilde yapılan eserlere ise “Kırım Savaşı’nın Resim Sanatındaki Örnekleri” (Bölüm 4.3) bölümünde yer verilmiştir. “Paris Anlaşması Betimleri ve Savaşın İzlerinin Görüldüğü Resimler” (Bölüm 4.4.) bölümünde savaş sonrası Paris Barış Konferansı katılımcılarının portreleri ile savaştan etkilenen sivilleri betimleyen eserler incelenmiştir.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Savaşa katılan ülkelerin savaş betimlerinin karşılaştırılabilmesi, altyapının oluşturulabilmesi için öncelikle Kırım Savaşı’na kadar olan resim sanatındaki savaş betimleri incelenmiştir. Kırım Savaşı gazeteler için satış kaynağı haline gelmiş bu sebeple çok sayıda çizer yayın organları tarafından savaşa yollanmıştır. Hükümetler ise propaganda için sanatı kullanmış kendi sanatçılarını savaş alanına yollamışlardır. Savaş alanına giden sanatçılar hızlı şekilde eskizler yapmışlar, bu eskizlerden ve savaş alanında çekilen fotoğraflardan gravürler ve tablolar üretilmiştir. Üretilen gravür sayısının fazla olması ve gazetelerin hız talepleri sonucu kalitenin düşmesi nedeniyle bu tezde gravürlere çok fazla yer ayrılmamıştır. Ancak W.Simpson, C.Guys gibi sanatçıların gravürleri toplumu ve ülkelerin politikalarını etkilediği için

eserlerinden örnekler verilmiştir. Gene dönemdeki talep nedeniyle özellikle İngiltere, Fransa ve nispeten Rusya'daki sanatçıların çok fazla sayıda yağlıboya eserinin olması onların arasından da seçime gidilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Dolayısıyla konu üzerine çalışan sanatçıların eserlerinde resim sanatının toplumsal ve siyasi etkilerini örnekleyen eserler olmasına, yenilik içeren, sanatçı için önemli olan eserlerin seçilmesine çalışılmıştır. Bununla beraber Türk sanatçıların çok fazla örneği olmadığı için bulunabilen tüm eserler kullanılmıştır ve bu eserler üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

2. KIRIM SAVAŞI

2.1. Kırım Savaşı Öncesi Osmanlı Devleti ile Rusya Arasındaki İlişkiler

1.Petro'dan (hd. 1682-1725) itibaren Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında 1.Dünya Savaşı dahil dokuz savaş olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, Prut (1710-11) ve Kırım (1853-56) savaşları hariç hepsinde yenilmiştir. İstanbul ve Çanakkale boğazlarını Rus kontrolü altına almak Rus dış siyasetinin ana prensibi olmuştur. İngiltere başta olmak üzere diğer büyük devletler ise Rusya'nın boğazlara sahip olmasını onaylamamışlardır.

Rusya kuruluşundan itibaren boğazları kendi topraklarına katmak istemiştir. Daha 907 senesinde Kiev Rusları İstanbul'a hücum etmiş Bizanslılar ancak yüksek meblağda para vererek kurtulmuştur.¹ Sonraki dönemlerde de Rus saldırıları devam etmiştir. 1689'da Avrupa hayranı Çar I. Petro başa geçmiş, Batılılaşma hareketine ordudan başlamış ve donanmanın gerekliliğini fark edip bir taraftan İsveç'e Baltık Denizi'ne, diğer taraftan da Kırım Hanlığı'na Karadeniz'e ulaşmak için saldırılarda bulunmuştur.

1762'de tahta geçen II. Katerina'nın da amacı benzerdir. Kırım'ı işgal edecek, boğazları ele geçirip, Ege Denizi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkacak ve Grek Devleti'ni kuracaktır. 1769-74 Rus Türk Harbi ile Ruslar Tuna Nehri'ne kadar iner, Azak Denizi'ni işgal ederler. 1770 baharında Rus Donanması Baltık'tan çıkıp Akdeniz'den Ege'ye gelir. Ruslar, Mora'da Yunanlılar'ı kışkırtmak için karaya çıktıklarında Türkler kendilerini geri püskürtür ancak Çeşme önlerinde Osmanlı Donanması yakılır. (Osmanlı Donanması ilk defa Ruslar Donanması'na yenilmiştir. İkincisi 1827'de Navarin'de, üçüncüsü ise Kırım Savaşı esnasında 1853'te Sinop'tadır.) Ancak Ruslar yine de Çanakkale'ye girmeye cesaret edemezler.

¹ Akdes Nimet KURAT, **Türkiye ve Rusya, XVIII.yy Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk Rus İlişkileri**, 1

Ruslar'ın 1771'de Kırım'ı almaları üzerine, Tuna nehrine yakın Küçük Kaynarca köyünde anlaşma imzalanır. Anlaşma maddeleri arasında Dinyeper ile Dinyester nehirleri arasındaki bölgenin Ruslara verilmesi; Kırım Hanlığı'nın müstakil devlet olması ve İstanbul'daki Rus kilisesinin Ruslar'ın himayesine girmesi vardır. Kırım Hanlığı'nın bağımsızlığı, Rusya'nın egemenliğine girmesi için atılmış bir adımdır. (Nitekim hanlığın idaresinde çıkan-çıkartılan karışıklıkları bastırmak için Ruslar Kırım'a girmiş ve 1784'te Kırım Hanlığı Rusların eline geçmiştir.) Küçük Kaynarca Anlaşması'nda, Osmanlı Devleti'ndeki Ortodoks Hıristiyan halkla ilgili iki madde vardır. Bu maddelere göre Osmanlı, Hıristiyan dini ve kiliselerini koruyacak; Rus elçiliğine Galata'da Ortodoks kilisesi yapma izin verecek; kilise Rus devletinin elçisinin korumasında olacaktır. Bu maddeler ile ilk defa Hıristiyan dininin ve kiliselerinin korunması Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bir devlet ile yaptığı anlaşmaya girmiştir. Bu milletlerarası anlaşma ile Ruslar her fırsatta Osmanlı'nın iç işlerine karışma hakkını kazanmıştır. Ancak anlaşmada II. Katerina'nın hedefi olan boğazlardan diğer ülke gemilerinin geçişlerine izin verilmediği için Ruslar'ın da geçişine izin verilmemiştir. Arkasından 1787-1792 Osmanlı Rus Savaşı sonucunda yapılan Yaş Anlaşması (1792) sonrasında Rusya, Sivastopol'de donanma inşasına başlamıştır.

Fransız İhtilali'nin etkisiyle 1804'te Sırp, 1821 tarihinde Yunanlılar isyan ederler. Mora yarımadasındaki isyan Avrupa Devletleri'nin Yunanlılar'a desteği ve Yeniçeri Ocağı'nın feshedilmesi aşamasında olunması nedeniyle bastırılmayınca Sultan II. Mahmud Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'dan yardım istemiştir. Mehmed Ali Paşa'nın Fransızlar tarafından eğitilen askerleri ve donanması vardır. İngiltere, Fransa ve Rusya donanması Yunan çetelerine destek için Mora'nın batı tarafındaki Navarin limanında bulunan Osmanlı-Mısır donanmasına saldırırlar. Saldırı sonucunda donanmanın büyük çoğunluğu batmış ya da düşman eline geçmemesi için batırılmış ve Yunanlılar bağımsızlıklarını elde etmişlerdir.

Rusların bu boşluktan yararlanacağını bilen Osmanlı, olası bir saldırıya karşı askerlerini Tuna nehrine sevk eder. Savaşın başlamasından önce 1826'da Sultan II. Mahmud Yeniçeri Ocağı'nı lağveder ve yerine Asâkir-i Mansure-i Muhammediye

adlı bir ordu kurar. Bu ordunun modern yöntemlerle eğitimi için Avrupa'dan uzmanlar getirtilir, askeri kıyafetler yenilenir, paralı askerlere yavaş yavaş son verilir, askerlik hizmeti süreye bağlanır. Ancak yeniçerilerin lağvedilmesinden sonra kurulan yeni ordu Rusya'yı durduramamıştır. Rus ordusu batıda Edirne'ye kadar ilerler. Suhum, Kars, Erzurum kaleleri düşer. Korkulan gidişat yüzünden 1829'da Edirne Anlaşması imzalanır. Anlaşmanın en önemli maddesi Osmanlı Devleti'nin Yunanlıların bağımsızlıklarını kabul etmesi olmuştur. 1830-31 tarihinde Rus gemilerinin büyük kısmı Baltık Denizi'ne geri döner.

Yunan isyanında Osmanlı İmparatorluğu'na destek olan Mısır valisi Mehmed Ali Paşa, ödül olarak Suriye'nin idaresinin kendisine verilmesini beklerken onun yerine Girit valiliği verilince 1829'da isyan etmiştir.² Filistin ve Suriye'den sonra Konya'ya kadar ilerleyen ordunun karşısına Vezir-i Azam Reşid Paşa'nın ordusu çıkar. Bu muharebede Reşid Paşa tarafından yönetilen Osmanlı ordusu yenilir, kendisi de esir alınır. Mısır ordusu durdurulamayınca İstanbul'a kadar gelebileceklerinden korkulur ve önce İngiltere'den yardım istenir. İngiltere sadece aracı olabileceğini bildirince Fransa'ya danışılır. Ancak Fransızlar Mehmed Ali Paşa'yı desteklemektedir. Bunun üzerine mecburen Rusya'dan yardım istenir. 1832'de Aleksandr Sergeyeviç Menşikov'un başında olduğu Rus donanması İstanbul Boğazı'na gelir. Rus donanmasının İstanbul'a gelmesinden rahatsızlık duyan İngiltere ve Fransa, Mehmed Ali Paşa'ya çekilmesi için baskı yaparlar. Yapılan anlaşma sonucu Mehmed Ali Paşa, Mısır, Girit ve Suriye valisi, oğlu da Cidde ve Adana valisi olur. Ruslarla İstanbul'dan çekilmeden önce 1833'te Hünkar İskelesi Köşkü'nde sekiz yıllık bir anlaşma imzalanır. Sultan II. Mahmud bu anlaşmayı öncelikle Ruslar'ı İstanbul'dan çıkartabilmek için imzalamıştır. Anlaşmanın imzalanmasında Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde verdiği rüşvetler de etkili olmuştur. Hünkar İskelesi Anlaşması'nın gizli maddesine göre ise boğazlarla ilgili konularda sadece Rusya'nın çıkarı gözetilecektir.³ Savaş durumunda her iki devlet birbirlerine yardımda bulunacaktır. Ancak Osmanlı'nın mali durumu

² A.B.ŞİROKORAD, **Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı Rus Savaşları Kırım-Balkanlar-93 Harbi ve Sarıkamış**, Çev. Ahsen Batur, 350.

³ A.g.k., 352.

sebebiyle yapacağı yardım, boğazlardan geçiş için sadece Rusya'ya izin vererek olacaktır. Tüm devletlerin donanmalarına kapalı olan boğazlar Rus donanmasına açılmıştır. Böylece Ruslar kolaylıkla boğaz üstünlüğünü elde etmiş olurlar.

Bu anlaşmadan rahatsızlık duyan İngiltere'nin de etkisiyle sekiz yıllık sürenin bitiminde 13 Temmuz 1841'de Londra Boğazlar Sözleşmesi imzalanır. Bu anlaşma ile boğazlar bütün devletlerin savaş gemilerine kapatılmıştır.⁴

2.2. Kırım Savaşı

Kırım Savaşı, önce Osmanlı Devleti ile Rusya arasında çıkan daha sonra İngiltere, Fransa ve Sardinya devletlerinin katılımı ile çok uluslu hale gelen bir savaştır. Savaş esnasında Kırım, Tuna nehri civarı, Kars, Baltık Denizi, Beyaz Deniz ve Çin Denizi'nde muharebeler olur. Kaynaklarda Doğu Savaşı olarak da adlandırılmakta, ancak savaş ağırlıklı olarak Kırım'da geçtiği için bu ad daha çok kullanılmaktadır.

2.2.1. Kırım Savaşı'nın Çıkış Sebepleri

1849 yılında Macarlar Avusturya'ya karşı bağımsızlıklarını ilan ederler. Rusya'nın yardımı ile isyan bastırılır ve Macarlar Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmak zorunda kalırlar. Rusya'nın isyanı bu kadar kolay bastırması Avrupa'da kendini büyük güçler arasında görmeye başlamasına neden olur.

Çar I. Nikola Osmanlı Devleti'ne yapmayı planladığı saldırıya engel olabilecek devletler ile diplomatik ilişkilere başlar. Rusya'ya göre Avusturya ve Prusya karşı çıkmazlar çünkü onlar müttefiklerdir. 1848 İhtilali ile Fransa zaten sarsılmıştır ve Çar, "III. Napoleon Rusya'ya savaş açmaz." diye düşünmektedir. Bir

⁴ Saim BESBELLİ, 1853-56 Osmanlı Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı, 1.

tek İngiltere şüphelidir. İngiltere elçisi ile yapılan bir konuşmada İngiltere'nin desteğini alabilmek için Ruslar'ın İngiltere'nin İstanbul'a yerleşmesine izin vermeyeceği açıkça belirtilir. Çar I. Nikola İngiltere elçisine Londra'ya bildirmesi için şunu söyler:

“...ne Ruslar, ne İngiliz, ne de Fransızlar İstanbul'u ele geçiremezler. Aynı nedenle Yunanistan da orayı alamaz çünkü ben buna asla müsaade edemem. Türkiye'nin küçük cumhuriyetlere bölünmesini de asla kabul etmeyeceğim. Tuna Beylikleri (yani Eflak ve Boğdan) daha şimdiden fiilen müstakil bir durumda olup benim (yani Rusya'nın) himayem altındadır. Bu durum bundan sonra da devam etmelidir. Aynı şey Sırbistan'da da caridir. Bulgaristan yine öyle olmalıdır (yani Rusya'nın himayesi altında bir beylik). Mısır'a gelince ben bu sahanın İngiltere için ne kadar önemli olduğunu tamamıyla anladım. Bu hususta ancak şu kadarını söyleyebilirim Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra mirası bölündüğü zaman İngiltere Mısır'ı işgal ederse, tarafımdan hiç bir itiraz vuku bulmayacaktır. Kandiye (Girit Adası) hakkında da aynı şeyleri söyleyebilirim. Bu da size daha çok yakışacaktır ve niçin orası İngiliz ülkesi olmasın?”⁵

1840'larda Ortodoks ve Katolik kiliseleri arasında anlaşmazlıklar çıkmaya başlar. Genelde bunlar şehir valileri tarafından çözülür ama Filistin'de durum farklıdır. Kudüs kentindeki dini binaların onarımı ve korunması kutsal bir görevdir. Bu konuda Ortodokslar, Ermeniler ve Katolikler arasında zaman zaman çıkan tartışmalar fermanlarla çözülmüştür.⁶ Ortodokslar'ın arkasında Rusya, Katolikler'in arkasında Fransa vardır.

Fransa'da Charles Louis Napoleon Bonaparte, 1848 devrimi sonrasında, toplumun her kesiminin çıkarını gözetme vaadiyle halk tarafından cumhurbaşkanı seçilmiştir. Louis Napoleon 1851'de saray darbesi gerçekleştirir ve darbe sonrası yapılan halk oylaması ile kendisini İmparator III. Napoleon ilan eder. Ancak Rusya III. Napoleon'u imparator olarak tanımaz.

⁵ Bkz. (1), KURAT, 71.

⁶ Mahir AYDIN, **Sanatı Tarihi Edebiyatı ve Musikisiyle Kırım**, 128.

III. Napoleon Kudüs'teki Kamame Kilisesi'nin Fransızlar tarafından tamir edilmesini istemiş, Çar I. Nikola ise bu hakkın Ortodokslar'a ait olduğunu ileri sürmüştür. Ruslar'ın iç işlerine karışmalarından sıkılan Babiâli, Fransızlar'ın bu isteklerini kabul etmiştir. Ancak Çar I. Nikola bunu kendisi için hakaret saymış, Bahriye nazırı Prens Aleksandr Sergeyeviç Menşikov'u 16 Şubat 1853'te İstanbul'a yollamıştır. Menşikov elçi olarak Babiâli'nin kabul etmeyeceği taleplerde bulunur. Osmanlı İmparatorluğu içindeki Ortodokslar'ın korunmasının Rusya'ya devredilmesini ister. Olumsuz cevap alınca Menşikov 2 Haziran 1853 tarihinde İstanbul'u terk eder. Rus elçisinin ilişkileri savaşa götürmek olduğu açıktır. 1853 tarihinde Sivastopol'de İstanbul'a hızlı bir baskın için hazırlıklara başlanır.

Osmanlı Devleti, diplomatik görüşmelerin sonuca ulaşamaması üzerine savaş hazırlıklarına başlar. Saldırgan taraf olmamak için Hıristiyanlar'ın bu savaşın sorumlusu olmadığını kabul edildiğine dair ferman yayınlanır. Rum ve Ermeni Patrikleri de padişaha sadakat beyannameleri yollarlar. Bu belgeler Avrupa kamuoyunu kazanabilmek için kullanılır.⁷ Fransız ve İngiliz donanmaları Çanakkale'ye gelir.

Rus askerleri 21 Haziran 1853'te Prut nehrini geçip Boğdan'ı işgal eder. Avusturya problemlerin çözümü için Viyana'da toplanmayı önerir. Diğer devletler bu öneriyi kabul eder. Temmuz ayında toplanan konferansta Osmanlı Devleti'nin önüne yine Ortodokslar'ın himayesiyle ilgili madde getirilir. Osmanlı Devleti bu madde değişmeden şartları kabul etmeyeceğini bildirir.

Rusya, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yardım etmeyeceğini, Fransa'nın ise kendisine karşı savaşa girmek istemeyeceğini düşünmektedir. Ancak bu iki ülke de çarın boğazlara yerleşmesinin sonuçlarının farkındadır. Avusturya da Balkanlar'daki Rus üstünlüğünün kendileri için ne anlama geleceğini anlar ve Rusya bir anda kendini tek başına Osmanlı, İngiliz ve Fransız ortaklığının karşısında bulur.

⁷ A.g.k., 131.

Sadrazam Reşid Paşa ve 163 kişilik meclisin Çırağan Sarayı'nda yaptığı değerlendirmelerin sonucunda, Sultan Abdülmecid'e savaşın başlaması gerektiği konusunda karar verildiği bildirilir.⁸ Padişah da meclisin kararını kabul eder ve Serdar-ı Ekrem sıfatıyla Rumeli ordusu başkumandanı Ömer Paşa'ya bildirir. Sultan Abdülmecid, 14 Eylül 1853'te işgal edilen Eflak ve Boğdan'ın on beş gün içinde boşaltılması için ultiatom verir. Bundan üç gün önce ise 11 Eylül 1853'te Londra'da İngiliz Hükümeti ile Fransa arasında bir anlaşma yapılmış, iki ülke donanmalarını Marmara Denizi'ne yollama kararı almışlardır. 8 Ekim'de donanmaları Çanakkale'ye girecektir.⁹ İşgal edilen yerlerin boşaltmasını isteği Ruslar tarafından reddedilince savaş resmen başlar.¹⁰

Savaş ilk başta Rumeli ve Doğu cephesi olarak başlamıştır. Rusya'nın, Tuna ordusunda toplam 60 tabur, 64 süvari bölüğü, 18 kazak alayı, 168 piyade 40 atlı topu vardır ve toplam 80.000 kişidir. Ayrıca 27 kürekli gambotlu Tuna filosu da orduya bağlıdır. 21 Haziran 1853'te öncü birlikler Prut'a gelir ve üç hafta boyunca Eflak ve Boğdan'ı işgal ederler. Orada Türk ordusu olmadığı için çok kolay hareket etmişlerdir. Türkler'in ise Tuna nehrinin sağında 120.000 kişilik ordusu vardır. 30.000'i Edirne, 30.000 kişi Şumnu, kalanlarsa Vidin'den Tuna'ya kadar olan bölgede yığılıdır.¹¹

3 Ekim'de Türkler Tuna boyunda Rusya'ya ateş açarlar. 20-21 Ekim'de Ömer Paşa 8.000 kişilik ordusuyla Oltenitsa'ya saldırır ve 4 Kasım 1853 tarihinde alır. Kalafat'ı geri alabilmek için Ruslar 5 Ocak 1854'te Çatana'ya saldırdılarsa da yenilip çekilirler.¹² Savaş sonrası Türkler Tuna'nın sağına geri dönerler. Kış boyunca çok fazla muharebe olmaz. Ancak nisan ayında Rus ordusu Silistre Kalesi'ne yönelir. Kuşatma çalışmalarına başlar. 80.000 kişilik Rus ordusuna karşın Silistre Kalesi'ni 10.000 Türk askeri korur. Ancak Osmanlı ordusunun direnişi ve müttefik orduların

⁸ Bkz. (4), BESBELLİ, 36.

⁹ Bkz. (2), ŞİROKORAD, 360.

¹⁰ Bkz. (6), AYDIN, 133.

¹¹ Bkz. (2), ŞİROKORAD, 359.

¹² Bkz. (6), AYDIN, 133.

Varna'ya vardığı haberinin alınmasıyla Rus ordusu kuşatmayı sertleştirir. 22 Haziran'da son ve büyük bir saldırı planlayan Rus ordusu, karşılaştığı direniş ve komutan Gorçakov'un ağır yaralanması nedeniyle 23 Haziran'da geri çekilir.¹³ Bu stratejik zafer sonrasında birçok destan ve marş yazılmıştır. Namık Kemal'in yazdığı tiyatro oyunu *Vatan Yahut Silistre* adlı eseri de Kırım Savaşı esnasında savaşa gönüllü katılan bir asker ile sevgilisinin kılık değiştirip aynı yazgıya sahip olabilmek için Silistre'ye gitmesi üzerinedir.

2.2.2. Diğer Devletlerin Savaşa Katılımı

Sinop Muharebesi'nden sonra 4 Aralık 1853'te Osmanlı Devleti müttefik devletlere İstanbul'un saldırı durumunda savunmasız kaldığını ve müttefik kuvvetlerin deniz kuvvetlerine ihtiyacı olduğunu bildirir. Müttefik amirallerin aldıkları karara göre her türlü çatışmadan kaçınacaklardır, ancak Türk gemilerine saldırı olursa onları korumak için saldırılacaktır. Müttefikler Rusya'ya, Anadolu'ya olabilecek bir saldırı için Karadeniz'e çıktıklarını bildirirler. Bu müttefiklerin savaşa ilk dahil oldukları zamandır.¹⁴

2.3. Muharebeler

2.3.1. Sinop Muharebesi

Kırım Savaşı sırasında ilk defa Rusya'nın silahlarının ve teknolojisinin geri kaldığı görülmüştür. Yandan çarklı vapurlar 1812-20 arasında Avrupa'da ve Amerika'da ortaya çıkmış, 20'lerin sonlarında ise bu gemilere top yerleştirilmeye başlanmıştır. Çarklar çok miktarda topun yerleşmesine izin vermez ve motorları da çok zayıftır. Yelkenli gemilerin ateş gücü daha fazla olduğu için bu gemiler yardımcı olarak görevlendirilir. Ancak 1839'da İngiltere'de ilk defa pervaneli vapurlar yapılır.

¹³ Andre CASTELOT, **Fransızlara Göre Kırım Savaşı**, Çev. Sezen Ongan, 22.

¹⁴ Bkz. (4) BESBELLİ, 52.

Arkasından hemen Fransızlar da ilk pervaneli firkateynlerini yaparlar. Rusların ilk pervaneli gemileri 1846-48'de Petersburg tersanesinde yapılır ancak deneme seferlerinden sonra 1850'de Baltık Denizi'nde kayalara çarparak batar.¹⁵ Dolayısıyla Rus filosu yelkenli gemileri müttefik filosunun pervaneli gemilerinden daha yavaş olmakla beraber top sayısı bakımından daha üstündür.

Osmanlı Devleti ilk buharlı gemiyi 1827'de İngiltere'den almıştır. 1827'de yakılan Osmanlı Donanmasının yerine yapımı 1835-53 arasına tarihlenen Karadeniz filosunda 19 kalyon, 7 firkateyn, 5 korvet ve çeşitli ufak çapta gemiler vardır. 1829'da üç ambarlı ve 129 toplu olarak üretilen, adını Sultan II. Mahmud'dan alan *Mahmudiye* adlı gemi de bunların arasındadır. Bu dönemde yapılan gemilerin çoğu yelkenlidir. Yelkenli savaş gemilerine buhar makinası konulmasına ise 1849 tarihinde başlanır.¹⁶

Ruslar'ın Karadeniz filosuna ilk operasyonu Eylül 1853'teki Sivastopol'dan Suhumi'ye yapılan çıkartmadır. Karadeniz'deki çatışmalar başlangıçta başarı ile sonuçlanır. 5 Ekim tarihinde Rus firkateyni *Vladimir*, Karadeniz Ereğlisi civarında *Pervaz-ı Bahri* adlı çarklı vapuru fark edip ateş açar. Pupa topu bulunmayan Türk vapuru sonunda ağır hasar alarak teslim olur. Denizcilik tarihindeki ilk buharlı gemi savaşı böyle sonuçlanmıştır. *Pervaz-ı Bahri*, Sivastopol'a çekilmiş ve onarımdan sonra *Kornilov* adını almıştır.¹⁷

Rus *Flora* firkateyni 9 Ekim'de Pişunda bölgesinde *Taif*, *Feyzi Bahri* ve *Saik İşade* adlı üç Türk buharlı gemisi ile karşılaşır. Üç gemi Rus top ateşinden kaçmayı başarırlar.

Türk ve Rus filolarının ilk ve son büyük çatışması ise Sinop Muharebesi'dir. Fransız ve İngiliz donanmasına ait 12 gemi Çanakkale Boğazı'nı geçerek Büyükdere'ye gelir. Ekim sonunda İstanbul Boğazı açıklarında Rus filosunun

¹⁵ Bkz. (2), ŞİROKORAD, 363.

¹⁶ Bkz. (4), BESBELLİ, 21.

¹⁷ Bkz. (2), ŞİROKORAD, 366.

dolaştığı haberi alınınca Osmanlı filosu peşlerinden yollanır. Hava muhalefeti nedeniyle Sinop limanına sığınan Türk filosuna General Nahimof komutasındaki Rus filosu 30 Kasım 1853'te ani bir baskınla saldırır.¹⁸ Tek kurtulan Müşavir Paşa komutasındaki *Taif* adlı buharlı gemi olmuştur. (Müşavir Paşa, 1850-66 yılları arasında Osmanlı Donanması'nda danışman olarak görev alan Adolphus Slade adlı İngiliz subayıdır.) Ruslar *Taif* e yetişememiş ve *Taif* İstanbul'a ulaşmayı başarmıştır. Ruslar daha sonra Sinop'un Müslüman mahallelerini bombalamışlardır.¹⁹ Muharebenin sonunda Osmanlı Donanması'na ait 7 firkateyn, 3 korvet ve 2 buharlı gemi batırılmıştır. 4.000 kişiye yakın filo personelinden 2.700 asker şehit olmuş, üç subay, Patrona Osman Paşa ve 125 er de tutsak düşmüştür.²⁰ Savaşın sonu Müşavir Paşa hasar tespiti ve yaralılara yardım için Sinop'a geri dönmüş ve 7 Aralık 1853 tarihinde Lord Stratford'a durumu anlatan bir rapor yollamıştır.²¹

2.3.2. Kırım Muharebeleri

Türklerin Sinop yenilgisi ile İngiliz ve Fransızların savaşa katılımı hızlanmıştır. Müttefikler Kırım Savaşı'nın kısa süreceğini sanmalarına karşın savaşın bazı zorlukları vardır. Anavatanı korumak için yapılmayan bu savaşta askerler savaşmak için gönüllü değillerdir. Müttefik askerlerin komuta üsleri uzaktır; kış şartları ve tifo, kolera gibi hastalıklar da çok sayıda askerin ölümüne yol açar. Osmanlı ordusunu Ömer Paşa, Fransız ordusunu Saint Arnaud, İngiliz ordusunu da Lord Raglan komuta eder. Üç komutan ilk defa 18 Mayıs 1854'te Varna'da toplanır.²² Soğuk ve tifodan bir çok asker ölür. Ölenler arasında komutan Saint Arnaud da vardır. Yerine General Canrobert geçer.²³

¹⁸ Bkz. (18), SIRER, 31-41.

¹⁹ Bkz. (2), ŞİROKORAD, 367.

²⁰ Bkz. (4), BESBELLİ, 45.

²¹ Candan BADEM, *Amiral Adolphus Slade'in Osmanlı Donanmasındaki Hizmetleri Ve Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Gözlemleri*, 130.

²² Bedi N. ŞEHSUVAROĞLU, *Kırım Harbinde İstanbul Hastaneleri*, 21.

²³ Bkz. (6), AYDIN, 137.

22 Aralık 1853 tarihinde ilk defa İngiliz ve Fransız donanması gemileri Karadeniz'e girer. 15 Mart 1854'te İngiliz ve Fransızlar Rusya'ya resmen savaş ilan ederler.²⁴ Fransız komutanı, Anapa'ya ya da Kırım'a saldırma konusunda önerilerini sunmuştur. İngiltere Rusya'nın Akdeniz'e inmesini engellemek için donanmasının batırılmasını istemektedir. Bu sebeple müttefik kuvvetler saldırı için Kırım'ı seçerler. 10 Nisan 1854 tarihinde Odessa'ya saldırırlar. Rusya karşı durmaya çalışsa da Odessa düşer.²⁵

Fransa 40.000 kişilik bir ordu ile Gelibolu'ya gelir. İngilizler ise 30.000 kişilik ordunun toplanma yeri olarak Malta'yı seçer. Oradan Gelibolu'ya geçilir. İngiliz komutanı Lord Raglan nisan, Fransız komutan Mareşal Arnaud da mayıs ayında Gelibolu'ya çıkar ve ordular parça parça Varna'ya nakledilmeye başlanır.²⁶ Ruslar Varna'dan çekilmiştir ama temmuz ayına kadar 25.600 İngiliz askerinden 1507'si hastalanmıştır. Fransız ordusundan da 8142 asker koleraya yakalanmış ve 5183 Fransız askeri ölmüştür.²⁷ Müttefik kuvvetler daha savaşmadan yaşadıkları bu kayıplardan sonra Sivastopol'e saldırmaya karar verirler. Fransız, İngiliz ve Osmanlı donanması 31 Ağustos tarihinde Eupatoria'ya (Gözleve) çıkartma yapar. Büyük çaplı çıkartma için iki nokta, Eupatoria ve Kerç bölgesi uygundur.

8 Eylül'de müttefikler Alma nehri mevzilerine gelirler. Müttefik ordusu asker sayısında değil, mühimmat yönünden üstün durumdadır. Askerlerin üçte birinde yivli tüfek varken Ruslar'ın sadece yüzde beşinde vardır.²⁸ Ruslar ilk defa Alma'da yivli topların ateş menziline, sahra toplarından fazla olduğunu fark etmişlerdir. Rus ordusunun başında bulunan A.S. Menşikov Sivastopol'a çekilmesini emreder. 20 Eylül 1854'te Kırım Savaşı'nın en büyük muharebesi olan Alma Muharebesi başlar. İngiliz ve Fransız orduları Alma yaylasını işgal eder, böylece Sivastopol'un yolunu açarlar. Ancak Fransız Kumandanı Arnaud vefat eder ve yerine geçen General

²⁴ Bkz. (2), ŞİROKORAD, 369.

²⁵ A.g.k., 370.

²⁶ Bkz. (22), ŞEHSUVAROĞLU, 21.

²⁷ Bkz. (2), ŞİROKORAD, 371.

²⁸ A.g.k., 374.

Canrobert harekatta gecikince Ruslar savunma kalelerini güçlendirirler ve kuşatmayı kırmak için bir çok sefer saldırırlar.

10 Eylül'de A.S. Menşikov'un emriyle Sivastopol koyu girişinde Karadeniz filosunun yaşlı gemileri batırılır. Böylece koyun girişi kapatılır. Ruslar Balaklava'ya malzeme ve asker yığmışlardır. Rüstem Paşa komutasındaki Türk kuvvetleri Balaklava'yı ablukaya alır. Kont Cardigan'ın yönettiği İngiliz Hafif Süvari Tugayı buraya hücum ettiyse de Rus topları yüzünden tugay dağılır.²⁹ 15 Eylül'de ise Fransızlar Kamışova (Kamieş) koyunu işgal ederler. 5 Ekim'de ise 27 gemiyle Sivastopol'a saldırılır. Fransız gemileri yara almış ama Rus bataryaları sağlamdır. Bu başarısız saldırıdan sonra tekrar denizden saldırılmaz. Yine aynı gün karadan da saldırı başlar. Rus piyadeler top bataryalarının yanında olduğu için çok fazla kaybı olmuştur. 5-6 Ekim gecesinde Ruslar tabyanın hasarlı kısımlarını yenileyip yeni toplar getirerek yeni bir savunma hattı oluşturunca müttefikler kuşatmanın beklenenden daha uzun süreceğini anlarlar.³⁰

Mühimmat Kamışova'dan, Fransız mevzilerine 5 km, Balaklava'dan İngiliz mevzilerine ise 10 km'lik bir mesafe at ve öküzle taşınmaktadır. Nakliye zorluğundan dolayı İngilizler kendi mevzilerine atlı ray sistemi döşerler.

Balaklava'da İngiliz tugayını yenen A.S. Menşikov cesaret alarak Inkerman'da müttefiklere saldırır. Ancak birlikleri sırayla savaşa soktuğu için ağır kayıp verirler. Türk kuvvetlerinin desteği ile 5 Kasım 1854'te Inkerman Muharebesi kazanılır. 2 Kasım 1854'te fırtına ile Balaklava koyunda 50 kadar nakliye gemisi batar.³¹ Inkerman Muharebesi'nden sonra 1854 yılının Kasım ayı ortalarında yağın kara müttefikler hazırlıksız yakalanır ve askerlerin çoğu soğuktan donarak ölür. Kısa sürede 4.500 asker hastalanır. Her gün 250 kişi vefat eder.³²

²⁹ Bkz. (18) SİRER, 39.

³⁰ Bkz. (2), ŞİROKORAD, 377.

³¹ A.g.k., 379.

³² Bkz. (13), CASTELLOT, 22.

1855'in Ocak ayında Rusların Kırım'da 100.000 kişilik ordusu vardır. Çar I. Nikola, A.S. Menşikov'dan harekete geçmesini isteyince şubat ayında Eupatoria'ya (Gözleve) saldırırlar. Ömer Paşa'nın ordusu, Ruslar'ın hendekleri geçmesine izin vermez. A.S. Menşikov 15 Şubat 1855 tarihinde Çar tarafından görevden alınır. Üç gün sonra ise 18 Şubat'ta Çar I. Nikola savaşın durumundan dolayı, doktoruna verdiği emirle hazırlattığı zehri içerek hayatını sonlandırır.³³ Yerine Çar II. Aleksandr geçer.

28 Mart'ta müttefikler tekrar Sivastopol'u bombalamaya başlarlar. Saldırı 10 gün boyunca sürer. 6 Nisan'da İngiliz ve Fransız komutanları saldırıya geçmeden kuşatmaya devam kararı alırlar. Sardinya Krallığı 26 Ocak 1855'te yapılan bir anlaşma ile müttefiklere katılmıştır. Birlikleri ise mayıs ayında Kırım'a ulaşır. Ancak savaş boyunca Sardinya ordusunun Ruslar'a verdiği zarar çok az olmuştur ve Sardinya ordusundan da savaşta sadece 28 kişi ölmüştür. Ancak kolera, dizanteri ve diğer hastalıklar sebebiyle 2.000'in üzerinde kayıpları vardır.³⁴

Müttefik donanmasının Kerç'e saldırısı sonrası, Ruslar Kerç'i müttefiklere bırakırlar. 5 Haziran 1855'te Sivastopol tekrar bombalanmaya başlanır. Rus ordusundan mayısta 17.000, haziranda 11.000, temmuzda 8.500 kişi ölür. Temmuz ayında Çar II. Aleksandr artık saldırıya geçilmesini ister. 5 Ağustos'ta başlayan bombalama 21 gün sürer. Bu esnada 20.000'den fazla kişi ölmüştür. Prens A.S. Menşikov görevinden alınmış, yerine Prens Gorçakov getirilmiştir. Fransız ordusunda ise General Canrobert'in yerini ise General Pelissier almış, nihai saldırı emrini vermiştir. 27 Ağustos sabahı top ateşi kesilince Fransızlar Malakoff kalesini alırlar ve kaleye Fransız bayrağını dikerler. Akşamına Rus ordusuna geri çekilme emri verilir. 10 Eylül'de Ruslar'ın 13.000, müttefiklerin ise 10.000 kayıp verdikleri Sivastopol'e girilir. Buna karşılık Ruslar Kars'ı 25 Kasım 1855'te ele geçirirler.³⁵ Sivastopol Muharebesi sonunda Sivastopol şehrinde 15.000 evden sadece 16'sı sağlam, 60 tanesi de onarıma muhtaç şekilde bulunur. 11 Eylül'de ise Ruslar'ın

³³ Bkz.(18), SİRER, 39.

³⁴ Bkz. (2), ŞİROKORAD, 381.

³⁵ Bkz. (6) AYDIN, 138.

2.000'den fazla yaralıyı götürmelerine izin verilmiştir. Buradaki donanma müttefiklerin eline geçmemesi için Ruslar tarafından yok edilmiştir.³⁶

1855 Eylül ayında Rus donanmasının yok edilmesi için Dinyeper'e bir filo yollanır. Tarihte ilk defa bir filo içerisinde Fransızlara ait üç zırhlı gemi yer alır. 5 Ekim 1855'te Kinburn (Kılburnu) kalesi alınır. Müttefikler kalede bir kaç İngiliz ve Fransız gemisi bırakarak Balaklava ve Kamışova'ya geri dönerler ve böylece Karadeniz'deki askeri faaliyetlerini tamamlarlar.

2.3.3. Kafkasya Muharebeleri

Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Asâkir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu ile beraber gönüllü paralı birlikler oluşturulmuştur. Ancak Başibozuklar olarak adlandırılan bu gönüllü birlikler güçlerini halkın aleyhine kullanarak zorla para, at, yem ve malzeme temin ederler. Kırım Savaşı'nın başlamasından önce Kafkas cephesinde çeşitli bölgelerden gelen asker ve Başibozuk sayısı 150.000'i bulmuştur. Ancak bunlar istenilen desteği verememişlerdir. Ruslar karşısında başarısızlığın sebeplerinden biri de bu birliklerdir.³⁷

Kafkasya Muharebeleri 16 Ekim 1853'te Osmanlıların St.Nikolay (Şevketil) karakolunu ele geçirmeleri ile başlar. Anadolu ordusunun kuvvetleri Abdi Paşa kumandasında Kars civarında toplanır. Yapılan birkaç savaşta Osmanlı ordusu yenilir. Bu dönemde kaybedilen en dikkate değer olanı Başgedikler Muharebesi'dir. Savaş Başibozuklar'ın kaçması nedeniyle yenilgi ile sonuçlanmıştır.³⁸

Mart 1854'e kadar tekrar savaş olmaz. Kafkas ana kuvvetleri başında Mustafa Zarifi Paşa vardır. Mustafa Zarifi Paşa, İngiliz generali Guillon'un etkisiyle İngiliz ordusuyla beraber Prens Bebutov'un ordusuna saldırır. İlk başta ordu Ruslar'ın çekilmeye başlamasını sağlamışsa da Ruslar'ın kullandığı atlı roket takımı

³⁶ Bkz. (4) BESBELLİ, 88.

³⁷ Hasan ŞAHİN, *Kırım Harbi'nde (1853-1856) Doğu Anadolu Cephesi'nde Cereyan Eden Muharebelerde Baş-Bozuk Birlikleri*, 343.

³⁸ A.g.m., 352.

Türkler'in dağılmasına neden olur ve Kars'a doğru geri çekileye başlarlar. Kürekdere Muharebesi adıyla anılan bu muharebe çok kanlı olmuş ve iki taraf da büyük kayıplar vermiştir. Osmanlı ordusu savaşta 3.000'den fazla ölü, 2.000'den fazla yaralı bırakmış ve 10.000 Başibozuk ise firar etmiştir.

Yenilgiden sonra Zarifi Paşa görevinden alınır. 4 Haziran'da artık Ruslar Kars'ı görece kadar yaklaşmışlardır. Ömer Paşa, Kırım'daki kuvvetlerden bir kısmını Kars'a nakletmek istemiş ancak müttefik kuvvetler bu isteğe karşı çıkmışlardır. Onlar için Kırım daha önemlidir. Bunun üzerine Ömer Paşa İstanbul'a gelmiş ve durumu Sultan 1. Abdülmecid'e ve ileri gelenlere anlatmıştır. Bunun üzerine Rumeli'den birlikler aktarılmış, Gözleve'deki birliklerin nakledilmesine karar verilmiştir. Ancak bu birliklerin Sivastopol'un düşmesinden üç hafta sonra yola çıkmasına izin verilmiş, 7 Ekim'de Ömer Paşa'nın birliklerine katılabilmişlerdir. Eylül 1855'te Ruslar Sivastopol'a saldırıldığını duymuş, Batum'dan da 40.000 kişilik Osmanlı ordusunun Kars'a destek geldiği öğrenmiştir. Ruslar bu bilginin üzerine taarruzu başlatır. Ancak Batum'dan gelen Türk destek birlikleri mevsim yağmurlarının yolları bozmasından dolayı oyalanmıştır. General Muravyev taarruzunu şiddetlendirmiş, kentte açlık ve kolera başlamıştır. Destek birliğin gecikmesinden dolayı 12 Ekim'de kalenin teslim müzakereleri başlar. 16 Ekim'de Kars teslim olur. Vasıf Mehmed Paşa ve İngiliz General Williams, Albay Lack teslim olanların arasındadır. Ancak kışın bastırması ile Ruslar daha fazla ilerleyemez.³⁹

2.2.4. Baltık Denizi, Beyaz Deniz ve Uzakdoğu Muharebeleri

Savaş sadece Rumeli, Kırım ve Kafkasya'da kalmaz. Müttefik kuvvetler Rus güçlerini dağıtabilmek için Baltık Denizi, Beyaz Deniz ve Uzakdoğu'da da muharebeler yaparlar. Nisan 1854 tarihinde İngiliz ve Fransız donanmaları Baltık Denizi'nde bulunan Kronstadt limanındaki Rus filosuna saldırmak için yollar. Ağustos ayında Fransız ve İngiliz filoları tekrar Kronstadt'a gelir. Bu Napolyon

³⁹ Bkz. (2), ŞİROKORAD, 400.

Savaşları'ndan beri toplanan en büyük filo olmasına rağmen Sveaborg kalesinin iyi savunmasından dolayı 1854 ve 1855 yıllarında sadece iki saldırı yapılabilmektedir. Bununla beraber Baltık Denizi içindeki Rus gemilerinin hareketini engellemişlerdir. 1855 Ağustos ayında Aland Adaları'ndaki Bomarsund Kalesi'ni Fransız ve İngiliz filosu alır ve aynı ay Sveaborg kalesine saldırırlar. Ağır bombardımana rağmen kale düşmeyince yeni bir filo ile saldırımayı planlarken savaş biter.

1854 sonbaharında İngiliz Donanması'nın üç gemisi Beyaz Deniz'e gider. Kola ve Solovki kentlerini bombalarlar ancak Arkhangelsk kentine saldırıda fırtınadan dolayı başarısız olunur. Uzakdoğu'da ise Kamçatka yarımadası Petropavlosk'da, İngiliz ve Fransız donanması küçük bir Rus filosunu kuşatır. 1854 Eylül ayında Rus kuvvetleri büyük bir güçle geri dönünce müttefik kuvvetler geri çekilmek durumunda kalırlar.

2.4. Paris Barış Anlaşması

Barış görüşmeleri savaşın bitmesinden önce başlamıştır. Aralık 1854 - Nisan 1855 arasında Viyana'da on dört görüşme yapılır. Ancak I. Nikola savaşı kaybettiğini düşünmediği için anlaşma şartlarını sürekli reddeder. 18 Şubat 1855 tarihindeki intiharından sonra yerine geçen Çar II. Aleksandr uzlaşmaya daha meyillidir.

Eylül 1855'te Sivastopol'un düşmesi ile Rusya yenilgisini kabul eder. Avusturya 16 Aralık 1855'te Rusya'ya verdiği ultimatomda barış şartlarını iletir ve kabul edilmediği takdirde müttefik kuvvetlerle anlaşma imzalayacağını bildirir. 16 Ocak'ta Rusya görüşmeye hazır olduğunu bildirir.⁴⁰ Barış konferansı ise 13 Şubat 1856'da Paris'te başlar, 30 Mart 1856'da 34 maddelik anlaşma imzalanır. Bir tarafta Osmanlı, Fransa İngiltere ve Sardinya devletleri, karşısında da Rusya vardır. Bu savaş sonucu Osmanlı Devleti, Avrupa devletleri arasına katılmıştır. Osmanlı Devleti'nin bütünlüğü anlaşmaya katılan devletler arasında onaylanmıştır. Tuna

⁴⁰ Bkz. (4), BESBELLİ, 93.

dükaliğı statüsü üzerine olan ilk iki madde üzerinde kolayca anlaşma sağlanır. Rusya'nın bu iki şartı kolayca kabul etmesinin sebebi üçüncü şart için değişiklik talebidir. Üçüncü şart yani boğazlarla ilgili 1841 anlaşmasının "Avrupa dengelerinin çıkarına olacak şekilde yeniden düzenlenmesi" konusundaki istek II. Aleksandr tarafından bir kaç ay süreyle reddedilmiştir. Ancak tüm istekleri prensip olarak 1855 sonlarında kabul etmek zorunda kalır. Kars Kalesi, Ruslar tarafından alınmıştır, karşılığında Kırım verilince anlaşma sonucunda toprak durumunda değişiklik olmaz. Anlaşmanın en önemli maddesi ise Karadeniz'in tarafsız olması ve hiçbir savaş gemisine izin verilmeyecek olmasıdır. Barış zamanında hiçbir yabancı savaş gemisi boğazlardan geçmeyecektir. Bu durum 1870 Fransa-Rusya savaşına kadar devam eder.⁴¹

Paris Konferansı'na göre:

1. Savaş öncesi bölgesel statüko yürürlükte olacaktır.
2. Sultan Hıristiyan tebaanın haklarını ve mülklerini bir fermanla garanti altına alacak, buna karşılık büyük devletler de Osmanlı Devleti'nin kendi tebaasıyla ilişkisine karışmayacak, iç işlerine müdahalede bulunmayacaktır.
3. Boğazlarla ilgili 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi yürürlükte kalacak. Karadeniz tarafsız bölge ilan edilecek, tüm devletlerin ticari gemilerine açık olacak, Osmanlı ve Rus sahillerinde askeri üs, tersane bulunmayacaktır.
4. Tuna ve Tuna ağı tüm devletlerin nehir gemilerine açık olacaktır.
5. Sırbistan, Eflak, Boğdan Osmanlı Devleti'nde kalmakla beraber muhtariyet hakları olacaktır.
6. Asya'da sınır savaş öncesi Rus - Osmanlı sınırı kabul edilecektir.
7. Rusya'nın Aland Adası'nda askeri gücü bulunmayacaktır.

Paris Barış Anlaşması'nın Rusya için en önemli sonucu Batı ve Orta Avrupa'daki etkisinin zayıflamasıdır. Karadeniz'de askeri gücünün olmaması ise güneyin tamamen savunmasız kaldığını gösterir.

⁴¹ Bkz. (2), ŞİROKORAD, 401.

2.5. Savaşın Sonuçları

Bu savaş için Osmanlı İmparatorluğu 1854'te ilk defa Fransa ve İngiltere'den dış borç almıştır. Ağustos 1855'te ise İngiltere'ye ikinci defa borçlanılır.⁴² Osmanlı İmparatorluğu ilk defa bir Avrupa devleti olarak kabul edilir. Yüzyıllardır ilk defa Fransa ve İngiltere aynı tarafta savaşır. Savaş sırasında İstanbul'a gelen müttefik askerleri İstanbul'un sosyal hayatını değiştirirler. İlk gönüllü hastabakıcı Florence Nightingale 12 Mart 1855'te Selimiye Kışlası'nda yaralı askerlere bakmak için gelir. Sardinya ilk defa bu savaş ile adını duyurur, Sardinya Krallığı önderliğinde İtalyan birliğine destek için batılı devletlerle ittifak fırsattır ve savaş İtalya'nın Avusturya'ya karşı bağımsızlık mücadelesinin temeli olur. Osmanlı Donanması bu savaş esnasında dördüncü kez yakılmıştır. Rusya bu savaştan sonra Ortodoks himayesi politikasını bırakıp Panslavizm politikasına başlar.⁴³

Savaş sonunda kayıplarla ilgili yapılan çeşitli araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Clive Pointing yaklaşık 475.000 Rus askerinin öldüğünü ancak Rus kayıtlarının zayıflığı nedeniyle ölüm sebeplerinin bilinmediğini; Fransızların 95.000 kaybının 75.000'inin hastalıktan; 22.000 İngiliz askerinin sadece 4.000 askerinin savaşta ve yaralanmalardan kaynaklı, kalanının yarısının kolera, dizanteri, ve ishalden öldüklerini; Sardinya Krallığı'nın 2.000 askerinden sadece 28'inin savaş esnasında, kalanının ise yine koleradan öldüğünü; Osmanlı'nın kaybının 50.000 civarında olduğunu ancak yine kayıt yetersizliği ile sayının ve sebeplerinin tam olarak bilinmediğini ifade etmiştir.⁴⁴ Amerikalı savaş tarihçisi Christopher Harvie ise şu sonuçlara ulaşmıştır. Hastalıktan 17.600 İngiliz, 75.400 Fransız, 10.900 Osmanlı, 37.400 Rus askeri, toplamda ise 22.200 İngiliz, 95.500 Fransız, 31.800 Türk ve 110.000 Rus askeri ölmüştür.⁴⁵

⁴² Bkz. (4) BESBELLİ, 18.

⁴³ Bkz. (6), AYDIN, 140.

⁴⁴ Clive POINTING, *The Crimean War: The Truth Behind The Myth*, 334.

⁴⁵ Bkz. (2), ŞİROKORAD, 390.

3. RESİM SANATINDA SAVAŞ BETİMLERİ

Savaş binlerce yıldır yaşanmaktadır ve yaşanan savaşlar sanat eserlerine konu olmaktadır: Yöneticilerin karar verdikleri savaşları halkın onaylaması için hazırlanan propaganda sanatı örnekleri, kazanılan zaferlerin tarihe geçmesi için hazırlanmış kutlama betimleri, düşmanın korkutulması için yapılan eserler ya da savaş yüzünden çekilen acıları yansıtanlar. Eserin amacı ne olursa olsun savaş, sanatın her dalında yerini bulmuştur. Tarih boyunca gerçekleşmiş tüm bu savaşlarda yaşanan acılara ve kayıplara paralel olarak üretilen sanat eserleri de sayıca artmıştır.

Resim sanatında savaş betimleri mağara resimleri, eski Mısır tapınaklarındaki kabartmalar, Hitit tabletleri, Antik Yunan keramiklerinin üzerindeki resimler gibi binlerce yıl öncesinden itibaren görülmeye başlanır. Batı sanatında savaş betimlerinin temeli, Antik Yunan sanatındaki iki erkeğin güçlerini karşılaştırmak için yaptıkları teke tek dövüşlerle başlamaktadır.⁴⁶ Keramiklerin üzerinde gördüğümüz desenlerde, ister iki askerin dövüşü olsun, ister iki savaş tanrısı Ares ve Athena örneği gibi tanrıların dövüşleri olsun, betimlerde iki figürün teke tek olarak karşılaştığı görülmektedir. Bundan asırlar sonra kendi isteği ile Kırım Savaşı'na gönüllü subay olarak giden Rus yazar Lev Tolstoy Kırım Savaşı esnasında yazdığı üç hikayenin yer aldığı *Sivastopol* eserinin *Mayısta Sivastopol* adlı ikinci bölümünde, teke tek dövüşlerin daha insancıl olduğunu savunmuştur.

“...müttefiklerin tek bir temsilcisine karşı savaşan tek bir Rus ile, her ikisi de seksener bin kişilik iki ordunun çarpışması arasında ne fark vardır? Yüz otuz beş bine karşı yüz otuz beş bin? Yirmi bine karşı yirmi bin? Yirmiye karşı yirmi? Bire karşı bir? Bu sayıların hiçbiri ötekinden daha mantıklı değildir. Hatta sonuncusu en mantıklı olanı, çünkü en insancıl olanı o.”⁴⁷

İÖ 12. yüzyıl ile İÖ 8. yüzyıl arasında bireysel cesaret savaşındaki en önemli unsurdur. Savaşa giren ordular, liderlerinin arkalarında komutanlarının birbirlerine

⁴⁶ P.G.KONODY, *Modern War Paintings By C.R.W Nevinson*, 7.

⁴⁷ L.N. TOLSTOY, *Sivastopol*, Çev. Mazlum Beyhan, 24.

saldırmalarını izlemişlerdir. Homeros'un *İlyada* adlı eserinde yaklaşık İÖ 1200'de Troya kentine saldıran Akhalar'ın, tanrıların desteği ile nasıl galip geldiği anlatılmıştır.⁴⁸ Troya Savaşı temelde ekonomik nedenlere dayansa da, her iki tarafın (Akhalar ve Troyalılar) tanrıları savaşa müdahil ve savaşçılara destek olmuşlardır. On yıla uzayan savaşın bitirilmesi için kahramanlar arasında teke tek dövüşler yapılmıştır. Troya Savaşı'ndan bir kesitin sunulduğu keramik resmi *Troya Savaşı, Hektor ile Aias'ın Düellosu* vazosunda Akha kahramanı Aias ile Troyalı Hektor'un dövüşleri görülmektedir. Aias'ın arkasında onu destekleyen savaş tanrıçası Athena, Hektor'un arkasında başında defne yaprağından tacı, elinde oku ile tanrı Apollon durmaktadır.⁴⁹

Görsel 3.1: Douris, *Troya Savaşı, Hektor ile Aias'ın Düellosu*; İÖ 485-480, kırmızı figürlü kyliks, Musee du Louvre, Paris.

Antik Yunan döneminde eserlere, sadece Troya savaşı değil; Kentaurlar ile Lapithler'in savaşı (Kentauromakhia), Gigantlar ile Olympos'lu tanrıların savaşı (Gigantomakhia), kadın savaşçı Amazonlar'ın Atina'yı işgali (Amazonmakhia) gibi

⁴⁸ Michael WOOD, *In Search of the Trojan War*, 16.

⁴⁹ <http://www.theoi.com/Gallery/K5.10.html>

büyük savaşlar da konu edilmiştir. Atina'daki Parthenon tapınağının metoplarında bu savaşların betimleri yer almaktadır.

Antik Roma Sanatı'nda ayrıntılı olarak işlenen Roma zafer sütunlarının üzerindeki kabartmalarda askeri zaferler betimlenmektedir. İS 113 yılında tamamlanan *Trajan Sütunu*, kabartma zafer anıtlarının en güzel örneklerinden biridir. Eserde Roma İmparatoru Trajan'ın Dakyalılar'a karşı aldığı zafer betimlenmiştir. Bu zafer sütunları aynı zamanda dönemin savaş kayıtlarıdır. Ordudaki her türlü askeri hareket işlenmiştir. Roma dönemi mozaik sanatı örneklerinden İÖ 333'te Büyük İskender'in Pers Kralı 3. Darius ile yaptığı Issus Savaşı'nın betimi *İskender Mozaığı* (y. İÖ 100), Helenistik dönem resminden kopya edilmiştir.⁵⁰ Savaşın komutanı Büyük İskender, karışık, kısa saçları ve zayıf yüzü ile idealize edilmemiştir ve eserde mızraklar ritmik bir uygulama ile merkezde toplanmıştır. Bu savaş betiminde arka plandaki doğa kuru bir ağacın haricinde ihmal edilmiştir.

Benzer bir eser de İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer alan İÖ 4. yüzyıla ait *İskender Lahdi*'dir. Roma döneminde savaş betimleri popüler konu olmuştur. Yüksek kabartma olarak işlenen lahdin üzerinde şaha kalkmış atın üzerinde, başında Herakles'in zaferinin simgesi Nemea Aslanı'nın postu ile İskender, Persler'e karşı savaşmaktadır. Bu eserde de Issus Savaşı'nın betimlendiği düşünülmektedir.⁵¹ Persler'in kıyafetleri *İskender Mozaığı*'ndeki gibi başları kapalı, ellerine kadar uzun kollu gömleklili ve pantolonlu betimlenirken Makedon askerleri sakalsız, kısa tünik ve pelerinle gösterilmiştir. Arka planda yer alan doğa betimi, gladyatör yaklaşımli savaşlarda görülmemektedir. Teke tek savaşları, topoğrafik durum ya da arazi etkilemez bu sebeple manzara ihmal edilmiştir. Bu durum uzun menzilli silahların bulunmasına kadar devam etmiştir.

Ortaçağ'da Fransa ile İngiltere arasında geçen bir çatışmayı betimleyen *Bayeux Halısı*, bu dönemde çok nadir olarak üretilen resim sanatı örnekleri arasında

⁵⁰ <http://alexandermosaik.de/en/>

⁵¹ http://www.istanbularkeoloji.gov.tr/web/14-51-1-1/muze_-_tr/koleksiyonlar/arkeoloji_muzesi_eserler/iskender_lahdi

yer almaktadır. Halıda Hastings Savaşı, Normanlar'ın 1066'daki İngiltere'yi fethi, anlatılmıştır ve Normandiya Dükü William'ın propagandası yapılmıştır. İngiltere ve Normandiya için 11. yüzyıl kültürünü gösteren önemli bir görsel kaynaktır. Elbiseler, silahlar, şehirler, kiliseler, kralın nişanları, armalar, sancaklar, tırmık, saban, kürek gibi birçok nesneyi tanımlamakta; günlük sahneler sunmaktadır. Halıda betimi yer alan önemli kişilerin adları üzerlerine yazılmış, ayrıca sahneler büyük harfli yazılarla desteklenmiş ve açıklanmıştır. Hikaye, özellikle savaş ve atlı sahneler canlılıkla anlatılmıştır. Çok az Ortaçağ resmi başlangıçtan bitişe bu eser gibi bütünlük taşımaktadır.⁵² *Bayeux Halısı, Hastings Savaşı* detayında şövalyelerin at üzerinde zırhları, ellerinde özel şekilli kalkanları ve kılıç, mızrak, balta gibi aletlerle savaştığı görülmektedir.

Görsel 3.2: *Bayeux Halısı, Hastings Savaşı* (detay), 11. yüzyıl son çeyreği, keten üzeri yün dokuma, y. 50x7034cm, Bayeux Museum, Bayeux.

13. yüzyıl Gotik kitap resimlerinin en yaygın konularından biri yine savaş sahneleridir. Haçlı Seferleri ve savaşlarda yer alan şövalyeler, Matthew Paris'in *Chronica Majora* kitabında anlatılmıştır. Resimlerde yer alan savaşçıların üzerinde, kimliklerine ait bilgiler yazılmıştır. Başında taç olan at üzerinde zırhlı, sakallı

⁵² Rose-Marie HAGEN, Rainer HAGEN, *What Great Paintings Say*, 13.

betimlenmiş kişi Selahaddin Eyyübi'dir. Karşısında ise Guido Rex (Kral Guy) ve yanında da soylular yer almaktadır. Selahaddin Eyyübi'nin, Hittin Muharebesi'nde Haçlı ordusunu yenmesinin konu edildiği eser canlı ve anlatımcı bir teknikle işlenmiştir.⁵³ Yerlerde savaşın izleri, atların ayaklarının altında insan uzuvları ve kan görülmektedir.

Görsel 3.3: Matthew Paris, *Haçı Kapan Selahaddin*, Chronica Majora, Saint Albans, England, 1240–53, c.1, s.279, Corpus Christi Koleji, Cambridge.

Savaş betimlerinin ritmik kompozisyonları Rönesans sanatçıları etkilemiştir. *İskender Mozaigi* betiminde yer alan mızrakların duruşları Rönesans döneminde Paolo Uccello'nun Floransa ile Siena kentleri arasındaki *San Romano Savaşı* betimlerinde mızraklar ile benzerdir. Panolar süreklilik taşımasa da sahneler birbirine kompozisyon tutarlılığı ile bağlanmıştır. Uccello bu eserde 1432'de Arno Irmağı yakınlarındaki Torre de San Romano'da, Floransa'nın Siena karşısında aldığı muharebeyi betimlemiştir.⁵⁴ Uffizi Galerisi'nde görülen çalışmada Floransalı şövalyenin, beyaz atı üzerindeki Sienalı zırhlı şövalyeyi, mızrağı ile atından düşürmesi betimlenmiştir. Döneme ideal güzellik anlayışı hakim olduğu için resimde kan görülmez. Parlayan zırhlar, dalgalanan tüyler ve mızraklar bu dönem savaş

⁵³ Engin BEKSAÇ, *Ortaçağ Avrupa'nda Resim Sanatı*, 116.

⁵⁴ Charles COHEN, *Uccello'dan Bir Rönesans Başyapıtı San Romano Bozgunu*, Çev. Celal Üster, 96-110.

resimlerinin görselliğini arttırmaktadır. Zeminde ise yatan askerlerle beraber kırık mızraklar, zırhlar, miğferler ve savaş malzemelerinin olduğu kargaşa hakimdir. Savaş betimleri, özellikle Uccello'nun resimleri zengin desenli, dekoratif ve törenseldir. Uccello yerdeki kırık mızraklarda kısaltım uygulamış ve dama tahtası gibi bir yerleşim yapmıştır. Arka tarafta görülen manzara Floransa kenti ile Lucca kenti arasında yer alan alçak tepelerdir.⁵⁵

Görsel 3.4: Paolo Uccello, *San Romano Savaşı*, y.1435-1455, ahşap üzeri tempera, 182x320 cm, Gallerie degli Uffizi Musei, Floransa.

16. yüzyılın erken dönemleri ile beraber askeri sanat üslubunda değişim görülmüştür. Askerler bireysel ya da grup olarak kampta ya da savaşta betimlenmişlerdir. Deve kuşu tüylü şapkalar, şeritli kollar, parlak zırhlar ile savaş Cranach, Dürer, Altdorfer gibi birçok sanatçının konusu olmuştur. Ayrıca Urs Graf ve I. Niklaus Manuel Deutsch gibi paralı asker olan sanatçılar da askerleri, tank oldukları savaşları ve askerlerin kamplardaki hayatını betimlemişlerdir. O dönemde ateşli silahlar, toplar kullanılmaya başlansa da eserlerde askerler hala mızrak taşımaktadırlar. Gerçekçiliğin artmasıyla manzara betimi uzaktaki bireylerin

⁵⁵ Fred S. KLEINER, *Gardner's Art Through The Ages*, 559.

kaybolmasına neden olmuştur. Uzaktaki taburlar kütleler olarak görülmeye başlanmış, savaş resimleri daha sabit, topoğrafik ve statik olmuştur. Bunu engellemek için sanatçılar, topoğrafik manzaranın önünde şahlanan atın üzerinde kralı ya da komutanı, ovadaki savaşı izlerken betimlemişlerdir. Savaş uzaktadır, önde ise soylulardan oluşan bir grup vardır. Liderler savaş meydanından uzak, sadece bir şahittir.

Karmaşık yapıdaki savaş betimleri arasında Leonardo Da Vinci'nin Vecchio Sarayı duvarına uyguladığı, Floransa ile Milano kentleri arasında 1440 yılında yapılmış Anghiari Savaşı'nı anlatan eseri de bulunmaktadır. Sanatçı eserin yapımına 1505 yılında başlamış, ancak tamamlayamadan kentten ayrılmak zorunda kalmıştır. Yaklaşık 60 yıl sonra verilen görev ile Giorgio Vasari yarım kalmış freski kapatmak zorunda kalmıştır.⁵⁶ Vasari, Floransa ile Milano ordusu arasındaki Val di Chiana'da geçen Marciano Savaşı'nı betimlemiştir. Aynı salonda karşı duvara Michelangelo da Cascina Savaşı'nı çalışmayı planlamış ancak Roma'ya, Papa II. Julius'un mezar anıtını hazırlaması için davet edilmiştir. Bu yüzden sadece taslak çizimlerini tamamlayabilmiştir. Lorenzo Zacchia, Leonardo Da Vinci'nin eserinin merkez bölümünün taslak çalışmalarından, 1550'lerde bir gravür hazırlamıştır. Bu eserde paralı askerler, "condottieri"ler betimlenmiştir; atların üzerinde dört savaşçı ve yerde savaşmaya devam eden üç asker daha görülmektedir. Savaşçılar kadar atlar da savaşa katılmış dişleri ile birbirlerini ısırmakta ve saldırmaktadırlar. Peter Paul Rubens de Lorenzo Zacchia'nın bu gravürünü kopyalamıştır. Leonardo Da Vinci'nin günümüze kalan eskizleri incelendiği zaman, eserine yansıttığı güçlü duyguların, savaşçıların hiddeti ve şiddetinin, Rubens'in eserine de yansıdığı görülebilmektedir.

⁵⁶ 2012 yılında yapılan araştırmalar ile Giorgio Vasari'nin arka plandaki resmi kapatmamak için ikinci bir duvar üzerine kendi eserini yaptığı farkedilmiştir. Nick Squires, 12 Mart 2012 <http://www.telegraph.co.uk/culture/art/leonardo-da-vinci/9138461/Proof-that-long-lost-Leonardo-da-Vinci-masterpiece-lies-behind-Florence-painting.html>

Görsel 3.5: Lorenzo Zacchia, *Anghiari Savaşı*, 1558, gravür, 37x47 cm, Graphische Sammlung Albertina, Viyana.

Görsel 3.6: Peter Paul Rubens, *Anghiari Savaşı*, 1603, siyah tebeşir, kalem kahverengi mürekkep, 45.2×63.7 cm, Musee du Louvre, Paris.

Rönesans döneminde İtalya'da üretilen savaş betimlerinde belgeselci bir yaklaşımdansa sanatsal bir sunuma daha çok önem verilmiştir. Kuzey Avrupa'da ise daha gerçekçi yaklaşım ile beraber betimlerde paralı askerler, şehrin ve orduların konumları, çadırlar, savaş aletleri, flamalar gibi muharebenin detayları yer almaktadır.

Bavyera Dükü IV. Wilhelm'in sipariş ettiği kahramanlık sahnelerinden biri Albrecht Altdorfer'in kuş bakışı betimlediği Issus Savaşı'dır. Resimde bir çok detay birbirine bağlanmıştır. Yüksek bir dağa doğru giden askerler ile zamansız ve bitmeyen bir savaşın betimidir. Resmin en arka noktasında yer alan kent, önünde kurulan çadırlar aynı netlikle işlenmiştir. Batı sanatında manzara resminin öncülerinden olan Altdorfer bu resminde de figürleri manzaranın önünde oldukça küçük betimlemiştir. Makedon askerleri 16. yüzyıl zırhı, Pers askerleri ise Osmanlı savaş kıyafetleri giymişlerdir. Bir çok asker düşmüş ve diğerlerinin ayakları altında ezilirken görülmektedir. Darius üç atlı arabası ile kaçmaya çalışırken hemen arkasında, tablonun tam ortasında, atın üzerinde şövalye kıyafeti ve flamalı mızrağı ile Büyük İskender'in onu takip ettiği görülmektedir. Altdorfer'e Hartmann Schedel'in 1493 tarihli *Schedel'in Dünya Tarihi (Schedelsche Weltchronik)* eseri kaynak olmuştur. Bu eserde yer alan bir harita üzerine, sanatçı resmin üst tarafına Doğu Akdeniz'i ve Kıbrıs adasını işlemiştir. Yine aynı eserde yer alan savaşın Tarsus yakınlarında geçtiği ifadesi sebebiyle arka tarafta yer alan kentin Tarsus'u simgelediği düşünülmektedir.⁵⁷

⁵⁷ Bkz. (52) HAGEN, 132.

Görsel 3.7: Albrecht Altdorfer, *Issus Savaşı*, 1529, panel üzeri yağlıboya, 158x120 cm, Alte Pinakothek, Münih.

Görsel 3.8: Albrecht Altdorfer, *Issus Savaşı*, Darius ile İskender detayı.

14. yüzyılda Avrupa’da ateşli silahların kullanılmaya başlanması ile teke tek dövüş betimleri yerini, orduların arasındaki mesafelerin artmasıyla geniş açılı manzaralara benzeyen savaş resimlerine bırakmıştır. Ayrıca Rönesans’ın geç dönemiyle beraber muharebe betimlerinde, kahramanlık konulu resimlerden, arazinin de işlendiği belgeselci yaklaşıma geçişin de payı vardır. Bu dönemde üretilen eserler tarihsel bir kayıt olarak kabul edilmiş, sanatçılar da bu sebeple taktik ve askeri durumlar ile yakından ilgilenmiştir. Eserlerde taburların yayılması, birimlerin pozisyonları, askerlerin talimleri, kuleler, kaleler, teçhizatlar ve çadırlar gösterilmiştir. Erken örneklerden biri Pavia Savaşı betimleridir. Fransa Kralı I. Francis, V. Charles’ın İspanya İmparatorluk Ordusu’na yenilmiştir. Bu savaşla ilgili çok sayıda eser üretilmiştir. Bernard von Orley’in komutan Marchese di Pescara için çizdiği yedi adet kronolojik sırayla üretilmiş Brüksel Halısı deseni, savaşın farklı dönemlerini kaydetmiştir.⁵⁸ Kent, dört aydan fazla Fransız ordusunun kuşatması altında kalmış ve İspanyol ordusunun desteği ile kuşatmadan kurtulmuştur.⁵⁹ Halı incelendiğinde Pavia kentinin surlarını haricinde kenti kuşatırken Fransızlar’ın yaptığı hızlı imalata uygun hasır setlerin arasından topların uçlarının çıktığı ve surlarda patlamalar olduğu görülmektedir. Betimde bayraklar, zırh ve kostümler ile ordu birimlerinin tanınması sağlanmıştır. İstila edilen Fransız kampından kaçan siviller ve askerlerin eşleri ve aileleri ile savaşa lojistik destek sağlayan tüccarların kaçışını gösteren bu duvar halısının ortasında beyaz süslü bir eşeğe binmiş zengin kıyafetli bir kadın görülmektedir.

⁵⁸ Simon PEPPER, **Battle Pictures and Military Scenes**, http://www.oxfordartonline.com/subscriber/article/grove/art/T006887?q=%22battle+painting%22&search=quick&pos=22&_start=1#firsthit

⁵⁹ Cecilia PAREDES, **The Confusion of the Battlefield. A New Perspective on the Tapestries of the Battle of Pavia**, Riha Journal, Aralık 2014, <http://www.riha-journal.org/articles/2014/2014-oct-dec/paredes-battle-of-pavia/#sdfootnote41sym>

Görsel 3.9: Bernard van Orley, *Pavia Muharebesi*, 1528-31, goblen yün, ipek, gümüş, altın, 440x818 cm, Museo di Capodimonte, Napoli.

17. yüzyılda İtalya'da yeni bir tip savaş betimi görülmektedir. Ressam Aniello Falcone kahramansız savaş sahnelerini, yenilgilerin ve tarihsel olayların olmadığı anonim birlikler arasında geçen acımasız savaşı, süvarilerin çatışmasını işlemiştir.⁶⁰ Bu eserler *Türkler ile Hristiyanlar Arasındaki Süvari Savaşı* (y.1650) örneğindeki gibi genellikle Hristiyanlar ile egzotik görünümlü Serazenler'in ya da Türkler'in betimlendiği resimlerdir.

Kuzey Avrupa'nın savaş betimleri ise bu dönemde de daha gerçekçidir. Fransız sanatçı Jacques Callot'un *Savaşın Acıları* başlıklı 18 parçalık baskıları da aynı gerçekçilikle işlenmiştir. Seri Otuz Yıl savaşlarının vahşetini anlatmaktadır.

⁶⁰ Arnauld Brejon de LAVERGNÉE, **Falcone Aniello**, http://www.oxfordartonline.com/subscriber/article/grove/art/T027403?q=aniello+falcone&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

Batı sanatındaki ilk savaş karşıtı betimler Callot'ya aittir. Savaşın alışıldık sonuçlarını, disiplinsiz askerlerin halka davranışlarını göstermektedir. Çiftlikler yağmalanmakta, evler soyulmakta, ev sahipleri öldürülmekte ya da tecavüz edilmekte, hatta kiliseler bile yakılmaktadır. On bir numaralı *Asılma* adlı plaka, serinin en bilinen eseridir. Baskıda tek bir ağacın dallarına asılmış insanlar görülmektedir. Sayıca o kadar çoklardır ki ağacın yaprakları gibi görünmektedirler. Sıradaki infaz merdivenin en üst basamağında boynuna ilmek geçirilirken görülür. Hemen önündeki yine merdivenin üzerinde yer alan din görevlisi asılacak kişiyi kutsamaktadır. Bir sonraki ise ağacın dibinde, arkasında elinde baltalı mızrakları olan askerler ile sırasını beklerken bir başka din görevlisinin önünde diz çökmüş şekilde betimlenmiştir. Sağ köşede yakın planda bir asker tarafından bağlanmış şekilde getirilen mahkum, annesi olabilecek gibi yaşlı, elinde haç olan bir kadın tarafından durdurulmuş mahkumla konuşurken betimlenmiştir. Diğer plakalarda da işkence ve infaz betimleri görülmektedir.

Görsel 3.10: Jacques Callot, *Asılma*, Savaşın Acıları, 11 numaralı plaka, 1633, aside yedirme baskı, 8.3x18cm, University of Michigan Museum of Art, Michigan.

Romantik dönem sanatçısı Francisco Goya'nın *Savaşın Felaketleri* dizisi İspanya bağımsızlık savaşının sonucudur ve en etkileyici savaş karşıtı eserlerdendir. 1810-23 yılları arasında baskıların yer aldığı diziyi yaratmıştır. Acı ve hiciv dolu bir

karamsarlıkla savaşın tahriplerini betimlemiştir. Goya'nın resmettiği savaşın kahramanca, soylu ya da yüce bir yanı yoktur.⁶¹ *Yapacak Bir Şey Yok* gravüründe ön planda iki insan bulunur. Yerde yatan kişinin az önce infaz edildiği, arka planda askerlerin direğe bağlı bir adamı kurşuna dizmelerinden anlaşılmaktadır. Hemen önünde duran direğe bağlı kişi ise az sonra öldürülecektir. Goya savaşı, şatafat, kahramanlık ve ulusal zafer bakış açıları ile değerlendirmemiş, sefalet ve korkuyu yansıtmıştır.

Görsel 3.11: Francisco de Goya y Lucientes, *Yapacak Bir Şey Yok*, 1810-20, gravür, 14.2x16.8 cm, National Gallery of Canada, Ottawa.

Napoleon Bonaparte döneminde daha önce görülmemiş kapsamda sanat, gazete, tiyatro ve dergi gibi araçlar propaganda amacıyla kullanılmıştır. Onun hakimiyet dönemi boyunca yüzlerce resim Napoleon Bonaparte'ın bilgeliğini, cesaretini, zekasını ve şefkatini sunmuştur. Bu program için üç sanatçı, Jacques-Louis David, Antoine-Jean Gros ve Jean-Auguste-Dominique Ingres, Napoleon

⁶¹ Alfonso E.Perez SANCHEZ, *Goya'dan Savaşın Felaketleri*, Çev. Ayşegül Hatay, 128.

Bonaparte tarafından özellikle görevlendirilmiştir. Bu sanatçıların eserleri incelendiği zaman Napoeon'un propaganda programı ve hakimiyet süreci izlenebilmektedir. Napoleon eserlerde korkusuz savaşçı bir general, baskın bir ilk konsül ama yine de şefkatli bir askeri lider, güçlü bir imparatorudur ve sonunda halkın bakış açısının değiştiği dönemde görüntüleri halkı için çalışan aydın bir bürokrat haline dönüşmüştür.⁶²

Antoine-Jean Gros'un *General Bonaparte Arcole Köprüsü'nde* eseri Napoleon'un bir savaşçı olarak yüceltiği betimlerden bir tanesidir. Geleneksel askeri portrelerde çoğu zaman hareket yoktur. Gros, Napoleon'u bu döneme kadar yapılan askeri portrelerden daha farklı olarak, savaş alanında, elinde Fransız ulusunun simgesi olan bayrağı ile askerlerini teşvik ederken betimlemiştir. Karanlık arka planın önünde Napoleon Bonaparte'nin kıyafeti ve yüzü ışıkla vurgulanmıştır. Zaferden emin, kararlı hareketi ile kahramanlık sergilemektedir. Napoleon için olayların tarihi doğrulukla ifadesi önemli değildir. Kendisi savaş esnasında Arcole Köprüsü'nden geçmemiştir. Ayrıca 1796 tarihinde Avusturya İmparatorluğu'na karşı yapılan savaş, eserde görüldüğü gibi mutlak bir zaferle sonuçlanmamıştır.⁶³

⁶² Jennifer Leigh GIMBLETT, *Painting And Propaganda: Napoleon And His Artists*, 5.

⁶³ David Avrom BELL, *The First Total War: Napoleon's Europe and the Birth of Warfare as We Know It*, 200.

Görsel 3.12: Antoine-Jean Gros, *General Bonaparte Arcole Köprüsü'nde*, 1796, tuval üzerine yağlıboya, 34x104 cm, Hermitage Müzesi, St.Petersburg.

Savaş resimlerinde 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl başında yeni bir tip gelişmiştir. Bu dönemde Avrupa'da ulusalcı düşünce tarzı doğmaya başlamıştır. Bu sebeple süvarilerin çarpıştığı, halkta güven uyandıran tablolar, büyük güçlerin istilasına karşı azmin kazandığı savaş betimleri görülmektedir.

Batı sanatında en çok resmi yapılan savaşlardan biri İnebahtı Deniz Muharebesi'dir. Çarpışma 1571'de Osmanlı Devleti ile Haçlı donanmaları arasında İnebahtı yakınlarında gerçekleşmiştir. Savaş Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde kaybettiği ilk savaştır. Martino Rosa, Lambertus Cornelis, Hendrick Cornelisz Vroom, Andrea Vicentino, Andries van Eertvelt, Tintoretto gibi birçok sanatçı tarafından konu olarak kullanılmıştır. Paolo Veronese'nin *İnebahtı Savaşı*

Alegorisi (1572) betiminde resmin alt yarısında savaş ve gemilerinin betimi üst yarısında ise bulutların üzerinde, İsa, Venedik olarak kişileştirilen Meryem, Aziz Roch, Peter, Justina, Mark ve bir grup melek görülmektedir. Meleklerden biri yanan bir oku Osmanlı gemilerinin üzerine atmaktadır. Osmanlı gemilerinin üzerinde kara bulutlar görülürken Venedik filosunun üzerine ulvi bir ışık düşmektedir.⁶⁴

Görsel 3.13: Paolo Veronese, *İnebahtı Savaşı Alegorisi*, y.1572, tuval üzerine yağlıboya, 169x137 cm, Gallerie dell'Accademia, Venedik.

Deniz betimleri 17. yüzyılda Hollanda'da ticari ve politik olayları kaydetmek ve İspanya'ya karşı deniz olaylarını anmak için ayrı bir tür olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Hendrick Cornelisz Vroom bu türün ilk örneklerini vermiştir. Büyük

⁶⁴ Battle of Lepanto, http://www.wga.hu/html_m/v/veronese/11/2lepanto.html

boyutlu resimleri ile tarihi deniz olaylarını betimlemiştir. Konuları vatanseverliği uyandırıcı betimlerdir. Sanatçının *İngiliz Sahillerinde Hollanda Gemileri İspanyol Kadırgalarına Çarpıp Batırıyor, 3 Ekim 1602* resminde ön planda iki kadırğa yer almaktadır. Batmakta olan kadırganın gövdeleri çıplak kürekçileri, kendilerini batıran gemiye tırmanmaya çalışmaktadırlar ancak Hollanda gemisinde bulunan bir askerin kendilerine tüfeğini doğrulttuğu görülmektedir. Çaresiz kürekçiler ile beraber batmakta olan geminin miğferli askerleri de denizdedir. Yan kadırgada yine çıplak kürekçilerle beraber başları miğferli askerlerin tüfekleri ile Hollanda gemisine ateş ettikleri görülmektedir. Aynı şekilde Hollanda gemisindeki askerler de ateşle karşılık vermektedir. Kadırgaların burun kısımlarında topların yer aldığı görülmektedir. Nitekim hemen arka planda yer alan gemiye bir kadırganın burundan yaklaştığı ve topların ateş ettiği çıkan dumandan anlaşılmaktadır.

Görsel 3.14: Hendrick Cornelisz Vroom, *İngiliz sahillern Hollandsche Schepen op den Spaanschen Galeonen aenvalende, den 3den October 1602*, 1617, tuval üzerine yağlıboya, 118x151 cm, Rijksmuseum, Amsterdam.

18. yüzyılda ressamlar deniz savaşlarını deneyimlememişler, kendilerine anlatılanlar ve savaş planları üzerinden eserlerini gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca inşa edilecek gemilerin maketlerinin ve savaşın olmadığı zamanlarda tersanelerde bekleyen gemilerin taslakları üzerinden deniz muharebelerinin betimleri yapılmıştır.⁶⁵

18. yüzyıl deniz resmi, güç dengelerinin değiştiği Avrupa'da ticaret yollarını denetim altına almaya çalışan İngilizler'in, Fransız ve İspanyollar ile bazen de Flemenk ve Amerikalılar'la yaşadıkları deniz çarpışmalarını işler.⁶⁶ Romantik dönem boyunca deniz savaşları resimlerinde, kara savaşları betimleri gibi dramatik ve duygusal yan artmıştır. Philip James de Loutherbourg'un betimlediği *Şanlı Bir Haziran Muharebesi*, Fransız Devrim Savaşları'nın (1793-1801) ilk denizde geçen kısmını yansıtır. Bu savaşlar dönemin en çok resmedilen ve belgelenen savaşlardan biri olmuştur. Kıtık yaşanan Fransa'ya buğday götüren filoya yapılan saldırıda İngilizler hiç kayıp yaşamadan yedi gemi batırmışlardır, ancak yine de gıda taşıyan gemileri batıramamışlardır. Resimde iki amiral gemisinin mücadelesi işlenmiştir. Soldaki İngilizler'e ait HMS Queen Charlotte, sağdaki de Fransızlar'ın Montagne adlı gemisidir. İngiliz gemisi, gemi direğini kaybettiği için Montagne'nin arkasında kalmıştır. Aslında bu gemiler devrim savaşları boyunca birbirlerine karşı hep tetikte dursa da bu resimdeki gibi hiç yan yana gelmemişlerdir. Yani resim gerçeği ifade etmemektedir. Filo kaptanı Lord Howe tarafından resim bu sebeple eleştirilmiştir. Sol tarafta batan bir gemi ile arkasında savaşın dumanları içinde gemiler görülmektedir. Montagne'nin direğinin üzerinde Fransız Devrimi'nin simgesi olarak 1789'da tasarlanan mavi, beyaz, kırmızı, üç renkli bayrağı görülmektedir. Eserin ön kısmında denizde bir çok insan betimlenmiştir. Hayatta kalan Fransız askerlerini İngilizler kurtarıırken görülmektedir. Kahramanlık ve geleneksel vatanseverlik betimidir.⁶⁷

⁶⁵ Lindsey MACFARLANE, **18.yy İngiliz Resminde Deniz Savaşları**, Çev. Celal Üster, 123.

⁶⁶ A.g.k., 118.

⁶⁷ Eric KENTLEY, **The National Maritime Museum: The Collections**, <http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/11962.html>

Görsel 3.15: Philip James de Loutherbourg, *Şanlı Bir Haziran Muharebesi*, 1794; 1795, tuval üzerine yağlıboya, 266.5x373.5cm, National Maritime Museum, Greenwich, Londra.

Şanlı Bir Haziran Muharebesi betimi sanat tarihinde J.M.W. Turner'ın *Trafalgar Muharebesi*, 21 Ekim 1805 (1823-24) betimi ile karşılaştırılmıştır. Kral IV. George, siparişi Philip James de Loutherbourg'un *Şanlı Bir Haziran Muharebesi* eseri ile beraber asılması için vermiştir. Tarihi gerçeklerle ilgisi olmayan bu resim sanatçının kariyerindeki hem en büyük boyutlu, hem de en tartışmalı eseridir. Merkezde HMS Victory gemisi yer alır. Hemen onun önünde de Loutherbourg'un eserindeki gibi denize düşen ve savaşta batan gemilerden kurtarılmakta olan denizciler görülmektedir.⁶⁸ Ancak geminin zarar görmüş görüntüsü denizcilik eğitimi almış Kral IV. William tarafından beğenilmemiştir.⁶⁹ İngiltere'de 19. yüzyılda, 18. yüzyıl resimlerine göre daha az belgesel ve daha romantizm etkili resimler

⁶⁸ Gloria CLIFTON, Nigel RIGBY, **Treasures of the National Maritime Museum**, <http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/12057.html>

⁶⁹ Bkz. (58) PEPPER.

yapılmıştır. Sanatsal kalitenin azalmasına rağmen deniz resimlerine kraliyet desteği 20. yüzyıl başına kadar sürmüştür.

Kırım Savaşı'na kadar gerçekleştirilmiş savaş betimleri, sanatçıların ölçütlerine göre üretilmemiştir. Savaş resimleri propaganda amaçlı olarak ayrıca politikacılar ve yöneticiler tarafından zaferlerini kutlamak, rakiplerini sindirmek için kullanmışlardır. Bu betimler tarihi kaydetmek için bir araçtır. Bazı sanatçıların savaşın diğer yönlerini, yani yaralıların ve sivillerin çektikleri acıların betimlerini işlemesi ise çok daha uzun zaman içinde gerçekleşmiştir.

Helenistik Dönem savaş betimlerinde arka planda doğa betimi için çok az veri vardır; manzara, arazi, topoğrafik durum verilmemiştir. Bunun sebebi iki savaşçının dövüşmesinin betimlerini içermeleridir. Dönemlere, savaş aletlerinin gelişimine göre şekil alan savaşların betimleri zaman içinde farklılaşır. Antik dönemlerden başlayarak I. ve II. Dünya Savaşları'na gelene kadar tüm dönemlerin savaşlarının sunumu farklıdır. Zaman içerisinde kullanılan savaş aletlerinin gelişmesi ve uzun mesafeli silahların icat edilmesiyle ile hem savaşlar, hem de betimleri değişmiştir. Uzun mesafeli ateşli silahların etkisini gösterebilmek ve savaşın genel durumunu anlatabilmek için resimlerde atmosferik perspektif kullanılmaya başlanmıştır. Gökyüzü, duman, yer yüzü doğası verilmiştir. Ancak yine ateşli silahların kullanımı, savaşı resimsel açıdan görünmez kılmıştır. Ordular birbirinden uzaklaşmış ayrıca gelişen silah teknolojisinden dolayı gizlenmeye başlamışlardır. Toplar karşı dağda yer alan siperlere nişan almak zorundadır.⁷⁰ Savaş betimleri Kırım Savaşı'na kadar gelen süreç içerisinde orduların çarpışmasını gösteren betimlerden manzaralara dönüşmüşlerdir. Rönesans ile gelişmeye başlayan belgeselci tutumdan ulusalcı düşünce tarzının yaygınlaşmasıyla uzaklaşmıştır. Halkta güven uyandırabilmek için gerçekçilikten taviz verilmiştir. Dolayısıyla her dönemin farklılaşan koşulları savaş betimlerine yansımıştır.

⁷⁰ Bkz. (46) P.G.KONODY, 7.

4. KIRIM SAVAŞI'NIN SANATTAKİ YANSIMALARI

4.1. Kırım Savaşı ile Resim Sanatının Karşılıklı Etkileşimi: Sanat Eserlerine Uygulanan Politik Baskı ve Bu Eserlerin Toplum ve Ordu Üzerine Etkisi

Halkın ülke yönetimi üzerinde etkisi arttıkça yönetici erk, halkı ikna etmek için propaganda aracını kullanmaya başlamıştır. Geniş halk kitlelerine seslenmek ve onları ikna etmek propaganda ile mümkün olmuştur. Savaş da halkın ikna edilmesi gereken önemli konulardan biri olduğu için çok sayıda propaganda amaçlı eser üretilmiştir. Kırım Savaşı esnasında Osmanlı Devleti hariç Rusya, İngiltere ve Fransa propaganda amaçlı olarak halkın fikirlerini etkilemek için güzel sanatları kullanmışlardır. Bu eserlerle hükümetler hem savaşa giriş sebeplerini açıklamış, hem de halkın moralini yüksek tutmayı amaçlamışlardır. Bu ülkeler içinde Rusya; sanatı, hem propaganda içerikli eserlerin üretimi, hem de çarın atadığı yayın kurulunun eserlere uyguladığı sansür ile en çok etkileyen ülkedir.

Rus çarları halkın gözünde savaşı meşrulaştırmak için halkın savaşa desteğini sağlamak amacıyla dini ve milli motiflerin çokça kullanıldığı propagandaya başvurmuşlardır.⁷¹ Ruslar'ın zaferlerinin vurgulanması için de Türkler “öteki” olarak seçilmiştir. Rus kimliğinin oluşturulmasında *lubok* (çoğulu *lubki*) adı verilen resimler savaş propagandasının aracı olmuştur.

Lub adı verilen ıhlamur ağacından levhalar üzerine yapılan *lubok* basit kompozisyon düzenine sahip gravürlerdir. Bazen resimlerin alt taraflarında kısa metinler de yer almaktadır. *Lubok* resimlerinin tarihi 17. yüzyıla kadar dayanmaktadır. İlk örnekler dini konuludur ve kilise fikirlerini yaymak için kullanmıştır. Öncelikle aristokratların rağbet ettiği resimler zamanla köylülerin evlerinde süsleme amaçlı olarak yer almaya başlamıştır. 18. yüzyıl başında ise konu olarak, kişiler, manzaralar, kentler, kanunlar, silahlar ve tarihi konular gibi dünyevi betimler görülmektedir. Ancak bu resimler de gerçekleri değil daha çok I. Petro'nun

⁷¹ Kezban ACAR, **Resimlerle Rusya Savaşlar Ve Türkler**, 1.

olmasını istediği Rusya'yı yansıtmıştır. *Lubok*, 19. yüzyılda halk arasında popüler hale gelmiştir.

“...okuma yazma bilmeyen Ruslar için lubki yaşamın tam kendisiydi: lubkiye bakan Ruslar yaşama dair herşeyi görebilmekteydiler. Ailede kadının yeri, iş, eğlence, maskaralık, içki, hastalık, çare, mahkemeler, yabancılar vs.... Ruslar için evlerinin kutsal köşesi sayılan kırmızı köşede ikonların hemen altında özel bir yere sahipti.”⁷²

Daha önceki dönemlerde savaş betimleri görülse de *lubok* ilk defa Fransız - Rus Savaşı esnasında propaganda amaçlı olarak kullanılmıştır. 1812-1815 yılları arasında Ivan Terebenev Rus ulusal kimliğini güçlendirmek için 48 adet *lubok* üretmiştir.⁷³ Terebenev vatanseverlik resimlerini yaparken Fransız karikatürü ile Rus resim geleneğini birleştirmiştir. Ayrıca uzak köylerdeki halk da savaşlarla ilgili bilgiyi *lubok* resimlerinden öğrenmiştir.

Kırım Savaşı zamanında üretilen *lubok* resimleri Terebenev'in ürettiklerine benzer temalardadır. Sadece bu dönemde Ortodoks kimlik daha fazla öne çıkartılmıştır. Kırım Savaşı'nda Ortodoks Ruslar; Müslüman Osmanlı, Katolik Fransa ve Protestan İngiltere ile savaşmaktadır. Cesaret, kahramanlık, vatanseverlik gibi konular yine ön planda olan konulardır.

1832 yılından sonra Rusya'da çıkan her yayın çarın atadığı yayın kurulu tarafından sansür komitesinin denetiminden geçmiş, *lubok* resimleri de sansür görmüştür. Çar I. Nikola'nın vefatı ve yerine II. Aleksandr'ın geçmesi ile sansür komitesi dağıtılmıştır. Savaş döneminde yaklaşık 300 adet *lubok* basılmıştır.⁷⁴ Sinop Muharebesi, Kafkasya Muharebeleri ve Baltık Denizi'nde Ruslar'ın İngilizler'e karşı aldıkları galibiyetler betimlenmiştir. Genelde *lubok* resimlerinde tek tek yer alan bu konuların bazen bir arada kullanıldığı da görülmektedir. *Kırım Savaşı Propaganda Afişi*'nde Tanrı'nın yardımının Rus Ordusu'ndan yana olduğu anlatılmaktadır. Bir dizi askeri başarı işlenmiştir. Sahneler Aziz George nişanındaki gibi Ortodoks

⁷² A.g.k., 9.

⁷³ Stephen NORRIS, **Images of 1812: Ivan Terebenev and the Russian Wartime Lubok**, 21

⁷⁴ Bkz (71) ACAR, 19.

Haçın üzerine serpiştirilmiştir. Aziz de ortada yer almaktadır. Haçın alt kolunda Osmanlı Donanması'nın Sinop'ta imhası betimlenmiştir. Haçın sol kolu Balkanlar'da yapılan savaşlar, üstte müttefik kuvvetlerin Odessa'yı bombalaması, sağ kol da Kafkasya'daki birlikler gösterilmektedir.⁷⁵ Afişte Ortodoks Kilisesi'nin önemli azizlerinden biri olan Aziz George betimi özellikle kullanılmıştır. Efsaneye göre Aziz George, bir halkı insan kurban edilen ejderhadan kurtarmış, karşılığında da halkın Hıristiyan olmasını istemiştir. Azizin öldürdüğü ejderha, şeytan ve dinsizliği temsil etmektedir. Kırım Savaşı da görünüşte Ortodoks halkı korumak için başlamıştır ve Rusya Aziz George'un görevini üstelenmiştir.

Görsel 4.1.1: Kırım Savaşı Propaganda Afişi.

⁷⁵ Robin MILNER-GULLAND, Nikolay DEJEVSKIY, **Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Rusya Ve Sovyetler Birliği Tarihi**, Çev. Metin Çulhaoğlu, 124.

Petr Sharapov'un firmasında basılan *Teğmen Kudratsev'in Olağanüstü Zaferi* *lubok* resminde, ikonlardan Rus Ortodoks Kilisesi olarak tanımlanabilecek bir mekanda, Kudratsev ve birliğinin papazı öldüren dört Türk'ü öldürüşü konu edilmiştir.⁷⁶ Papaz yerde kalbini tutar şekilde yatmaktadır. Resmin altındaki yazıda Türkler'in savaş bölgesindeki bir kilisenin zorla içine girip ikonları ve diğer dini hazineleri çalma girişiminde buldukları yazılmıştır.⁷⁷ Ruslar kiliseyi koruyan gücü simgelemektedir.⁷⁸ Rus kiliselerine yapılan Türk saldırıları iddiası Kırım Savaşı görsellerinde standart özellik haline gelmiştir.

Görsel 4.1.2: *Teğmen Kudratsev'in Olağanüstü Zaferi*, Devlet Tarih Müzesi, Moskova.

Zafer temalı *Türk Kalesi Kars'ın Zaptı* *lubok* resmi uzun süre kuşatma altında kalan kalenin Ruslar'a teslimini anlatmaktadır. At üzerindeki Rus komutanının önünde Osmanlı paşaları diz çökmüştür. İngiliz ve Osmanlı komutanları bayrak ve

⁷⁶ Stephen NORRIS, *A War Of Images: Russian Popular Prints Wartime Culture And National Identity*, 61.

⁷⁷ A.g.k., 62.

⁷⁸ Bkz (71) ACAR, 20.

sembolik olarak şehrin anahtarlarını Rus komutanına teslim etmektedirler. Kalenin surlarının içinde, sembolik olarak betimlenmiş, tepesinde hilal biçiminde ay ile Müslümanlık'a vurgu yapan minareler görülmektedir. Kalenin burçlarında ise çift başlı, kartal simgeli Rus bayrağı dalgalanmaktadır. Aynı bayrak Rus askerlerinin elinde de görülmektedir. Arka tarafta ise Rus askerleri disiplin içinde talim yaparken betimlenmiştir. Kars Kalesi'nin teslimi sahnesi Rus ordusunun Kırım Savaşı esnasındaki az sayıdaki gerçek zaferlerinden biri olduğu ve zafer gerçek bir düşmana, Türkler'e karşı kazanıldığı için birçok *lubok* resmine konu olmuştur.

Görsel 4.1.3: *Türk Kalesi Kars'ın Zaptı, 16 Kasım 1855*, Devlet Tarih Müzesi, Moskova.

Azrak Denizi'nde yer alan Taganrog kenti lojistik açıdan önemli olduğu için müttefik kuvvetlerce saldırıya uğramıştır. Ruslar tarafından engellenen ilk kuşatma girişimi sonrası cesaret ve disiplin temalı *Taganrog'a İlk Kuşatma Girişimi, 1855* *luboku* hazırlanmıştır. Kuşatma esnasında müttefik kuvvetleri buharlı gemilerini kullanmışlardır. Çeşitli *lubok* resimlerinde işlenen bu konuda müttefik kuvvetlerinin teknolojisinin ve savaş aletlerinin gelişmişliğini göstermek için özellikle buharlı

gemilere vurgu yapılmıştır. Burada da kıyıya yanaşamamış, açıkta kalmış yandan çarklı buharlı gemilerin bacalarından siyah dumanlar çıkmakta ve arka tarafta gemilerin kenti top ateşine tuttuğu ve binalardan beyaz dumanlar çıktığı görülmektedir. Ön planda ise Rus askerlerinin disiplinli bir şekilde, yan yana sıra halinde düşmanın karaya çıkmasına izin vermeyişi betimlenmiştir. Bir çok Rus resminde ve *lubok*unda askerin disiplinini ifade edebilmek için düzen içinde çarpışması vurgulanmıştır.

Görsel 4.1.4: *Taganrog'a İlk Kuşatma Girişimi 1855*, Taganrog Sanat Müzesi, Taganrog.

Lubok resimlerinin propaganda amaçlı kullanımı için Ruslar'ı ikna başarısı konusunda net bir bilgi yoktur. Uzun bir süre askerlik yapınca serflikten kurtulabilindiği için savaş, köylüler arasında tutulan bir durumdur. Ancak savaşla beraber ağır vergiler gelmiştir. Bu ekonomik kötü gidiş Moskova'da kitle gösterilerine sebep olmuştur.⁷⁹ Sansürün etkin olduğu bir dönemde propaganda için

⁷⁹ Bkz. (75) MILNER-GULLAND, DEJEVSKIY, 126, 127.

kullanılan *Lubok*, Türk imgesinin halk arasında kalıplaşmasını sağlamış, ötekileştirme ile Rus milli kimliğinin özellikle Ortodoks olarak belirlenmesinde yardımcı olmuştur. Türkler vahşi ve aşağı tabakada görülmüş, İngiliz ve Fransızlar ise aç gözlü olarak tanımlanmışlardır.

Savaş betimlerinin gerçeklikle uyumsuzluğu sadece Rus resimlerinde görülmemektedir. İngiltere’de Kırım Savaşı’nın erken dönemlerinde betimlerde gösteriş ve İngiliz askerlerinin kahramanlıkları vurgulanmıştır. Bu eserler savaşın kolaylıkla kazanılacağı inancının yaygınlaşmasını sağlamıştır. Ayrıca savaşı halka sempatik göstermek için basında Osmanlı halkı ve padişah ile ilgili haberler verilmiştir. Bu haberlerden biri de *Illustrated London News* gazetesinde 1 Temmuz 1854 tarihinde çıkan Sultan Abdülmecid’in Üsküdar’daki İngiliz kamplarına yaptığı ziyarettir.⁸⁰

Ruslar gibi İngilizler de savaş için propagandayı etkin bir şekilde kullanmışlardır. Birleşik Krallık olarak uzun süre dünyanın en güçlü ordusuna sahip İngiliz Hükümeti hem rakip devletler, hem de halkın gözünde bu imajını sürdürmek istemektedir. Sömürgelerindeki ayaklanmalar haricinde İngiltere’nin en son kazandığı büyük zafer Waterloo Savaşı’dır. Kırım Savaşı’ndan önce toplumda yeni bir zafer beklentisi vardır. Bu sebeple İngiliz basını savaş görüntüleri ve haberleri konusunda isteklidir. Basının satışlarını arttırabilmesi için mevcut olan bu talep, hükümetin hedefleri ile örtüştüğünden basın, propaganda amaçlı kullanılmıştır. Satışların artması nedeniyle savaşın başında hükümeti desteklemiş ve bu propagandada etkin rol almıştır. Fakat savaşın beklendiği gibi gerçekleşmemesi, kahramanlık haberleri yerine kayıp haberlerinin ön plana çıkması sonucu basın hükümeti desteklemekten vazgeçip savaşla ilgili gerçek haberleri vermeye başlamıştır. Bu sayede kendi politikasını oluşturmuş ve hükümetin istifasına neden olmuştur. William Simpson, Thomas Jones Barker, Roger Fenton, Constantine Guys gibi sanatçılar savaş bölgesine gidip gazetelere savaşla ilgili görsel veriler sağlamıştır.

⁸⁰ Netice YILDIZ, *İngiliz Basını ve Arşiv Belgeleri Işığında Kırım Savaşı ile İlgili Sosyal Etkinlikler*, 24-29.

P.&D. Colnaghi firması tarafından Kırım'a gönderilen William Simpson 15 Kasım 1854'te Kırım'a varmadan önce Balaklava ve Inkerman Muharebeleri yapılmıştır. Simpson öncelikle şahitleri dinlemiş, Inkerman'ı gezmiş, boş kovanlar, Rus askerlerin şapkaları, savaştan kalan iki Rus askerinin bedenlerine rastlamıştır. Bölge eskizlerini yapmış ve farklı alayların üniformalarını belirlemiştir. Simpson ilk elden savaş koşullarını deneyimleyene kadar savaşı idealize etmiştir. Örneğin *Ağır Süvari Tugay'ın Hücumu* eserinde İngiliz askerlerini yepyeni kırmızı üniformaları ile betimlemiştir. Kişisel notlarında “İki beden geçtik. İkisi de Rus ve gömülmemiş, birini çizdim. Top başının sağ yanından geçmiş, yüzü siyaha dönmüştü.” demiştir. Edindiği bilgilerle Balaklava'da Hafif Süvari Tugay'ın hücumunda askerlerin çapraz ateş altında kaldığını öğrenmiştir. Hafif Süvari Tugay Taarruzu'nun komutanı Lord Cardigan muharebelerin eskizlerini görünce kendi hataları ortaya çıkacağı için eskizlerin yanlış olduğunu ifade edip değiştirmesini istemiştir. Simpson'ın yaptığı düzeltmelerden sonra askerler mutlu şekilde betimlenmiştir. Halbuki Simpson düşük rütbeli askerler için “...zavallı görünüyorlardı. Çamur, kir ve paçavra içindeydiler.” demiştir. Şubat ve Mayıs 1855 tarihinde Graphic Society, W. Simpson ve Edward Goodall'ın orjinal çizimlerini sergilemiş ve baskılarına çok talep olmuştur. Sergideki Simpson'ın eserleri için *Athenaeum* adlı dergide 17 Şubat 1855'te şu yorum yapılmıştır.

“Her resmi inceleyen, resimlerdeki acıları hissediyor. Ateş tarafından zarar görmemiş, yaralanmamış, ezilmemiş yüzünü İngiltere'ye dönmüş, İngiltere'nin çiçekleri neredeler? Onlar için artık ne zafer var, ne de sevinç. Onlar için ne açık kollar ve mutlu yüzler, ne bayraklar, ne de emeklilik çanları var. Onun yerine düşman topraklarında soğuk, dar mezarlar var. Büyük ulusun en büyük ve en kötü lanet rezaletini işaret ediyorlar.”⁸¹

Cephedeki gazete muhabirleri Kırım'daki felaketi raporlamıştır. Resimli basın, baskılar ve fotoğraflar savaşın zorluklarını halka anlatır. Savaş başlar

⁸¹ Peter HARRINGTON, *British Artists And War, The Face Of Battle Paintings And Prints 1700-1914*, 137.

başlamaz Eylül 1853'te *Illustrated London News* gazetesi altı sanatçıyı cepheye yollamıştır. O. W. Brierly, J. W. Carmichael, J. A. Crowe, E. A. Goodall, G. H. Thomas, ve Constantin Guys ile beraber Roger Fenton'ın çekmiş olduğu fotoğrafları da yayınlamıştır.⁸² Bu sanatçılar arasında J.A. Crowe ve E.A. Goodall savaşın kahramanlaştırılan ifade tarzını reddetmişlerdir.⁸³ Crowe'un *Illustrated London News*'e yolladığı çizimlerin arasında *Malakoff Tabyası'nın İç Dünyası* çalışmasında savaşın aldığı canları göstermiştir. Benzer şekilde gerçeklerin olduğu gibi betimlendiği başka gravürleri de *Illustrated London News*'de yayınlanmıştır.

1855 başında baskılar, resimli gazeteler ve diğer görsel kültür ürünleri savaşın acılarına odaklanmıştır. *Punch* gibi gazeteler savaşı ağır şekilde eleştirmişlerdir. İngiltere'de Kırım Savaşı'ndan önce savaş betimlerinin nasıl olacağına dair resmi bir sansür yoktur. 1856'da Kırım betimlerinin üzerine "bilginin düşmana yardım edebileceği" sebebiyle müdahale gelmiştir. *The Times* gazetesi muhabirlerinden gelen savaştaki sıkıntıların haberleri ve askerlerin mektuplarını yayınlayınca İngiltere ordusu başkomutanı Lord Raglan, askeri başsavcı yardımcısı William Romain'e şikayet etmiş, o da Kırım'daki İngiliz muhabirlerine uyarı yazısı yazmıştır. Raglan'a göre ikmal sıkıntıları ve askerlerin moralsizliği haberleri Ruslar'ın moralini yükseltebilirdi.⁸⁴ Bu sebeple sahneler genel savaş inanışlarına göre betimlenir olmuş, "resmi propaganda ve sansür üretimi" haline gelmiştir. Bu durum hükümet ve eğitimli vatandaşlar arasında yoğun tartışma konusu olmuştur.

İngiltere'deki illüstrasyonlu raporlar Fransa'da da gelişmiştir. İngiliz sanatına uygulanan sansür, Fransız İmparatoru III. Napoleon tarafından da uygulanmıştır. Sivastopol ele geçirildikten sonra anlaşma imzalanana kadar geçen süreçte Fransızlar'a bölgeye hakim olması görevi verildiğinde İngiliz askerlerinin sıkıntıları Fransızlar'ın da başına gelmiş ve barınma, kötü hijyen koşulları nedeniyle askerler kötü duruma düşmüşlerdir. Nitekim hastalık ve kötü şartlar sebebiyle ölen Fransız askerlerinin sayısı aynı nedenlerle ölen İngiliz asker sayısının neredeyse dört katıdır.

⁸² http://www.iln.org.uk/iln_years/histiln1967.htm

⁸³ Matthew LALUMIA, **Realism and Anti-Aristocratic Sentiment in Victorian Depictions of the Crimean War**, 25-51.

⁸⁴ Orlando FIGES, **Kırım Son Haçlı Seferi**, çev. Nurettin Elhüseyni, 323.

Özellikle savaşta deniz subayı olarak görevli Jean-Baptiste Henri Durand-Brager asker kayıplarına dair betimler yapsa da sponsorlar bu eserleri yayınlamasına izin vermemişlerdir.

Görsel 4.1.5: William Simpson, *Hafif Süvari Tugayı Taarruzu*, 25 Ekim 1854, Tümgeneral Cardigan Kontu Emri Altında, Library of Congress Prints and Photographs Division Washington, D.C.

Satışı arttırabilmek için basının savaşa destek vermesi sadece İngiltere’de görülmemiştir. *Illustrated London News* gazetesinin satış rakamları gibi Fransız *L’Illustration* gazetesinin tirajları da artmıştır. *L’Illustration* 1854 yılında 14.000 adet satılırken, 1855 yılında bu sayı 24.000’e çıkmıştır. Savaş boyunca çizimler Fransa ve İngiltere’deki bu iki gazeteye haftalık olarak gönderilmiştir. Gazeteler savaşın yazılı betimlerini ve görsellerini bir dizi gibi kullanarak tüm savaş pazarlamışlardır.⁸⁵ Halkın savaşa ait talebinin arttığını ve bunun gazetelerin tirajlarını etkilediğini gören yayın firmaları savaş alanına kendi sanatçılarını yollamışlardır.

⁸⁵ Katie HORNSTEIN, *Episodes in Political Illusion the Proliferation on War Imagery In France 1804-1856*, 245.

Muhabirlerin savaşıla ilgili ilk raporları telgraf sayesinde gazetelere hızlı bir şekilde ulaşmıştır. Ancak bu raporlar muhabirlere ve öznel bakış açısına dayanmaktadır. Üstelik operatörlere bağlı olduğu için telgrafın da güvenilirliği sorgulanmaktadır. Bu sebeple gazeteler görsel tanıklığa daha fazla ihtiyaç duymuşlardır. Fransız *L'Illustration* gazetesi bu durumu kullanmış ve pazardaki rakiplerinden ayrılmıştır. Yazılı basın, en doğru ve en geniş çaplı bilginin, konunun okunmaya devam etmesini sağlayacağını anlamıştır. Bu yeni oluşan resimli basın kış şartları sebebiyle yoğun çarpışmaların olmadığı dönemlerde bile Kırım Savaşı'nı, satılabilir haberlere dönüştürmeyi başarmıştır. En küçük haber bile büyük olaylar gibi sunulmuştur. Gazetelerde gravürçüler, okuyuculara günlük bilgi verebilmek için savaş alanından gelen çizimleri hızlı bir şekilde baskıya hazırlamak zorunda kalmışlardır. Bu da resim kalitesinin düşmesine neden olmuştur.

Kırım Savaşı'ndan önce, İngiltere ve diğer ülkelerde savaş görüntüleri, albümlerin ücretlerini karşılayabilecek küçük bir kitle için önemlidir. Ancak resimli gazetelerin ağırlığının artması ve savaş görüntülerinin baskılar sayesinde ucuzlayıp ulaşılabilir olmasıyla daha geniş bir kesime erişmiştir.

Kırım Savaşı'na giden ve çalışmaları öncelikle *Illustrated London News* ve bazı Fransız gazetelerinde yayınlanan bir diğer sanatçı da Constantine Guys'dır. *Hafif Süvari Tugayı'nın Taarruzu, Balaklava* adlı eseri gazetelerde yayınlanınca halk savaşta İngiliz generallerinin, süvarileri Rus topraklarına karşı sürdüklerini görmüştür. Kompozisyonun üst tarafında top ateşinin ve dumanın yarattığı kaos betimlenmiştir. Sanatçı çizimlerini gerçekçi, ideal bir perspektif açısıyla yapmıştır. Bu sebepten eserleri, halkın ilgisini çeken, gözlemlerle zenginleştirilmiş belgesel raporlar haline gelmiştir. Guys izleyicilere olayları daha anlaşılır şekilde kurgulayarak sunmuştur.⁸⁶ Resmin sağ üst köşesinde şöyle yazılıdır: “Hafif Süvari Tugayı'na saldırı emri vermek için kılıcını havaya kaldıran ve askerleri tarafından takip edilen General Cardigan, bir siluet gibi görünür. Hafif Süvari Erleri ile Mızraklılar arasındaki

⁸⁶ Ulrich KELLER, *Images Of War*,
<http://www.alteseite.meltonpriorinstitut.org/content/aktuell/Keller-engl.html>

sınırdaki dört nala giderken fark edilmemektedir.”⁸⁷ Gerçekten de sanatçının yazılarının arasında silüet olarak çalıştığı figür, eser gravür dönüştürülürken iki birliğin arasına yerleştirilmiştir. Sanatçı alt sağ köşedeki yazıda ise şöyle yazmıştır:

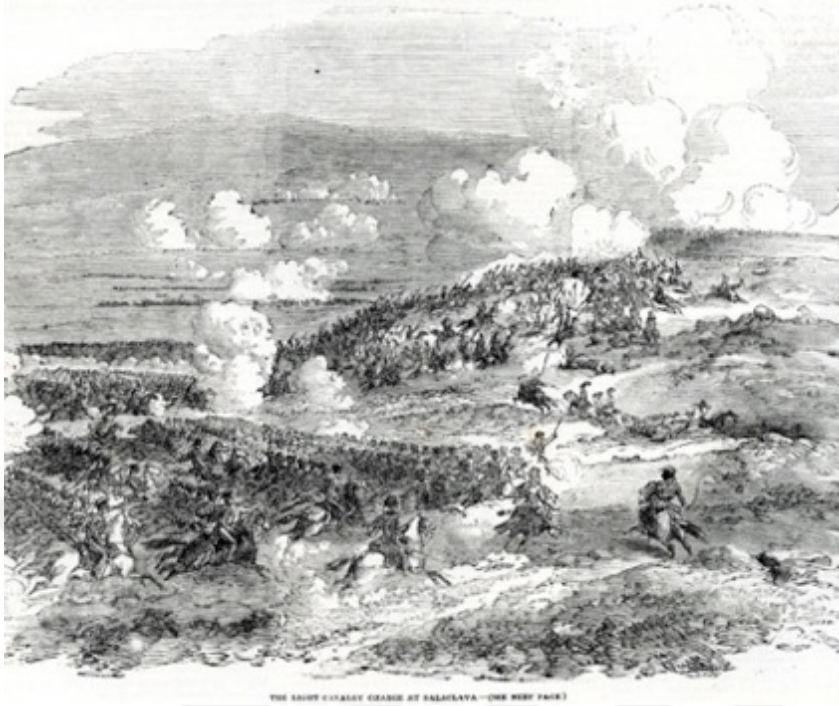
“Hafif Süvari Tugayı kendilerine ateş yağdıran ve arkalarındaki toprak tarafından korunan siperlerdeki çift sıra Rus nişancılarına saldırıyorlar. Dağların eteklerinde nişancıların arkasında dağın yatay eğimine sıralanmış toprakların ateş açtığı görülüyor. Dağın bir köşesinde zırhı patlayan bir top görülüyor. Sağ tarafta sabahleyin Türkler’in terk ettiği bir tabyanın olduğu tepeye Mızraklılar saldırıyor. Mızraklılar’ın şapkalarından bir düzen içinde olmadıkları anlaşılıyor ve bir tepe tarafından çekiliyorlarmış gibi görünüyorlar.”⁸⁸

Görsel 4.1.6: Constantine Guys, *Hafif Süvari Tugayı'nın Taarruzu, Balaklava*, 1855, kağıt üzerine kalem, mürekkep suluboya, 32x39 cm, özel kol.

⁸⁷ Karen W. SMITH, *Constantine Guys, Crimean War Drawings 1854-1856*, 73.

⁸⁸ A.g.e., 73.

Görsel 4.1.7: Constantin Guys, “Hafif Süvari Tugayı’nın Taarruzu, Balaklava”, *Illustrated London News*, 18 Kasım 1854.

Constantine Guys’ın savaşın öncesinde Paris’in etkinliklerini betimlediği çizimleri bu savaş esnasında kamp hayatı ve resmi seremoniler konularına dönüşmüştür. Şair ve sanat eleştirmeni Charles Baudelaire, Guys’ı “modern hayatın ressamı” olarak tanımlamış, hayatın içinden hızlıca yaptığı çizimlerini İzlenimciler’in eserleri ile karşılaştırmıştır. Guys anlık fırça darbeleri ile sahneleri titreşimli hareketlerle betimlemiştir.⁸⁹ Ekim 1854’te Balaklava’daki savaştan sonra Sivastopol’un kolayca alınamayacağını anlaşılması üzerine gazeteciler ve çizerler Kırım’dan ayrılıp kışı geçirmek için İstanbul’a gelmişlerdir. Bu sebeple de İngiliz ordusunun soğuk ve yetersiz sağlık koşulları sebebiyle trajik kayıplarını görememişlerdir. Guys da bu sanatçılardan biridir. Muhabir William Howard Russell’in savaş alanından yolladığı raporlar nedeniyle Guys’a, Kırım’a dönme görevi verilse de kış şartlarında gemi bulamamış ve dönmesi bahar aylarını bulmuştur. Guys’ın İstanbul’da çizdiği *Üsküdar’da Mezarlığın Cebelitarık*

⁸⁹ Bkz. (86) KELLER.

Piskoposu Tarafından Kutsanması adlı gravüründe Üsküdar kıyısındaki İngiliz Mezarlığı'nda yapılan bir tören görülmektedir. Arka tarafta Sarayburnu ve Ayasofya Camisi'nin minareleri, sağ tarafta ise Galata Kulesi yer almaktadır. Marmara Denizi'nden buharlı bir geminin boğaza girdiği görülmektedir. Törene İstanbul'da bulunan yabancılar katılmıştır. Sol taraftaki askerlerin arkasında yer alan sıra sıra mezarlar ile ölen askerlerin sayısına dikkat çekmiştir. O dönemde salgın hastalık ve savaş yarısından dolayı İstanbul'a gelen askerlerin iyileşme oranları çok düşük olduğu için ölen askerleri teker teker gömmeye imkanı bulunamamıştır. Her akşam saat 4.00 civarında mezarlığın hastane olarak kullanılan Selimiye Kışlası'nın duvarına yakın kısmında açılan çukurlara erler toplu olarak defnedilmiştir. Subaylar ise deniz kısmında defnedilerek başına tahta bir plaka konulmuştur.⁹⁰ Guys'ın eserinde subayların defnedildiği kısımda tören yapılmaktadır.⁹¹ Guys yan yana sıralanmış mezarlar ile ölen askerlerin sayısının çokluğuna vurgu yapmıştır.

Görsel 4.1.8: Constantine Guys, “Üsküdar’da Mezarlığın Cebelitarık Piskoposu Tarafından Kutsanması”, kalem, mürekkep, suluboya, 18.4x42.9 cm, *Illustrated London News*, 9 Haziran 1855.

⁹⁰ Bkz. (22) ŞEHSUVAROĞLU, 24-25.

⁹¹ Günümüzde Haydarpaşa’da yer alan mezarlıkta az sayıda mezar taşı bulunmaktadır. İngiltere hükümeti mezarlığa bir de anıt yaptırmıştır.

William Simpson'ın yaptığı aynı konulu *Hastane ve Üsküdar'da Mezarlık* adlı eserinde arkada kışla, ön planda mermer mezar taşları, ayrıca kazma ve küreğini kıyıya bırakmış namaz kılan mezarlık görevlisi görülmektedir. Arka sırada yeni defnedilmiş çoğunun üzerinde tahta mezar plakası bile bulunmayan çok sayıda mezar vardır. Defin için gelen bir naaşın önünde elindeki kitaptan dua okuyarak yürüyen papaz ilerlemektedir.

Görsel 4.1.9: William Simpson, *Hastane ve Üsküdar'da Mezarlık*, taşbaskı, 56x34cm, Victoria and Albert Museum, Londra.

1855 yılında Sivastopol'de kış ile beraber yaşam koşulları dayanılmaz bir hale gelmiştir. Levazım sınıfı, askerler için yeterli yiyecek ve barınak sağlayamamıştır. Gazeteler uzun zamandan beri basılıyor olsalar da savaşa gönderilen *The Times* muhabiri W.H. Russell gibi bağımsız gazetecilerin raporları Kırım Savaşı boyunca günlük olarak yayınlanmaya başlamıştır. Russell sıradan askerlerin yaşadığı zorluklar ve subay sınıfının duyarsızlıkları karşısında çok şaşırılmış ve durumu eleştiren yazılar yazınca İngiliz Hükümeti Russell'ı ihanet ile

suçlamıştır.⁹² Kırım Savaşı'na kadar savaş alanları aslında askerler ile subayların bölgesidir ve raporları da kendileri hazırlamaktadırlar. Bu savaş ile beraber savaşı raporlayan ve resimleyen ayrı bir kesim de savaşta yer almaya başlamıştır.⁹³ Kırım Savaşı'nın ilk dönemlerindeki muharebeleri yansıtan betimler, halkın savaşın süreci hakkında bilgilenmesini sağlamıştır. Savaşın devamı ile resimli gazetelerde romantik bakış açısı yerini generalleri ve yöneticileri suçlayan eserlere bırakmıştır. Sonunda başbakan Lord Aberdeen İngiltere'deki kriz ile istifasını vermek zorunda kalmıştır.

İngiltere Hükümeti, muhabir W.H. Russell'ın Kırım'dan yolladığı raporlara karşılık propaganda amaçlı olarak daha gerçekçi ve yeni bir araç kullanmış, fotoğrafçı Roger Fenton'u savaşa göndermiştir. Kırım Savaşı çarpışmalar devam ederken halkın görebildiği ve fotoğraflanan ilk Avrupa savaşıdır.⁹⁴ 1846-48 Meksika-Amerika Savaşı da fotoğraflanmıştır ama bu örnekler ilkel, dolayısıyla bulanık görüntülerdir.⁹⁵ Halk Kırım Savaşı'nı doğrudan gördüğünü düşünmektedir. Ancak durum biraz daha farklıdır. Cam levhalar için yirmi saniye kadar pozlama süresine ihtiyaç olduğu için hareket görüntülenememektedir. Çekilen görüntüler bu sebeple sadece poz vermiş portreler ve manzaralardır. Mart 1855'te Fenton Sivastopol'a varmış ve savaşı fotoğraflamaya başlamıştır. Ancak Fenton siperlere yarım kilometreden fazla yaklaşmamış, askerlerin öldüğü alana girmemiştir. 360 adet fotoğrafında askerler kampta, nöbette yada törende betimlenmiştir, ancak ölümü göstermekten özellikle sakınmıştır.⁹⁶ Sembolik olarak ölümü hatırlattığı en ünlü fotoğrafı *Karanlık Ölüm Vadisi*'dir. Patlama riski olmayan top mermileriyle dolu boş bir arazi görülmektedir. Kırım'da Hafif Süvari Tugayı Taarruzu'ndan sonra alanı gezerken iskeletler ve savaştan kalanları görse de bunları fotoğraflamamış ve eşine yazdığı mektupta “burada asla bilmemem gereken bir çok şey gördüm ve duydum. Neyse ki tekrarı zararlı olan şeyleri nasıl unutacağımı biliyorum” demiştir.⁹⁷ Sonuçta sanatçı kraliyet fotoğrafçısıdır ve *The Times* ve diğer gazetelerin muharebe ile ilgili olumsuz haberlerini dengelemek için yollanmıştır. Hatta bu sebeple hükümetin

⁹² David D.PERLMUTTER, *Visions of War*, 81.

⁹³ Bkz. (86) KELLER.

⁹⁴ Crimean War 1, https://www.academia.edu/4141635/Crimean_War_1, 12.

⁹⁵ Bkz. (84) FIGES, 321.

⁹⁶ Bkz. (76) NORRIS, 75.

⁹⁷ Paul MELLER, *The Development Of Modern Propaganda In Britain 1854-1902*, 90.

yolladığı çizimleri ve koyun postundan paltolar giymiş askerlerin fotoğrafını çekmiştir. Fenton, Kırım'a Mart ayında varmış ve fotoğraf da Nisan ortasında yani soğuklar geçtikten ve bir çok asker soğuktan hastalanıp öldükten sonra çekilmiştir.⁹⁸ Fenton'ın bu durum için savunması, fotoğraf makinesinin kısıtlayıcılığından kaynaklandığı şeklinde olmuştur.⁹⁹ Savaş boyunca çekilen fotoğraflar albümler haline getirilip satılmış Paris ve Londra gibi bir çok yerde sergiler açılmıştır. 1855 Paris Uluslararası Fuarı'nda ilk defa endüstriyel sanatların alt kategorisi olarak fotoğraf yer almıştır. Fuarda sergilenen fotoğraflar Roger Fenton ve yine Kırım Savaşı'nı fotoğraflayan Charles Szathmari'ye aittir. Roger Fenton'ın fotoğraf albümü satışları ise beklenildiği gibi gitmemiştir. Bunun sebepleri arasında fiyatlarının yüksekliği ile beraber fotoğrafın savaş resmine meydan okuyamaması da vardır. Çünkü fotoğraf monokrom ve statiktir. Bir savaşı bir ressam gibi renkli, hareketli ve heyecanlı verememekte, bireyleri ve onların duygularını gösterememektedir. Fotoğraf Victoria Dönemi savaş ressamlarından beklenen romantik, idealize ve kahramanlık içeren savaş görüntülerini verememektedir. Fenton'ın çalışmaları yine de iki açıdan önemlidir. Öncelikle fotografik raporlama için tarihte örnek oluşturması, ikinci olarak da İngiliz Hükümeti'nin başarısızlıklarını örtbas etmek için medyayı manipüle etmeye çalışmasıdır.

Roger Fenton eserlerinde propaganda örnekleri vermiştir ancak savaş ertesinde unutmayı tercih ettiği görüntüler İngiliz ordusunda görevli Henry Crealock tarafından görselleştirmiştir. Sanatçının Balaklava ovasında, su birikintisinin yanında, çalılık ve otlar tarafından kısmen kaplanmış bir asker ve at iskeleti çiziminin sağ alt köşesine aldığı not şu şekildedir: “Onlardan tüm kalan/ 600'den kalan/ Balaklava'dan bir taslak/ Ova, savaştan altı ay sonra/ 1865”¹⁰⁰

⁹⁸ Bkz. (84) FIGES, 321.

⁹⁹ Joan Winifred Martin HICBERGER, **Military Themes in British Paintings 1815-1914**, 82.

¹⁰⁰ <http://www.royalcollection.org.uk/collection/916844/sketch-of-the-balaklava-plain-about-1855>

Görsel 4.1.10: Henry Hope Crealock, *Balaklava Ovası Taslağı*, y.1855, çizim 24.5x24.5 cm.

William Simpson 1855 kışı boyunca taburun acılarını gösterdiği çalışmalarını üretmiştir. Müttefikler için savaş koşulları iyi değildir. Askerler açlık ve ağır kış koşulları ile mücadele etmek zorundadır. En çarpıcı eserleri arasında yer alan *Ordu İçin Kulübeler, Sıcak Kıyafet Ve Zapt Edilmiş Rus Tüfek Çukuru* adlı eserinde yorgun taburun, acı soğukta ve telef olmuş hayvanların yanında yürüdüğü görülmektedir. Kar yağmaya başlamış ama henüz çamur yolu örtmemiştir. Bu çalışmalar rütbeli askerlerin betimlerinden tamamen farklıdır. Subaylar ile erat arasındaki eşitlik savaşın başından itibaren işlenen bir konudur. *Sivastopol'dan Önce Rütbelilerin Bir Yılbaşı Yemeği* baskısında rütbeli askerler şarap ve hindi ile kendilerine ziyafet çekerken, erler her zamanki tayınlarını yemişlerdir.¹⁰¹

¹⁰¹ Peter HARRINGTON, *The First True War Artist*, 100–109.

Görsel 4.1.11: William Simpson, *Ordu İçin Kulübeler, Sıcak Kıyafet Ve Zapt Edilmiş Rus Tüfek Çukuru*, 13 Mart 1855, taşbaskı, Library of Congress Prints and Photographs Division Washington, D.C., yayın: Paul & Dominic Colnaghi Co.

Görsel 4.1.12: William Simpson, *Sivastopol'dan Önce Rütbelilerin Bir Yılbaşı Yemeği*, 22 Mayıs 1855, taşbaskı, Library of Congress Prints and Photographs Division Washington, D.C., yayın: Paul & Dominic Colnaghi Co.

Subayların rütbesiz askerlere göre ayrıcalıklı durumunu yansıtan bir başka eser de John Everett Millais'ın *Sonuçlanan Barış* adlı eseridir. Sanatçı bu eseri henüz savaş sonuçlanmadan yapmaya başlamıştır. Resimdeki varlıklı subay yaralı olmamasına rağmen henüz savaş bitmeden evine dönmüştür. Millais gibi Ön-Rafaellocular grubunun kurucularından ressam William Holman Hunt durumu şöyle açıklamaktadır. “Savaş boyunca bir skandal olarak birkaç subayın, ailesinin yardımı ile acil, özel sorunlar nedeniyle savaştan ayrılmayı becerdiği duyulmuştu.” Millais bu konudaki eserini henüz bitirmeden barış sağlanınca sanatçının eleştirisi gereksizleşmiş ve yeni duruma göre eserini değiştirmiştir. Eserde bir subayın koltukta elinde gazete ile oturduğu, yanında eşi ve çocuklarının olduğu görülmektedir. Askerin ayağının dibinde bir İrlanda av köpeği vardır. Eşinin arkasında da sonsuz sevgiyi simgeleyen mersin ağacı yer almaktadır. Dinlenen bir centilmen gibidir. İki çocuğu Nuh'un Gemisi ile oynamaktadır. Soldaki kızın elindeki güvercin barış simgelemektedir. Sağdaki kız annesinin kucağınca savaşa katılan ülkeleri tanımlayan oyuncak hayvan figürler ile oynamaktadır. İngiltere'nin simgesi aslan, Rusya'nın ayı, Osmanlı'nın hindi, Fransa'nınki de horozdur. Millais'ın yine Kırım Savaşı konulu *Evden Haberler* resmi ise eleştirmenlerce beğenilmemiştir. Resimde, 42. İskoçya birliğine bağlı bir asker siperde mektup okurken betimlenmiştir. John Ruskin

“Acaba Bay Millais seferdeki bir İskoçyalı'nın genel olarak müthiş bir görünümde mi olduğunu varsayıyor, yoksa o Kırım'daki İskoçyalı Birliği askerlerinin evden gelen mektupları okurken yeni üniformalarını giymiş iki bölmeli çanta ve sırt çantası ile tam teçhizat durduğunu mu düşünüyor?”

şeklinde eleştirmiştir.¹⁰²

¹⁰² Bkz. (81) Peter HARRINGTON, 154.

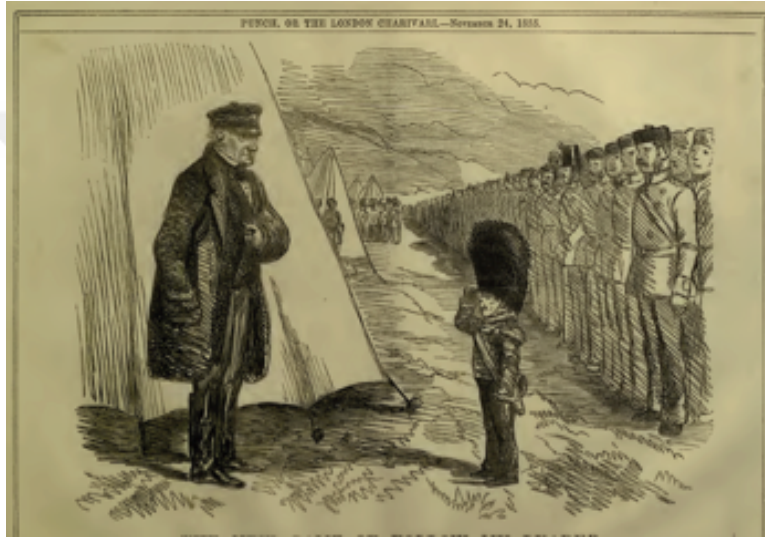

Görsel 4.1.13: John Everett Millais, *Sonuçlanan Barış*, 1856, tuval üzerine yağlıboya, 120x91 cm, Minneapolis Institute of Art, Minneapolis.

Görsel 4.1.14: John Everett Millais, *Evden Haberler*, 1856, tuval üzerine yağlıboya, 35x25 cm, Walters Art Museum, Maryland.

Savaştan erken ayrılan subaylar İngiltere’de fark edilince eleştirilmişler, *Punch* gibi hicivci yayınlar subayların ayrıcalıklarını yermişlerdir. Bazı subaylar bu yayınlar sonrasında utançtan savaşa geri dönmüşlerdir. 24 Kasım 1855 tarihinde *Punch* gazetesinde yer alan *Liderimi İzleme Yeni Oyunu* adlı karikatürde erler de subaylar gibi “özel, acil sorunlar” nedeniyle ayrılmak için dilekçe verirken görülmektedir.

Görsel 4.1.15: “Liderimi İzleme Yeni Oyunu”, *Punch*, 24 Kasım 1855

Lord Raglan ve orduda görevli subaylar, aristokrat sınıftan seçkin kişilerdir. *Lloyd Weekly* gazetesi “Herkes biliyor ki Lord Raglan dükün çocuğu olduğu için Kırım’a kumanda eder.” yazmıştır. Ordunun satın alma komisyonunda da aristokratlar vardır ve bu sistem de başarısız olmuştur. *The Times* gazetesi Ocak 1855’te savaşa destek vermeyi durdurmuştur. Başyazıdaki yorumda “Eğer hükümet kendilerini aristokratlara ve aristokrasi vasıtasıyla düşmanlara satmayı seçerse, bu savaş onların kendi sorunudur. Biz ellerimizi ulusal intihardan temizleyeceğiz.” diye yazmıştır.¹⁰³ Diğer gazeteler de *The Times*’a katıldıklarını ifade etmişlerdir.

¹⁰³ Bkz. (83) LALUMIA, 25-51.

Sanatçı Joseph Noel Paton savaşta acılar ve kayıplar için rütbeli erleri sorumlu tutmuş, Lord Raglan'ı ordunun başkomutanı olarak eleştirmiştir. Savaştan bir yıl sonra yaptığı *Başkomutan, Kırım* çizimini ağır eleştiriler içerdiği için 1871'e kadar sergilememiştir. Sanatçı eserinde geleneksel şekilde işlenen muzaffer komutan, pozunu kullanmıştır. Lord Raglan elinde asası, atının üzerine asılı duran kılıcı, başında sadece törenlerde kullanılan tüylü şapkası, apoletleri ile bir komutan; ancak iskelet bir atın üzerinde kendisi de iskelet olarak, kıyamet alameti olan Mahşerin Dört Atlısı figürleri arasından ilki, "Ölüm" figürü gibi betimlenmiştir. Raglan savaşa doğru değil de kendi ordusuna ait kırık silahların ve ölülerin olduğu tarlaya doğru atını sürerken ön tarafta açılmamış sağlık gereçleri ve kışlık giysi sandıkları görülmektedir. Arkada ise atlı iki dost figür "Kıtık" ve "Hastalık" görülmektedir.¹⁰⁴ Atın ve komutanın iskelet betimleri gerçekçi bir şekilde işlenmiştir. Eserde Lord Raglan, savaşın yönetiminde açıkça kusurlu olarak betimlenmiştir. Kırım Savaşı kötü yönetilmiş, gazeteler ve yayınlar başarılı komutan atmosferini yok etmiştir. Joseph Noel Paton bunu diğer sanatçılardan çok daha açık bir şekilde göstermiştir.

Görsel 4.1.16: Joseph Noel Paton, *Başkomutan, Kırım, 1857*, çizim.

¹⁰⁴ Bkz. (92) PERLMUTTER, 83.

Savaş sonrası 1860'ların sonu ve 1870'lerin başında rütbeli askerlerin ayrıcalıklarının değişmesi, satın alma sisteminin kaldırılması için ve de terfi sisteminin Fransız ordusundaki gibi hizmete dayalı, askerlerin hırs ve yetenekleri doğrultusunda olabilmesi için reformlar gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁵ Bu durum Kırım Savaşı konulu resimlerin yeniden görülmesine neden olmuştur. Bu resimlerin en bilinenlerinden biri Elizabeth Thompson Butler'ın kısaca *İçtima* olarak anılan *Kırım'da Bir Çarpışmadan Sonra İçtima* tablosudur. Eser, 1874 yılında Kraliyet Akademisi'nde sergilendiğinde sansasyon yaratmıştır. Öyle ki sergi süresince resmi korumak için başına bir polis dikilmiştir. Kraliçe Victoria eserin Buckingham Sarayı'na alınmasını istemiştir. Eserin fotoğrafının çeyrek milyon kopyası satılmıştır.¹⁰⁶ Eserde Grenadier Muhafız Alayı (el bombası atan birlik) bir çarpışma sonrası toplanmış şekilde betimlenmiştir. Alayın çavuşu hayatta kalanları kayıt için defterini kontrol etmektedir. Resimde izleyicinin, kahramanlık unsurları yerine erlerin çektiği çileleri izlemesi sağlanmıştır. *Morning Post* gazetesi resmi şu şekilde yorumlamıştır: “Bu resmin gücü gerçek olmasındadır. Ölümün zalim detayları ve keder unutulmamış. Güzel bir resim yapmak için katı gerçekleri gizleme teşebbüsünde bulunulmamış.”¹⁰⁷ Resimden sonra Thompson kısa sürede ulusal kahraman haline gelmiştir.¹⁰⁸ Eserde tükenmiş ve yaralı askerlere vurgu yapılmıştır. Tabloda kullanılan beyaz kış manzarasının önündeki soluk renkler, siyah ve kahverengi renk kullanımı bu vurguyu kuvvetlendirmektedir. *İçtima* John Ruskin'den de büyük övgü almıştır. Ruskin akademi notlarına şöyle yazmıştır:

“Ben hiç bir resme Bayan Thompson'a yaptığım gibi kötü önyargı ile yaklaşmadım. Çünkü ben her zaman kadın resim yapamaz dedim. İkinci olarak her zaman halkın yaygara yaptığı şey iyi olmamalı diye düşündüm. Ama bu kadın savaşçının çalışması şüphesiz ki sahip olduğumuz savaş konulu ilk iyi Ön-Rafaelloca resimdir. Derinlemesine irdelendiğinde açıklayıcı ve gerçekçi yeteneğin tüm davranışlarını gösterir. Elbette onun hakkında söyleme ihtiyacı olan tüm şeyler gazetelerde

¹⁰⁵ Bkz. (83) LALUMIA, 43.

¹⁰⁶ Krzysztof Z. CIESZKOWSKI, *The Pallas Of Pall Mall, The Life And Paintings Of Lady Butler*, 30-35.

¹⁰⁷ Bkz. (83) LALUMIA, 48.

¹⁰⁸ Bkz. (84) FIGES, 480.

yirmiden fazla kez söylenmiştir. Bana sadece gecikmiş olarak Pall Mall'ın Pallas'ı önünde diz çökmek kalır.”¹⁰⁹

Görsel 4.1.17: Elizabeth Thompson Butler, *Kırım'da Bir Çarpışmadan Sonra İçtima*, 1874, tuval üzerine yağlıboya, 93.3x183.5 cm, Royal Collection Trust, Londra.

Eserlerinde işlediği konular çoğunlukla askerler, atlar ve savaşlar olan Elizabeth Thompson Butler'ın figüran olarak sadece erler ve astsubayları kullandığı bir başka eseri de *Balıklava*'dır. Burada İngiltere'nin Hafif Süvari Tugayı hücumundan sonra düzensizlik içinde geri çekilme anı betimlenmiştir. Askerler bitkin ve umutsuzdur. Sahne savaşın insan hayatına mal olduğunu ve gereksiz olduğunu düşündürür. Bu bir ulusal zafer resmi değildir. Resim çok büyük bir başarı kazanmış ve çok sayıda baskısı satılmıştır. Dönemin bir çok eleştirmeni resim ve ressam hakkında bir çok yazı yazmıştır. *Daily Telegraph* “Biz burada savaşı pis, sefil ve elim görürüz. Biz şu anda ressam sayesinde savaşın ne olduğunu biliyoruz.” demiştir.¹¹⁰

¹⁰⁹ Bkz. (106) CIESZKOWSKI, 32.

¹¹⁰ Bkz. (83) LALUMIA, 50.

1868-1874 arasında İngiltere’de gerçekleştirilen Cardwell Reformları ile rütbe ayrıcalıkları savaşta ödüllendirmeler ve komutanların müreffeh durumları sonlanmış, eşitlikçi ilkelerle ordu yeniden oluşturulmuştur. Elizabeth Thompson Butler’in savaşın kurbanları ve bedellerine odaklanan resimleri ile savaş betimleri için daha önce uygulanmamış bir gerçekçilik ile karşılaşmıştır. Balaklava’daki yenilginin betimi ile çağdaşlarındaki ordu algısını değiştirmiştir.

Görsel 4.1.18: Elizabeth Thompson Butler, *Balaklava*, 1876, tuval üzerine yağlıboya, 103.4x187.5 cm, Manchester Art Gallery, Manchester.

Kırım Savaşı 1850’lerin ortalarında resim ve haber yayıncılığı ile İngiltere’de orduda yaşanan aksaklıkların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kırım Savaşı’nın başlangıcından, Cardwell Reformları’na kadar olan süreçte savaş betimleri daha gerçekçi şekilde işlenmiş, daha önceleri rağbet gören aristokrat ve rütbeli askerlerin betimleri yerine ordudaki modernleşme resmedilmiş ve desteklenmiştir.

4.2. Karada ve Denizde Kırım Savaşı

Kırım Savaşı endüstri çağının etkisiyle değişimin yaşandığı ilk savaştır. Savaş esnasında yivli silahlar telgraf, tren yolu, buharlı gemiler gibi modern buluşlar ilk defa kullanılmıştır. *The Times* gazetesi için W.H. Russell ilk canlı savaş raporunu telgraf ile yayınlamıştır. Savaş esnasında gazetelerin haberler ile beraber yayınladıkları savaş fotoğrafları, çizimler ve basılan resimli yayınlar, uzaklıklar yüzünden anlaşılama sorununu ortadan kaldırmış ve sahneleri izleyenlerin önüne getirmiştir. Teknoloji ile değişmeye başlayan savaş bu yayınlar sayesinde halk tarafından görülmüştür.

Gelişen teknoloji sadece basını etkilememiştir. Kimyasal silah kullanımı modern kimya ve ilgili sanayinin gelişmesiyle birlikte 19. yüzyıl ortalarından itibaren ortaya çıkmıştır. Kimyasal silah için ilk teklif Kırım Savaşı esnasında yapılmıştır. İngiliz kimyacı Sir Lyon Playfair Sivastopol'de siyanürü top mermisinin içinde kullanmayı teklif etmiştir. İngiliz Savaş Ofisi ve İngiliz Donanması bu fikri "savaş kurallarına karşı" olduğu için reddetmişlerdir. Playfair ise önerisini şu şekilde savunmuştur:

"Bu itirazda mantık yok. Düşmanın arasında dağılan ve en korkutucu ölümü sağlayan bombaları erimiş metal ile doldurmak yasal, niçin insanı acısız şekilde öldüren zehirli buhar gayri meşru sayılıyor, anlaşılmaz." ¹¹¹

Kara savaşı betimleri 19. yüzyıla kadar geleneksel olarak sürmüş, savaşan orduların iç içe geçmiş dövüş halindeki betimleri Kırım Savaşı ile farklılaşmaya başlamıştır. Üretilen uzun menzilli silahlar ile ordular birbirinden uzaklaşmıştır. Orduların birbirinden saklanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum aynı zamanda görünmezliği sağlamak için orduda savaş esnasında kullanılan üniformaların daha az renkli hale gelmelerini sağlamıştır.

¹¹¹ Eric CRODDY, *Chemical And Biological Warfare: A Comprehensive Survey For The Concerned Citizen*, 131.

Bu dönemde uzun menzilli silahların kullanımı sebebiyle bir savaşın betiminin belgesel niteliği taşıyabilmesi için resme geniş bir açı ile yaklaşılması gerekmektedir. Özellikle görsel yayınlar için haber amaçlı üretilen eserlerde bu özellik daha açık şekilde görülebilmektedir. William Simpson'ın *Hafif Süvari Tugayı Taarruzu* adlı baskısının İngiliz Ordusu'nun Rus Ordusu üzerine gitmesi örneğinde tüm ova ve taraflar açıklıkla görülebilmektedir.

Ressamların savaşa katılmaya başlamasıyla beraber resimlerde değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Önceden sadece arka plan ve manzaradan ibaret olan arazinin askerler için önemini sanatçılar anlamış ve Kırım Savaşı'yla beraber kaya, kum yada tepelik arazi gerçeğe uygun şekilde betimlenmeye başlamıştır.

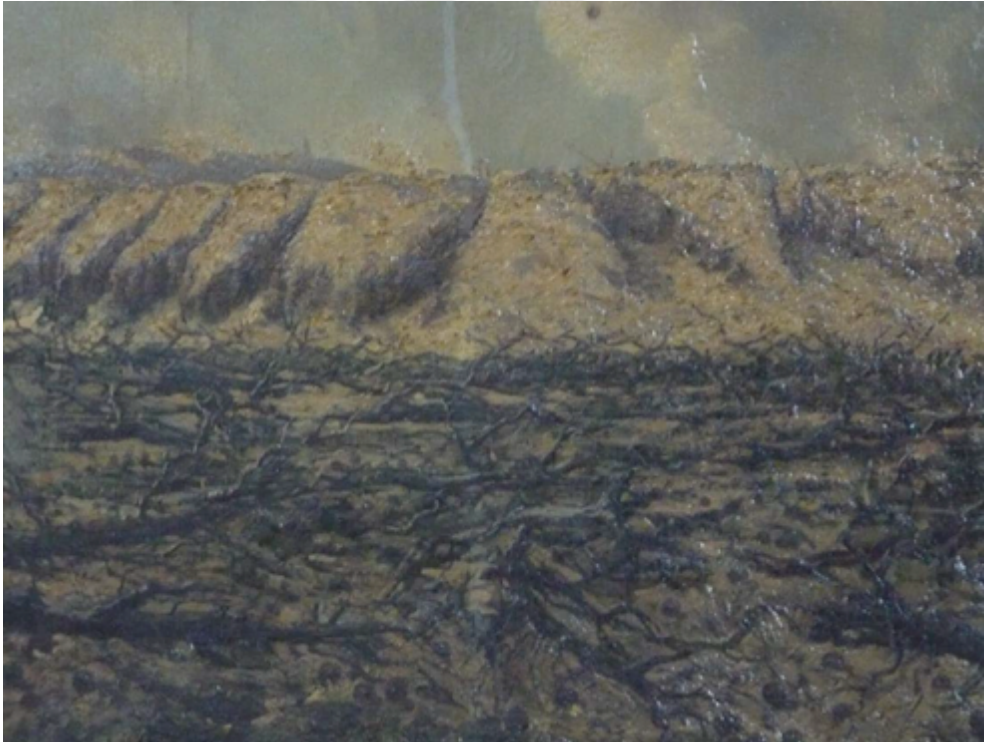
Kullanılan ateşli silahların savaş betimlerindeki etkisi Jean-Baptiste Henri Durand-Brager'nin *Du Mat Tabyası Önündeki Bomba Çukurları* eserinde görülebilmektedir. Eserde toprak siyaha dönmüş ve boştur. Arka tarafta patlama ile aydınlanmış ufuk görülmektedir. Fransız ateşinden sonra Rus Generali ölünce Ruslar karşılık vermiş ve tüm Fransız cephaneliğini yok etmişlerdir. Resim insanın modern silah teknolojisinin yardımı ile beraber yıkımı göstermektedir ve izleyicinin beklentisi olan kahraman Fransız askeri betimlerinden farklıdır. Robert De La Sizaranne'nin *Savaş Sırasında Sanat* adlı eserinde şöyle ifade edilmektedir:

“Savaş alanında yıkıntı bulmak zordur, sadece bitki kalıntıları... Top ateşi toprağı tabula rasa haline dönüştürmüştür. Birkaç günlük bombardımandan sonra “hiç bir şey” kalmaz. Modern ressam, savaşçıların bu “hiç bir şey”in üretimi üzerine olan hareketini göstermelidir.”¹¹²

¹¹² Bkz. (85) HORNSTEIN, 285-287.

Görsel 4.2.1: Jean-Baptiste Henri Durand-Brager, *Du Mat Tabyası Önündeki Bomba Çukurları*, 1856-57, tuval üzerine yağlıboya, 56x88 cm, Chateau de Versailles, Paris.

Görsel 4.2.2: Jean-Baptiste Henri Durand-Brager, *Du Mat Tabyasının Sağ Manzarası*, 1856-57, tuval üzerine yağlıboya, 56x88 cm, Chateau de Versailles, Paris.

Jean-Baptiste Henri Durand-Brager'in Sivastopol'da yaptığı savaş resimlerinden bazıları Fransız Amiral tarafından padişaha sunulmuş ve beşinci rütbeden mecidi nişanı ile ödüllendirilmiştir.¹¹³

Kırım Savaşı'nın başlamasıyla kara savaşları kadar deniz savaşları da merak konusu olmuştur. Özellikle Colnaghi firması gibi yayıncılar müttefik kuvvetlerin Baltık Denizi, Beyaz Deniz ve Pasifik'teki muharebelerini betimlemesi için sanatçıları orada görevlendirmiştir. Baltık Denizi'ndeki yoğun deniz savaşlarının sebeplerinden biri Rusya'nın o dönemde başkentinin St. Petersburg olmasıdır. Gemilerin savaş halindeki betimleri, kalelerin bombalanması gibi sahneler ile beraber gemilerin kendi ülkelerindeki limanlardan ayrılış sahneleri de yayıncılar için halka sunulacak konulardan biri olmuştur.

Kırım Savaşı'nda donanmada doktor olarak görevlendirilen Edward Hodges Cree kendi günlükleri için yaratıcı ve çok renkli suluboyalar yapmıştır. Daha sonra notları ve eserleri kitap olarak basılmıştır. Oswald Walters Brierly İngiltere'de sanat eğitimi almış, Kırım Savaşı ile beraber Amiral Henry Keppel'in gemisinde tüm Baltık Denizi operasyonlarını çalışmıştır. Brierly eserlerinin basılması için *Illustrated London News* Gazetesi'ne yollamıştır. 1855 yılında *Baltık'da Fransız ve İngiliz Donanması* başlığıyla gravürlerini yayınlamıştır. Savaşın ikinci yılında Karadeniz ve Azak Denizi olaylarına şahitlik etmiştir. Bir gazete tarafından görevlendirilmiş ilk deniz savaşı ressamlarından biri olan sanatçı bu seyahatleri esnasında çok sefer düşman ateşine maruz kalmıştır.

İngiliz ressam James Wilson Carmichael Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Baltık Denizi'ndeki operasyonları resmetmek için görevlendirilmiştir. Carmichael *Sveaborg'un Bombardmanı, 9 Ağustos 1855* adlı eserinde Fransız ve İngiliz gemilerinden oluşan filonun Sveaborg kalesini alışı betimlemiştir. Kırım Savaşı'nın çıkması ile beraber Baltık Denizi'nde dört Rus kalesine; Sveaborg, Bomarsund, Reval ve Kronstadt'a saldırı emredilmiştir. Sveaborg Kalesi Baltık

¹¹³ Pars TUĞLACI, *Ayvazovski Türkiye'de*, 27.

Denizi'ndeki Kronstadt'tan sonra ikinci güçlü kaledir. Her iki kale de başkent St. Petersburg'u koruyan kalelerdir. Kalenin alınması ilk saldırıdan ancak bir yıl sonra mümkün olabilmiştir.¹¹⁴ Kalenin büyük bölümü yıkıldıktan sonra müttefik filosunun zaferi betimlenmiştir. Gemilerin yelken direklerinde, filikalarda ve kayalıklarda kalenin patlamasını kutlayan askerler görülmektedir. Patlamalarla gökyüzü duman olmuştur. Saldırının başarısı büyük gemilerden daha çok sığ sulara girebilen havan topu taşıyabilen teknelere bağlıdır. Bu sebeple büyük gemiler kaleden uzakta betimlenmiştir. Carmichael *Illustrated London News* için Baltık Denizi'nde üç ay boyunca çizimler yapmıştır.¹¹⁵

Görsel 4.2.3: John Wilson Carmichael, *Sveaborg'un Bombardmanı*, 9 Ağustos 1855, tuval üzerine yağlıboya, 153x306 cm, Caird Koleksiyonu, National Maritime Museum, Greenwich, Londra.

Fransa'nın ürettiği ilk zırhlı gemiler Dinyeper nehri çıkışında yer alan Kinburn kuşatması esnasında kullanılmıştır. Rus kalelerine saldırmak için inşa edilen ve zırhlı yüzen bataryalar olarak tanımlanan *Devastation*, *Lave* ve *Tonante* adlı gemiler müttefik filosuna destek olma amaçlı üretilmişler ve görevlerini yerine getirmişlerdir. Bu üç zırhlı gemi altları düz olduğu için “sabun kutusu” olarak

¹¹⁴ Guy ARNOLD, *Historical Dictionary Of The Crimean War*, 139.

¹¹⁵ <http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/12128.html>

anılmıştır. Buharlı olmalarına rağmen zırhlarının ağırlığından dolayı ancak başka gemilerin yedeğinde çekilerek Kırım'a ulaşabilmişlerdir. 900 metreden atılan ve yedi yüz kadarı isabet eden mermiler gemideki demir levhalar üzerinde ancak 2-3 cm derinliğinde çöküntüler yapabilmiştir.¹¹⁶ Fransızlar bu gemiler sayesinde muharebeden çok az kayıpla çıkmışlardır. Bu sebeple ilk zırhlı savaş gemisini 1859 yılında üretmişlerdir.

Fransız sanatçı Pierre-Emile de Crisenoy'un *Karadeniz Kışında Yüzen Batarya Devastation* adlı eserinde zırhlı gemi Dinyeper Nehri'nin Karadeniz'e açıldığı yerde buza saplanmış halde betimlenmiştir. Batmakta olan güneş bulutların arasından buzların üzerinde yük taşıyan kişilerin üzerine vurmuş, gölgelerini uzatmıştır. *Devastation*'un sol tarafında diğer iki zırhlı gemi de görülmektedir.

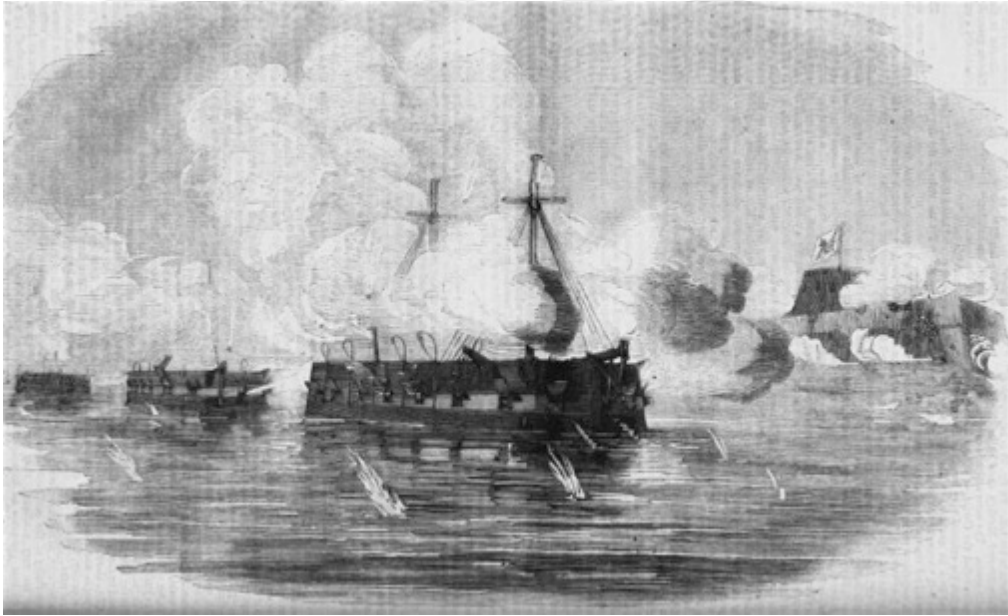

Görsel 4.2.4.: Pierre-Emile de Crisenoy, *Karadeniz Kışında Yüzen Batarya Devastation*, y.1860, tuval üzerine yağlıboya, Musée national de la Marine, Paris.

¹¹⁶ Bkz. (4), BESBELLİ, 90.

Görsel 4.2.5.: Zırhlı yüzen batarya Lave, 1854, fotoğrafçı bilinmiyor.

Görsel 4.2.6: “Kinburn Kalesi’nin Önünde Üç Zırhlı Batarya”, 1856, gravür, *The New York Journal*.

İngiltere’de gazetelerin görevlendirmesi ve donanmada görevli askerlerin hazırladıkları çalışmalar haricinde çok fazla deniz betimi görülmezken Aleksei Petroviç Bogolyubov, Ayvazovski gibi Rus sanatçıları arasında Kırım Savaşı’nın deniz betimleri çok daha yaygındır. Kazanılan savaşların, özellikle bir çok Sinop Muharebesi’nin betimi, savaşın başında Tuna nehri kıyısındaki limanlara yapılan

saldırıların konu alındığı eserler hazırlanmıştır. Aleksei Petroviç Bogolyubov, *Buharlı Gemi Prut'un 1854'te Tuna Üzerindeki Silistre Kalesini Ateşe Tutması* eserinde durgun bir nehir üzerinde Prut'un iki yelkenli geminin arasında kaleye ateş açtığı görülmektedir. Buharlı gemi kaleden açılacak ateş sonrası zarar görmemek için iki yelkenli geminin arasında seyretmektedir. Kaleye yapılan saldırı nedeniyle gemilerin sol tarafı beyaz dumanla kaplanmıştır. Topların bazıları kaleye yetişemediği için nehre düşmektedir. Ancak kaleden saldırıya karşılık verildiğini gösteren herhangi bir işaret yoktur. Kalenin yanındaki cami minaresi ilk yıkılacak yerlerden biri olduğu görüntüsünü vermekte ve resmin propaganda amaçlı olduğunu düşündürmektedir. Resimde nehrin sol tarafında ise ateşe tutulan kaleyi izleyenler görülmektedir.

Görsel 4.2.7: Aleksei Petroviç Bogolyubov, *Buharlı Gemi Prut'un 1854'te Tuna Üzerindeki Silistre Kalesini Ateşe Tutması*, 1856, tuval üzerine yağlıboya, 46x70.5 cm, Merkez Deniz Müzesi, St. Petersburg.

30 Kasım 1853'teki Sinop Deniz Muharebesi'nden sonra Karadeniz'de taraflar arasında çok az deniz savaşı gerçekleşmiştir. 1854 yılının Mart ayında İngiliz filosu Odessa limanını bombalamış ve kent bu saldırı sonrasında çok zarar görmüştür. 1855 Nisan ayında Kerch ve Tanagrog, İngiliz ve Fransız filosu tarafından işgal edilmiştir.

4.3. Kırım Savaşı'nın Resim Sanatındaki Örnekleri

4.3.1. Fransa

Fransa'da 1830 ve 40'lı yıllarda çok sayıda büyük boyutlu savaş resmi üretilmiştir. 1850'lerde ise yeni bir sunum tarzı görülmeye başlanmıştır. Bunun sebebi teknoloji ile beraber modern savaşların betiminin değişmesidir. Savaş teknolojisindeki değişim betimlere yansıdığı gibi fotoğraf ve resimli basın da betimlerin değişmesinin nedenlerindedir.

Savaşa katılan müttefik iki büyük ülke, İngiltere ve Fransa'da, savaş ile ilgili eserlerin hem sanatçılar tarafından üretildiği hem de hükümet tarafından sipariş verildiği görülmektedir. Ayrıca İngiliz sanatçıları ile Fransız sanatçılarının savaş resimleri hep karşılaştırılmıştır ve Fransızlar'ın savaş sunumu İngilizler'e göre daha iyi bulunmuştur. *The Times* 17 Haziran 1856 tarihli yazısı şöyledir:

“Fransızlar ulusları için tarihsel resimlerin gerçekleşmesi için en tepedeki ressamları ile anlaşmış, zaferlerine ait askeri hareket görüntülerini sürekli kılmak için aşırı çaba veriyorlar. Biz fazlasıyla pratik ve ekonomik bir toplum olarak tabii ki bu tip lüksleri karşılayamayız. Birçok sefer sadece olayın özünü yansıtırız.”¹¹⁷

Roger Fenton'ın İngiltere Hükümeti tarafından savaş alanını fotoğraflaması için Kırım'a yollanmasından sonra her konuda rekabet içinde olan Fransızlar da

¹¹⁷ Bkz. (81) HARRINGTON, 157.

hükümete bağlı fotoğrafçı yollayacaklarını belirtmişler ancak yollamamışlardır.¹¹⁸ Ressam Jean-Baptiste Henri Durand-Brager ve Jean Charles Langlois fotoğraf deneyimleri olmadığı için birer yardımcı tutarak savaş alanını fotoğraflamak için gitmişlerdir. Fotoğraf masraflı bir üretilir. Bu sebeple Fenton'ın bile negatifleri satılamamıştır. Üstelik görüntüler yetersizdir. Bu sebeple Durand-Brager fotoğraflarını tabloya dönüştürmüş, Langlois da Sivastopol panoraması haline getirmiştir. Langlois sadece bir ressam değil aynı zamanda orduda albaydır. Ayrıca savaş hakkında bilgisi olmayan, daha önce savaşlarda bulunmamış birinin, savaş betimini yeterince iyi yapamayacağını düşünmektedir.¹¹⁹

L'illustration gazetesi için de çizimler yapan Durand-Brager'in eserleri 1857 Salon Sergisi'nde yer almıştır. Sergide yer alan *Limandan Çekilen Kamiesh Manzarası* tablosu *Kamiesch: Liman ve şehir manzarası* adlı fotoğrafının neredeyse aynısıdır. Fotoğraftaki detaylar tabloya aktarılmıştır. Limanın önünde ayakta duran iki kişi ve küçük kulübe tabloda da görülmektedir. Sanatçının Kırım Savaşı ile ilgili eserleri incelenince kahramanlık çarpışmalarına odaklanmak yerine kara parçalarının fiziksel özelliklerini tanımladığı görülmektedir. Bu durum yeni savaşın karakterinden kaynaklanmaktadır. Yeni üretilen savaş aletleri, savaşın taraflarının birbirinden uzaklaşmasına ve merkez eksikliğine neden olmaktadır. Durand-Brager'in eserleri kahramanlık betimleri eksikliğine rağmen 1857 Salon Sergisi'nden sonra III. Napoleon tarafından Versailles Sarayı'ndaki tarihi müze için alınmış ve gravürleri yapılmıştır.

¹¹⁸ Bkz. (85) HORNSTEIN, 255.

¹¹⁹ A.g.e., 299.

Görsel 4.3.1: Jean-Baptiste Henri Durand-Brager, *Limandan Çekilen Kamiesh Manzarası*, 1856-57, 170x173 cm, Chateau de Versailles, Paris.

Görsel 4.3.2: Jean-Baptiste Henri Durand-Brager, *Kamiesch: Liman ve şehir manzarası*, 1855-56, iki cam negatiften baskı, 22.8x56.4 cm, Musée de l'Armée, Paris.

1857 Salon Sergisi'nde 66 adet savaş tasvirli resim, gravür ya da çizim sergilenmiştir. Bunların arasında büyük boyutlu olanlar da vardır. Adolphe Yvon'un

Malakof Kulesi'nin Ele Geçirilmesi (600x900 cm) ve Horace Vernet'nin *Alma Muharebesi* (190x298 cm) eserleri bu resimler arasındadır. Savaşın başında H. Vernet, Kırım'daki olayları betimlemek için III. Napoleon tarafından görevlendirilmiş ve Malakof Muharebesi üzerine bir sipariş almıştır. Alma Savaşı yapılmadan savaş alanından Fransa'ya dönmüş olmasına rağmen hazırladığı eskizlerle *Alma Muharebesi* resmini gerçekleştirmiştir. Eserde bilfiil savaş anı değil, komutan Napoleon Bonaparte'ın yeğeni Prens Jerome Napoleon Bonaparte'ın orduyu yönetmesi işlenmiştir. Savaş algısı tepelerdeki ve vadideki top ateşi dumanı ile verilmektedir. Müttefik kuvvetler Alma nehrini geçmiş bataryalara tırmanırken gösterilmiştir. Prens Jerome'a Kırım Savaşı'ndaki korkakça yönetiminden dolayı "kurşundan korkan" lakabı takılmıştır.¹²⁰ Ancak resimde atının üzerinde bir kahraman gibi savaşı yönetirken betimlenmiştir. Vernet savaş resimlerinin çoğaltılmasına destek vermiştir. Ancak hızlı kopyalanması kaliteden ödün verilmesine neden olmuştur.

Görsel 4.3.3: Horace Vernet, *Alma Muharebesi*, 1856-57, 190x298 cm, Musée Fesch, Ajaccio, Korsika.

¹²⁰ A.g.e., 296.

Tarihi ve askeri eserler ressamı Paul Alexandre Protais ve II. İmparatorluğun resmi sanatçısı Adolphe Yvon savaş esnasında ve savaştan sonra Kırım'ı ziyaret etmişlerdir. Adolphe Yvon, 1846 yılında Rusya'ya bir yolculuk yapmış ve altı ay orada kalmıştır. Bu esnada ürettiği *Tatarların Yenilgisi* resmi Çar II. Aleksandr tarafından alınmıştır. Rusya'ya yaptığı bu gezi, Fransız hükümeti tarafından resmî olarak anıtsal savaş resimleri yapması için Kırım Savaşı'na yollanmasına neden olmuştur.¹²¹ Yvon'a Malakof'un ele geçirilişine dair büyük bir resim sipariş edilmiştir.

Adolphe Yvon'un Kırım'a gidişi Jean Charles Langlois ve Durand Brager'in de orada olduğu zaman rastlamıştır. Adolphe Yvon, *Malakof Kalesi'nin Ele Geçirilmesi* adlı eserinde göğüs göğüse yapılmış az sayıdaki çarpışmadan birini betimlemiştir. Bu bir kahramanlık sunumudur ve 1857 Salon Sergisi'nde H. Vernet'nin savaş betimi olmayan *Alma Muharebesi* eserini gölgede bırakmıştır. Eleştirmenler eserin aşırı şiddet betimli olduğunu, resimde çok fazla detayın sıkışıklığa neden olduğunu sonuçta merkezsiz bir savaş resminin ortaya çıktığı belirtmişlerdir. Çok sayıda figür resmin alt yarısında karmaşa halindedir. General MacMahon zirvede ayakta. Hemen az ilerisinde ise bir Zuave¹²² parçalanmış bir Fransız bayrağını zafer ile kaldırmaktadır. Ön tarafta Fransızlar ile Ruslar çarpışmaya devam etmektedir. Eserde figürlerin betiminde ve üniformalarda gerçekçi bir anlayış hakimdir. Fransız askerlerini bir kahraman olarak göstermek için yapılmamıştır. Sol alt köşede kaçmaya çalışan Rus askerlerinin arkasından Fransız askerlerinin ateş ettiği görülmektedir. Sırtından vurulan ve üniforması kan olan Rus askeri izleyicilere doğru yere düşmektedir. Hemen yanında bir Rus komutanın askerlerine kaçmamaları, savaşa devam etmeleri için uğraşmaktadır. Resim Fransız askerlerini acımasız olarak göstermiştir. Eleştirmen Charles Perrier bu konuda şu

¹²¹ Frank TRAPP, **Yvon, Adolphe**

http://www.oxfordartonline.com/subscriber/article/grove/art/T093102?q=adolphe+yvon&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

¹²² Fransız ordusunda görevli Cezayirli askerler.

yorumda bulunmuştur: “Eğer saldırganlar sadece kaçan erkeklere karşı savaşmak zorunda kalsalardı, zaferlerden ne tip bir başarı elde edilebilirdi?”¹²³

Yapılan bunca eleştiriye rağmen resim halk tarafından beğenilmiş ve çok sayıda kopyası çıkartılmıştır. Yvon’un 1859 Salon Sergisi’nde Malakof Kalesi konulu *Malakof Geçidi* ve *Malakof Perdelemesi* adlı iki resim daha yer almıştır. Üç eser de Versailles Sarayı, Kırım Salonu’nda sergilenmiştir.¹²⁴ Ayrıca sanatçı *Malakof Kalesi’nin Ele Geçirilmesi 8 Eylül 1855* adlı eserinin daha küçük boyutlu bir kopyasını yapıp Osmanlı padişahına hediye etmiştir. Halen İstanbul’da Askeri Müze’de yer alan eserin bu kopyasında eleştirilerin etkili olduğu görülmektedir. Sağ ön köşede bulunan Fransız askerlerinin olduğu bölüm karartılmış, figürler daha belirsizleştirilmiş, kan lekesinin kırmızılığı azaltılmıştır. Sadece tüfeğin parlak metali açık olarak seçilmektedir. Ancak Rus komutanın askerlerine savaşa devam etmeleri yönündeki ısrarı, bu kopyada da açık olarak görülmektedir.

Görsel 4.3.4: Adolphe Yvon, *Malakof Kalesi’nin Ele Geçirilmesi 8 Eylül 1855*, 1857, tuval üzerine yağlıboya, 600x900 cm, Chateau de Versailles, Paris.

¹²³ Bkz. (85) HORNSTEIN, 306.

¹²⁴ A.g.e., 303.

Görsel 4.3.5: Adolphe Yvon, *Malakof Kalesi'nin Ele Geçirilmesi 8 Eylül 1855*, detay.

Görsel 4.3.6: Kırım Salonu kartpostalı, Chateau de Versailles, Paris.

Adolphe Yvon'un *Malakof Kalesi'nin Ele Geçirilmesi 8 Eylül 1855* eserinin birçok kopyası üretilmiş ve satılmıştır. Grafik baskılar içerisinde M. Marthe tarafından yapılan kopyası diğerlerinden daha başarılı bulunmuştur çünkü Yvon'un resmindeki katliam, kalabalık ve kargaşa azaltılmıştır. Yvon'un resmi ayrıca üç farklı fotoğrafçı tarafından da kopyalanmıştır. Robert Jefferson Binham'ın fotoğraf kopyaları 1857 Salon Sergisi süresince satılmış ve ticari başarı elde etmiştir. Fotoğrafçı Charles Negre'nin 1857 yılında çektiği bir fotoğrafta iş kıyafetinde bir adam bu tablonun fotoğrafına bakmaktadır.

Görsel 4.3.7: Adolphe Yvon, *Malakof Kalesi'nin Ele Geçirilmesi*, baskı: M. Marthe, y.1857, gravür, 8.5x5.4 cm, Bibliothèque Nationale de France, Paris.

Görsel 4.3.8: Charles Negre, *Bir Çırac*, 1857, albümin baskı 16x11.8 cm, Musée Français de la Photographie, Essonne.

Fransızlar İngiliz stili gerçekçi betimlere alışık değillerdir. Sivastopol ele geçirildikten sonra anlaşma imzalanana kadar geçen süreçte Fransızlar'a bölgeye hakim olması görevi verildiğinde İngiliz askerlerinin sıkıntıları Fransızlar'ın da başına gelmiş ve barınma, kötü hijyen koşulları nedeniyle askerler kötü duruma düşmüşlerdir. Nitekim hastalık ve kötü şartlar sebebiyle ölen Fransız askerlerinin sayısı aynı nedenlerle ölen İngiliz asker sayısının neredeyse dört katıdır. Durand-Brager kamplarda karşılaştığı kötü şartları betimlese de sponsorlar bu eserlerin basılmalarına izin vermemişlerdir.

Kırım Savaşı Fransızlar'da İngilizler'e kıyasla çok daha az iz bırakmıştır. Bunun nedeni Kırım Savaşı'nın hemen arkasından yapılan İtalya ve Avusturya Savaşları ve Prusya-Fransa Savaşı'nın gölgesinde kalmasıdır.¹²⁵ Bu durum diğer savaflara kıyasla daha az sayıda sanat eseri üretimi yapılmasına neden olmuştur.

¹²⁵ Bkz. (84) FIGES, 483.

4.3.2. İngiltere

İngiltere, Rusya'nın Avrupa'da güçlenmesini engellemek ve Asya'daki kolonilerine giden yolu kapatma tehlikesinden dolayı Akdeniz'e inmesini önlemek için bu savaşa girmiştir. Bununla beraber halk başlangıçta savaşa girilmesine büyük destek vermiştir. Çar figürü İngilizler için despot bir Ortodoks'tur. Halkın savaşı desteklemesinin bir başka sebebi de Fransa'nın savaşı kazanacağına düşünülmesi ve zaferin Fransızlar'a bırakılmak istenmemesidir. Üstelik İngiltere dünya sorunları hakkında söz sahibidir ve savaşa girmek fedakarlık gerektiren bir harekettir.¹²⁶ Basın ise savaşın başlarında ticari amaçlarla, satışlarını arttırabilmek için İngiltere'nin savaşa girmesini talep etmiştir ve bunun için güçlü bir kampanya yapmıştır.

Savaşın ilk kışında yönetici subayların ve levazım sınıfının beceriksizliği sebebiyle çok kayıp verilmiştir. Soğuk, hastalık, açlık haberlerini Kırım'a giden *The Times* muhabiri Howard Russell İngiltere'ye ulaştırmıştır.

Savaşın başlamasıyla beraber Kraliyet Akademisi'ndeki askeri resim sayısında artış görülmeye başlanmıştır. 1840'larda geleneksel savaş sanatında kahramanlık tarzı hala yaygındır. Savaş resimleri sanat pazarındaki baskı resim satıcılarının müdahalesi ile yeni bir hız kazanmıştır.¹²⁷ Basımevleri savaş görüntülerinin rağbet gördüğünü fark edince sanatçıları cesaretlendirmiş, birçok resim yapılmaya başlanmış, ucuz baskılar üretebilmek için daha az ünlü ressamlar, Thomas Packer, Edmund Walker, Augustus Butler ve William Simpson gibi sanatçılar görevlendirilmiş ve savaş alanına yollanmışlardır. Savaş görüntüleri üreten basımevleri arasında ödüllü yarışmalar düzenlenmiştir. 28 Ekim tarihli *Naval and Military Gazette*'de bir ilan görülmektedir:

“Bond Street 114'te bulunan Messrs Dickinson firması Kırım ile ilgili savaş görüntüleri ve çizimleri almak konusunda heveslidir. En ilginç koleksiyona toplam

¹²⁶ Bkz. (99) HICHBERGER, 79.

¹²⁷ A.g.e., 81.

100 pound ödül verilecektir. Bu koleksiyonda toplam iki ya da üç subayın olduğu görüntüler olmalıdır. Resimler İngiltere'ye 15 Aralık 1854'ten önce varmalıdır.”¹²⁸

Savaş aslında sadece gazetelerde, baskılarda ya da tablolarla görülmemektedir. Savaşla ilgili müzikaller bestelenmiş, tiyatro oyunlarının sayısında patlama olmuştur. Bristol'deki *Alma Muharebesi* oyununda Rus askerlerini oynayacak oyuncular zor ikna edilmiştir. Zamanla savaş ile ilgili halkın hassasiyeti, temsiller düzenleyenler ile panorama ressamı tarafından sömürülmeye başlanmıştır. Küçük oda resimleri yaparak geçinen ressamlar savaşa karşı ilginin artmasıyla büyük boy tuval resimleri, panoramalar ve diatomalar yapmaya başlamışlardır.¹²⁹ Halk, 1854 sonlarında Londra'da, Leicester Meydanı'nda Burford ve Selous'un hazırladığı Letour'un resimlediği Alma Muharebesi panoramasını; Great Globe'da Sivastopol modelini ve asker portrelerini; Regent Caddesi Kraliyet Baskı Galerisi'nde Telbin ve Grieve'in büyük panoramasını; Lord Raglan gibi komutanların heykelleri Madame Tussaud Museum'da görebilmekteydi. Pall Mall'da British School'un Kış Sergisi'nde savaş nedeniyle James Glass'ın *Balaklava'daki Süvari Hücumu* eseri ön plana çıkartılmıştır. 1855'in ilk yarısında da savaş eserlerine ilgi devam etmektedir.¹³⁰

İngiliz sanatçıları arasında Kırım Savaşı'na hem eleştirel şekilde yaklaşmış, hem de konu üzerine geleneksel kahramanlık örnekleri verilmiştir. Balaklava Muharebesi esnasında 25 Ekim 1854 tarihinde Rus süvarileri İngiliz hatlarına Balaklava'nın yukarısında saldırır. 1.000 kişilik Türk piyadesi ve altı adet sahra topu destekli 500 kişilik İskoç birliği, 2.500 kişilik Rus Süvari birliğine karşı durmuştur. Komutan Colin Campbell İskoç birliği ile beraber savaşmıştır. İki saf halinde tüfekleriyle paniğe kapılmadan savaşan askerler tarihe İnce Kırmızı Hat olarak geçmiştir.

1860 ve 70'li yıllarda edebi ve tarihi sahneler üzerine çalışmış İskoç savaş

¹²⁸ Bkz. (81) HARRINGTON, 135.

¹²⁹ Diaroma belli bir ücret karşılığı bir süre izlenebilen, aktörlerin yer aldığı canlandırmalardır.

¹³⁰ Bkz. (81) HARRINGTON, 136.

ressamı Robert Gibb, Elizabeth Tompson Butler'dan bir kaç yıl sonra, 1878'de önce *Yoldaşlar*, sonra da *İnce Kırmızı Hat* eserini yapmıştır. *İnce Kırmızı Hat* eserinde Rus askerlerinin karşısına geçmiş iki sıra İskoç askerini betimlemiştir. Eserde savaş o döneme kadar kabul gördüğü şekilde işlenmiştir. Askerler renkli üniformalar içindedir. Savaş tecrübesi eksikliği görülse de giysilerin detayları ve kirlenmiş üniformaların doğruluğu ile gözlemleri övülmüştür. Sanatçı betimlediği sahnenin duygusunu yakalamıştır. Komutanlar askerleri ile birlikte savaşmaktadır. Sanat basını, eseri övmüş, ideolojik ve ilham verici bulmuştur. Resimde Victoria ulusal miti vurgulanmıştır: Kahraman, ahlakça üstün İngiliz askerlerinin sayıca üstün düşmanı yenmesi... Gibb savaşın kahramanlık yönünü betimlemiş; korkusu, acısı ve sefaletini betimlememiştir. Sanat tarihçisi Sir James Caw, Gibb'in Fransız askeri ressamı ile karşılaştırılabilecek tek İngiliz sanatçısı olduğunu iddia etmiştir.¹³¹

Görsel 4.3.9: Robert Gibb, *İnce Kırmızı Hat*, 1881, tuval üzerine yağlıboya, National War Museum, Edinburgh.

R. Gibb, E.T. Butler ve C. Woodville savaş alanında hiç bulunmamış sanatçılardır. Bu sanatçıların çağdaşı Godfrey Douglas Giles ise savaş deneyimi olan bir sanatçıdır. Savaşı deneyimlemiş bir sanatçı ile deneyimlememiş bir sanatçının

¹³¹ Roger Thomas STEARN, *War Images And Image Makers in The Victorian Era: Aspects Of The British Visual And Written Portrayal Of War And Defence 1866-1906*, 92-93.

eserleri değerlendirilirse her iki grubun da içerik açıdan çok farklı eserler üretmediği, renkli, dramatik ve kahramanlık içeren eserler verdiği görülebilir. Ancak savaşa katılanlar savaşı daha karmaşık olarak betimlemektedir. Ayrıca arazinin askerler için ne kadar önemli olduğunun da farkındadırlar ve bunu eserlerine yansıtmışlardır.¹³²

Godfrey Douglas Giles yirmi yedi yaşına kadar askerlik yapmış sonrasında ise Paris'e resim eğitimi almak için gitmiştir. Savaşı gerçekçi ve daha az dramatik biçimde sunmuştur. Bu yüzden E.T. Butler ve C.Woodville'in ününe erişememiş, onlar kadar kopyalanmamıştır. *Balaklava Muharebesi'nde Ağır Süvari Tugay'ın Hücumu* eserinde İngiliz süvarilerinin renkli askeri kıyafetleri ile hızla Rus süvari birliğine saldırdığı görülmektedir. Aslında muharebe arazi şartlarından dolayı resimde görüldüğü kadar hızlı gerçekleşmemiştir.

Görsel 4.3.10: Godfrey Douglas Giles, *Balaklava Muharebesi'nde Ağır Süvari Tugay'ın Hücumu 25 Ekim 1854*, 1897, tuval üzerine yağlıboya, 122.2x213.4 cm, National Army Museum, Londra.

¹³² A.g.e., 116.

Victoria Dönemi savaş betimlerinde çok az sayıda ölü ve ölmekte olan kişi görülmektedir. Yaralı sayısı azdır ve yaraları gerçekçi değildir. Eserlerde korku ve acı görülmemektedir.

Kraliçe Victoria, Kırım Savaşı'ndaki olayları yakından, endişeyle takip etmiştir. Askerlerin gemilerle Kırım'a yollanma törenlerine tanıklık etmiş, hastaneleri ziyaret etmiştir. İlk defa tüm rütbelere verilen kahramanlık madalyası Victoria Nişanı'nı düzenlemiştir. Buckingham Sarayı'na rütbesiz yaralı askerleri davet etmiştir. Kraliçenin bu tutumu toplumun vatansever duygularını kabartmıştır.

Kraliçe Victoria yaralı, iyileşmek için İngiltere'ye dönmüş Grenadier Guards (el bombası atan birlik) ve Coldstream Guards (yaya birlik) askerlerini sarayın mermer salonunda kabul etmiştir. George Houseman Thomas ve Sir John Gilbert bu konuda eserler üretmişlerdir. Gilbert'in *Kraliçe Victoria Coldstream Muhafız Alayı'nın Yaralı Askerleriyle* adlı çalışması çok fazla rağbet görmüştür. Kraliçe mermer salonda elli kadar ayakta ya da oturan Kırım kahramanlarıyla görülmektedir. Resim ne yazık ki kayıptır. Jerry Barrett'in *Kraliçe Victoria'nın Yaralı Askerleri İlk Ziyareti* adlı eseri de aynı konuludur. Bu sefer Kraliyet ailesi Chatham Hastanesi'ndeki askerleri ziyarete gitmiştir. Bu eserin de birçok kopyası üretilip satılmıştır. Eserde Kraliçe, arka tarafında ailesi ile beraber Gilbert'in eserine çok benzer şekilde betimlenmiştir.

Görsel 4.3.11: Jerry Barrett, *Kraliçe Victoria'nın Yaralı Askerleri İlk Ziyareti*, 1856, tuval üzerine yağlıboya, 142 x 213 cm, National Portrait Gallery, Londra.

Saraya gelen rütbesiz askerler ile Kraliçe'nin birlikte betimleri sosyal hiyerarşideki mesafelerin yaklaşmasına sebep olmuştur. Kırım Savaşı rütbesiz askerlerin sadakat ile övgü kazandığı yeni temalar üretilmesini sağlamıştır. Bu eserler İngiltere'de sanatsal geleneği kırmışlardır. Daha önceki dönemlerde İngiliz resimlerinde rütbesiz askerler, William Hogart'ın *Muhafızların Fincley'e Yürüyüşü* örneğinde görüldüğü gibi disiplinsiz, saygısız ya da ahlaksız karakterler olarak tariflenmişlerdir.

İngiltere'de muharebe betimlerinin haricinde savaşla ilgili birçok portre de üretilmiştir. Kırım'a görevli giden Thomas Jones Barker, Agnew'in siparişi ile *Sivastopol Önünde Müttefik Generalleri* adlı resmi yapmıştır. Büyük boyutlu eser ordu yönetimi ve Kırım generallerinin baskısı ile yapılmıştır. Resimde Ömer Paşa, Prens Napoleon, Cambridge Dükü Lord Raglan, Sir De Lacy Evans, General Cannobert ve Mareşal Pelissier ile Florance Nightingale ve *The Times* gazetesinin muhabiri William Russell görülmektedir. Roger Fenton'ın fotoğraflarından oluşan

kolajlar üzerinden Barker bu eser gerçekleştirilmiştir. Sanatçı resme savaş sahnelerini eklememe konusunda dikkatli davranmış ve portrelerin haricinde iki bölüm yerleştirmiştir. Birinde Fransız ve İngiliz birlikleri ateş etrafında arkadaşlık etmektedirler. Diğerinde ise iki Afrikalı asker ve destek olan bir sivil kadın yaralı bir İskoçyalı'ya bakmaktadır. Resim izleyicilerden yoğun ilgi görmüş, baskıları üretilmiştir.¹³³ Resimde Ömer Paşa yüzü seyircilere dönük bir şekilde, Fransız ve İngiliz komutanları gibi at üzerinde betimlenmiştir. Savaş ressamı olarak ününe ve başarısına rağmen Barker, Kraliyet Akademisi'ne seçilmemiştir. Sanatçının ticari tarzı onu akademik çevreden uzaklaştırmıştır. Agnew Yayınevi para kazanma amacı nedeniyle toplumun zengin kesimini hedeflemiştir. Bu sebeple Barker resminde askeri yöneticileri yüceltmıştır. Bir diğer sanatçı Augustus Egg yine Fenton'ın fotoğrafı üzerinden yaptığı *Savaşın Yöneticileri* adlı eserinde generalleri yüceltilmiştir. Lord Raglan, Ömer Paşa, Mareşal Pelissier'in bir masanın üzerindeki haritanın başında savaş stratejisi konuşurken betimlendikleri eserde özellikle İngiliz komutan Lord Raglan ön plandadır.

Görsel 4.3.12: Thomas Jones Barker, *Sivastopol Önünde Müttefik Generalleri*, 1856, tuval üzerine yağlıboya, özel kol.

¹³³ Bkz. (81) HARRINGTON, 146-147.

Görsel 4.3.13: Thomas Jones Barker, *Sivastopol Önünde Müttefik Generalleri*, detay, Ömer Paşa.

Aristokratik ön yargı Louis William Desanges'ın 1859-62 arasında hazırladığı Victoria Nişanı resim serisinde de görülmektedir. Kırım Savaşı için 26 Haziran 1857 tarihinde kraliçe tarafından Hyde Park'taki bir törenle, yirmi dokuz subay, yirmi dört astsubay ve otuz üç ere Victoria Nişanı verilmiştir. Desanges, projesinde, konu olarak Victoria Nişanı'nın kazanıldığı olayları işlemiştir. İlk sergisi 1859 yılında Picadilly, Mısır Salonu'nda olmuş, sekizi büyük boy, kalanı yağlıboya taslak, yirmi dört eserini sergilemiştir. Desanges bu resimlerde on subay, dokuz astsubay ve dört eri betimlemiş, elli serilik sergide ise sadece altı eri kahraman olarak göstermiştir. Bu ayrımcılığı projeyi finanse edenler istemiştir ancak Desanges'ın eserleri, erlerin ve subayların sunumundaki bu eşitsizlikten dolayı beğenilmemiştir.¹³⁴

¹³⁴ Bkz. (99) HICHBERGER, 104.

Görsel 4.3.14: Louis William Desanges, *Çavuş Luke O'Connor, Alma Muharebesi, 20 Eylül 1854*, y.1860, tuval üzerine yağlıboya, 65x78 cm, Royal Welsh Fusiliers Regimental Museum, Gwynedd, North Wales.

Çavuş Luke O'Connor Alma Muharebesi esnasında bayrağı taşıyan iki subayın arasında ilerlerken subaylardan biri ağır yaralanıp yere düşünce hemen bayrağı yerden kaldırmıştır. O esnada kendisi de yaralanmıştır. Yüzbaşı Granville yarısından dolayı arka tarafa gitmesini söylese de muharebenin sonuna kadar bayrağı O'Connor taşımıştır. Bu sebepten dolayı kendisine Victoria Nişanı verilmiş, daha sonra da tümgeneralliğe kadar yükselmiştir.¹³⁵ Louis William Desanges'ın *Çavuş Luke O'Connor, Alma Muharebesi, 20 Eylül 1854* adlı eserinde Yüzbaşı Granville'in arka tarafı işaret edişi, Çavuş O'Connor'ın ise tüm kararlılığı ile düşman saflarına doğru yürüyüşü görülmektedir. Yaralı subay yerde yatmaktadır. Yüzbaşı Granville'in de üzerinde bayrak taşıma askısı olduğu görülmektedir. Arka tarafta ise at üzerinde henüz vurulmuş bir asker çarımhtaki İsa gibi betimlenmiştir. Bu eserde de

¹³⁵ <http://nzetc.victoria.ac.nz/tm/scholarly/tei-Stout41-t10-body-d167.html>

görüldüğü gibi Desanges, resimlerindeki subayları soğukkanlı bir cesarete sahip olarak sunmuştur.

Desanges'in serisi Junior United Service Club tarafından toplanıp Crystal Palace'da sergilenmek istenmiştir. Böylece Fransızlar'ın Versailles Sarayı'na rakip olabilecek bir galeri planlanmıştır. Ancak İngiliz Askeri Resimleri Koleksiyonu'nun oluşturulması fikri çok fazla talep görmemiştir. Bunun sebepleri arasında savaşın övülmesine karşı olunması, savaş sanatının iyi bir sanat dalı olmadığı düşünülmesi ve de İngiltere'nin savaşçı bir ulus olarak görülmemesidir. Ressam ve Kraliyet Akademisi'nin üyelerinden Richard Redgrave 1855 Uluslararası Fuarı üzerine bir yazısında İngiliz ve Fransız savaş sanatını şöyle yorumlamıştır:

“...Konu seçimleri arasında Fransız ve İngilizler arasında fark görülür. Fransız sanatı, halkı savaşın dehşeti ve kan ile tanıştırır. Konular Rus Savaşları'ndan ve şu anda devam eden Kırım Savaşı'ndan seçilmiştir. Hatta onların dini resimlerinde yer alan hassas ve dindar kişiler yerine, şehit olmuş korkunç karakterler, izleyenleri daha mutlu etmektedir.

İngiliz tarafındaki resimlere baktığımızda bu tarz bir yaklaşımı göremeyiz. Savaşlar ve ölümler görülür ama özneler çok nadirdir. Yaralıları ile ölümler Fransızlar'daki gibi çok belirgin değildir. Resimler genel olarak barışçıl sakin bir hayat ve ev üzerinedir. Konular daha az yükseltilmiş, karakterler daha düşük tabakadan ve İngiliz halkına aşına olan karakterlerdir.”¹³⁶

Eleştirmen William Michael Rosetti konuya bakışını:

“...Sanat gerçek amacına ulaşmaya çalışırken bu kırmızı ceketler, gaydalar, süngüler, kesikler, kanlar, bilincini kaybetmiş ve çarpılmış insan vücutları topluluğu ve bu kıyımla zorlukla başa çıkabilir. Bu öznelerin hepsi çok gereklidir. Bunlardan

¹³⁶ Joan Winifred Martin HICBERGER, **Images of the Army: The Military in British Art, 1815-1914**, https://books.google.com.tr/books?id=Q8DnAAAAIAAJ&pg=PA69&lpg=PA69&dq=richard+redgrave+exposition+universelle+1855&source=bl&ots=96W7EvokAi&sig=R8rZnXUSaBZzSQUIjNCLylxhiL8&hl=en&sa=X&ved=0CB8Q6AEwAmoVChMIsd3T-Ym_yAIVSY8sCh0K_AuM#v=onepage&q=richard%20redgrave%20exposition%20universelle%201855&f=true

bazılarını az çizerseniz eseriniz hafife alınır. Bu eserleri gerçekleştirince yarım kalpli hale gelirsiniz ve kendi kendinizi kınarsınız. İngiliz ressamlar hiçbir zaman tümüyle savaş sanatı ile uğraşmamışlardır. Hep etrafındaki sınırlarda gezinmişler hafif dokunuşlar ve süslemeler yapmışlardır.”¹³⁷

sözleri ile açıklamıştır.

Savaşta yaralanan ve hastanelerde yatan erlerin terapisi için dikiş dikmeleri ya da örgü örmeleri tavsiye edilmiştir. El işleri, kumar ya da içkiden daha sağlıklıdır. 19. yüzyılın ikinci yarısında askeri üniformalardan üreilmeye başlanan bu dikişlere “Kırım yorganı” adı verilmiştir. Bugün de aynı renklerle üretilmiş geometrik desenli dikişler Kırım yorganı adı ile anılmaktadır. Thomas Wood *Er Walker* adlı eserinde Inkerman Muharebesi esnasında kafasından yaralanan, bir çok sefer ameliyat olan ve hastanede iyileşme döneminde üniformasından yorgan diken er Walker’ı betimlemiştir.¹³⁸

¹³⁷ Bkz. (99) HICHBERGER, 108.

¹³⁸ <http://www.trc-leiden.nl/trc-needles/index.php/component/k2/item/10206-military-invalid-patchwork>

Görsel 4.3.15: Thomas William Wood, Er Walker, 1856, tuval üzerine yağlıboya, 54x45 cm, Hunterian Museum, Londra.

Savaş esnasında kışlık giysilerin askerlere ulaşmadığı bilgisinin gelmesiyle askerlere İngiltere'deki aileleri tarafından soğuktan korunmaları için günümüzde de "balaklava" adını taşıyan özel başlıklar örülmüştür. Bu başlıklar adını Balaklava limanından almışlardır.¹³⁹ Yine aynı şekilde soğuktan korumak için önden bütün düğmeli örgü yün ceketler "kardigan" olarak anılmaktadır ki adını Hafif Süvari Tugayı Taarruzu'nun komutanı Lord Cardigan'dan almıştır.¹⁴⁰ Paris Barış Anlaşması imzalandıktan sonra İngiltere'de savaş betimlerine ilgi oldukça azalmış, dolayısıyla Kırım Savaşı resmi talep edilmez olmuştur. Ancak günlük hayat üzerindeki etkisi uzun süre daha hissedilmiştir.

¹³⁹ <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/balaclava>

¹⁴⁰ <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/cardigan>

4.3.3. Sardinya

Sardinya Krallığı 26 Ocak 1855 tarihinde müttefiklerle anlaşma yapmış, birliklerin Kırım'a varması mayıs ayını bulmuştur. Fransa'da olduğu gibi Sardinya Krallığı'nda da Kırım Savaşı'nın hemen arkasından gelen başka savaşlar sebebiyle bu savaş daha az sayıda sanat eserine konu olmuştur.

1815 yılında Lugano'da doğan İtalyan ressam Carlo Bossoli genç yaşında ailesi ile Odessa'ya göç etmiştir. 1828-43 yılları arasında da Prens Woronzov'un maiyetinde Kırım'da yaşamış ve o dönemde birçok suluboya çalışma yapmıştır. Günlük hayat, Sivastopol sokakları, Yalta Limanı gibi konuları işlemiştir. Bossoli, savaşın çıkması ile Londra'ya gitmiş, panoramik görüntülerine talep artınca tekrar Kırım konulu suluboya eserler üretip satmıştır. Ayrıca bu resimler bölgenin tanınması için sergilerde kullanılmış, 1855 yılının yaz aylarında Crystal Palace'da sergilemiş ve 1855-59 yılları arasında Kraliyet Akademisi'nin sergilerinde yer almıştır.¹⁴¹ Bossoli Kraliçe Victoria'nın resmi gravürçüsü olmuş, Day and Son ve Colnaghi firmaları Bossoli'nin eserlerini basmışlardır. Bossoli kentin genel manzarasının gösteren *Sivastopol* adlı taşbaskısını, merkezdeki saat kulesinin üzerinden betimlemiştir. Resimde sağ tarafta katedral, onun hemen karşısında ise deniz kuvvetlerine ait kule yer almaktadır. Kaleler, liman ve kentin dış mahalleleri görülmektedir. Bossoli'nin resimleri savaşın yıkımını göstermek, savaş sonrası kentlerin durumunu karşılaştırmak için iyi birer belgedir.

¹⁴¹ Ray Bolton (editör), **Views of Russia & Russian Works on Paper**, 27.
https://books.google.com.tr/books?id=EpZFPOY5FtsC&pg=PA7&lpg=PA7&dq=roy+bolton+bossoli&source=bl&ots=jzkdZJZr1E&sig=ORaurJT-cvt-ERQjRXeE5z--pOE&hl=en&sa=X&ved=0CB8Q6AEwAWoVChMIrNPiu6K_yAIVhpUsCh3dgwqP#v=onepage&q=%20bossoli&f=false

Görsel 4.3.16: Carlo Bossoli, *Sivastopol Manzarası*, y.1840, kağıt üzerine guaj ve kalem, 27,2x38,3 cm, özel kol.

Milanolu ressam Gerolamo Induno Kırım Savaşı'na gönüllü asker olarak gitmiş, savaş esnasında birçok eskiz yapmış ve dönüşünde de bu çarpışmaları betimlemiştir. Bunlar arasında *Malakof Kalesi'nin Ele Geçirilişi* ve *Çerneya Muharebesi* heyecanla karşılanmıştır ancak devam eden diğer savaşlar Kırım Savaşı'nı gölgede bırakmıştır. Kırım Savaşı'ndan döndükten sonra Savaş Bakanlığı için panoramik manzaralı bir dizi resim yapmış, eserler 1857 yılında albüm olarak yayınlanmıştır. Milano'ya döndükten sonra vatanseverlik temalı birçok eser için görevlendirilmiştir.¹⁴² *Çerneya Muharebesi* eseri 1859'daki sergi esnasında II. Vittorio Emanuele tarafından kendi koleksiyonuna alınmıştır. Eserde merkezde at üzerinde General Alfonso La Marmora dürbünü ile savaşı izlemektedir. Sol tarafta sıra halinde yan yana duran Sardinya askerlerinin hemen önünde siyah kıyafetli elinde dua kitabıyla bir papaz ölmekte olan bir Rus askerini teselli etmektedir.¹⁴³

¹⁴² Clare Hills-Nova, Gerolamo Induno, http://www.oxfordartonline.com/subscriber/article/grove/art/T041250pg2?q=gerolamo+induno&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

¹⁴³ Laura CASONE, Induno GEROLAMO, **The Battle Of The River Chernaya**

Hemen yanında bir başka Rus askeri oturmaktadır. Generalin arkasında ise top arabasını çeken atların hızla savaş alanına doğru gittikleri görülmektedir. Arazi üzerinde top atışlarının beyaz dumanları seçilmektedir. Modern silahlar ve birbirinden uzaklaşan ordular sebebiyle savaş arka planda bir manzara gibi verilmiştir.

Görsel 4.3.17: Gerolamo Induno, *Çerneya Muharebesi*, 1857, tuval üzerine yağlıboya, 292x494 cm, Gallerie d'Italia, Piazza Scala, Milano.

Albümler halkın haber alması için önemli yayın organları arasındadır. İngiltere ve Fransa'daki albümler gibi Sardinya Devleti'nde de savaşı tanıtan albümlerin basıldığı görülmektedir. Angelo Usigli'nin hazırladığı suluboya ile renklendirilmiş kırk sekiz adet baskı içeren albümde Sultan Abdülmecid gibi liderler, bölge haritaları, Kalafat, Sivastopol gibi kent betimleri, Oltenitsa, Balaklava gibi muharebeler, General Canrobert, Lord Raglan gibi savaşa katılan orduların komutanlarının birer portreleri yapılmış, böylece savaş halka anlatılmaya çalışılmıştır.

Görsel 4.3.18: Angelo Usigli, “Lord Raglan”, y.1860, *Guerra d’Oriente* Albümü, Floransa, taşbaskı ve suluboya.

Görsel 4.3.19: Angelo Usigli, “Kafkasya’da Golonsky (Sochi) Kalesi’nin Bombalanışı”, y.1860, *Guerra d’Oriente* Albümü, Floransa, taşbaskı ve suluboya.

4.3.4. Rusya

Rus resminde, modern sanat ve teknikleri batı sanatından öğrenilmiş ve yabancı ustalar tarafından desteklenmiştir. 1757 yılında eğitimcilerinin büyük çoğunluğu Fransız olan St. Petersburg Sanat Akademisi kurulmuştur. Modern resimler üreten sanatçılar öncelikle portre, tarihi resimler ve manzaralar yapmışlardır. Tür resmi ise Napoleon Savaşları, özellikle de 1820'lerden sonra ulusal hassasiyetin artması sonrası gelişmiştir. Akademinin etkisi 19. yüzyıl ikinci yarısı ile azalmaya başlamıştır.¹⁴⁴

Rus gerçekçiliğinin öncülerinden Georg Wilhelm Timm, St. Petersburg Sanat Akademisi'nde eğitim alan sanatçılardandır. Savaş boyunca çoğu kendi eserlerinden oluşan resimli albümleri ile savaşın görsel tarihine katkıda bulunmuştur. Vasily Shterenberg, Grigory Gagarin, İvan Ayvazovski ve Aleksey Bogolyubov ile beraber çıkarttıkları *Khudozhestvennyy Listok*'da (Sanat Gazetesi) Kırım Savaşı çizimleri yayınlamıştır.¹⁴⁵ Kafkas Savaşı'nda Rus ordusunda görev alan, 1852 yılında Çar I. Nikola ile beraber Haapsalu, Rival ve Helsinki de bulunan Timm, Kırım Savaşı'nda da görev almış ve Sivastopol'un savunmasının grafik çalışmaları için savaş resimleri akademisyeni seçilmiştir.¹⁴⁶ 1854 yılında Sivastopol'e gitmiş savaşı yakından takip etmiştir. Albümlerinde Kürekdere, Sinop gibi muharebe tasvirleri, Kars, Sinop gibi şehir manzaraları, Ömer Paşa, Sinop Muharebesi'nde donanması yakılıp esir alınan Osman Paşa portreleri gibi konular yer almaktadır. Timm'in eserlerinden bazılarında oryantalist izler görülmektedir. Anadolu ziyaretleri esnasında çizdiği Osmanlı Devleti'nde yaşayan çeşitli halkların yerel kıyafetleri *Khudozhestvennyy Listok*'da yayınlamıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Samuel H. CROSS, *Nineteenth Century Russian Painting*, 35-53, <http://www.jstor.org/stable/2491760>

¹⁴⁵ Sergey KUZNETSOV, *Timm, Georg Wilhelm [Vasily (Fyodorovich)]*, http://www.oxfordartonline.com/subscriber/article/grove/art/T085115?q=georg+timmm&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

¹⁴⁶ Georg Wilhelm Timm, <http://www.rusartnet.com/biographies/russian-artists/19th-century/early-19th-century/romantic/georg-wilhelm-timm>

¹⁴⁷ Candan BADEM, *Rus ve Sovyet Tarih Yazımında Kırım Savaşı*, 18.

Görsel 4.3.20: Georg Wilhelm Timm, “Rus ve Osmanlı devletlerinde yaşayan halkların betimleri ve yerel kıyafetleri”, *Khudojestvennyy Listok*, 1861, taşbaskı.

Görsel 4.3.21: Georg Wilhelm Timm, “Sivastopol Kahramanları Denizciler” (soldan sağa- Athanasius Eliseev, Aksenium Rybakov, Peter Cat, Ivan ve Fyodor Dimchenko Zaika), *Khudojestvennyy Listok*, 1855, taşbaskı.

Khudozhestvennyy Listok'da eserleri basılan St. Petersburg Sanat Akademisi mezunu bir diğer sanatçı da Aleksei Petroviç Bogolyubov'dur. Öncelikle Deniz Kuvvetleri'nde eğitim görmüş, 1849 yılında St. Petersburg Güzel Sanatlar Akademisi'ne girmiş 1853 yılında altın madalya ile mezun olmuştur. Mezuniyeti sonrası Deniz Kuvvetleri'ne girmiş ve deniz savaşları üzerine eserler vermeye başlamıştır. 1856-60 yılların arasında Kırım Savaşı betimleri gerçekleştirmiştir.¹⁴⁸ 1854-60 yılları arasında sıkça seyahat etmiş, Fransa'da Barbizon Okulu ressamları ile arkadaşlık yapmıştır. Rusya'ya dönüşünde çağdaşları arasında en başarılı sanatçılardan biri olmuştur. Sanatında Barbizon Okulu'nun gerçekçiliği ve doğa tasviri etkisi ile Ayvazovski'nin sahnenin dokunaklılığını arttıran monokrom paletinin etkisi görülmektedir.¹⁴⁹ Aldığı askeri eğitim ile daha çok deniz savaşları betimleri yapan sanatçının *Vladimir Fırkateyni'nin Türk Buharlı Gemisi Pervaz Bahri tarafından ele geçirilmesi* adlı eserinde Rus firkateyninin Osmanlılar'a ait buharlı gemiye saldırısı ve pupa topu olmadığı için *Pervaz-ı Bahri*'nin ağır hasar alarak teslim olması betimlemiştir. Sanatçı bu konuyla ilgili çok sayıda eser yapmıştır. Eserde, iki geminin birbirlerini top ateşine tuttuğu, *Vladimir*'in attığı topların bazılarının Osmanlı gemisini geçip denize düştüğü görülmektedir. Zırhlı gemiler savaşın başında henüz kullanılmaya başlanmamıştır ve *Pervaz-ı Bahri*'nin ahşap yapısı ve çarkı açıkça seçilebilmektedir. Eserde iki geminin de buhar bacaları görülmektedir. Bu tarihteki ilk buharlı gemi savaşıdır.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Jeremy HOWARD, **Bogolyubov, Aleksey (Petrovich)**, http://www.oxfordartonline.com/subscriber/article/grove/art/T009592?q=bogolyubov&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

¹⁴⁹ Roy BOLTON (editör), **Views of Russia & Russian Works on Paper**, 280.

¹⁵⁰ http://shturman-tof.ru/Morskay/morskie_musei/bogolubov.html

Görsel 4.3.22: Aleksei Petroviç Bogolyubov, *Vladimir Fırkateyni'nin Türk Buharlı Gemisi Pervaz Bahri tarafından ele geçirilmesi*, 1858, tuval üzerine yağlıboya, 120x190.5cm, Krasnoyarsk Sanat Müzesi, VI Surikova, Krasnoyarsk.

Bogolyubov'un bir başka eseri Rusya'nın kazandığı zaferlerden biri olduğu için Rus sanatçılar tarafından sıkça işlenen Sinop Muharebesi'dir. Osmanlı filosu Rus gemileri ile kara arasına sıkışmış durumda Rus gemilerinin tarafından top ateşine tutulurken betimlenmiştir. Top ateşi nedeniyle Rus gemileri duman içerisinde kalmışlardır. Osmanlı gemileri ile beraber Sinop kentinin de yandığı ve de hazırlıksız yakalanan filonun gemilerinin bazılarının battığı görülmektedir. Gemilerden kayıklarla kaçan Osmanlı askerleri ile denizin üzerindeki bir tahta parçasına tutunmaya çalışan askerler en önde betimlenmişlerdir.

Görsel 4.3.23: Aleksei Petroviç Bogolyubov, *Sinop Muharebesi*, 1860, tuval üzerine yağlıboya, 47x70.5 cm, Merkez Deniz Müzesi, St. Petersburg.

Rusya’da deniz ressamlığının kurucusu Ayvazovski de Sinop Muharebesi konusunu eserlerinde bir kaç sefer işlemiştir.¹⁵¹ 1817’de Kırım’ın Kefe kentinde doğmuş olan Ayvazovski 1900 yılında yine aynı yerde ölmüş ve deniz betimleri ile tanınmıştır. Birçok çalışmasında Karadeniz, Ege, Akdeniz ve İstanbul’un güzelliklerini eserlerinde yansıtmıştır. Karadeniz üzerine olan ilgisini Pars Tuğlacı şöyle anlatmaktadır:

“Öğrenim yıllarında Karadeniz sanatçının doğadan edindiği ilk heyecan ve ilham kaynağı olmuş, ileride resim tekniğinde birinci sınıf usta olduğu zaman ona en çok malzeme sağlayan yine Avrupa ve Asya kıyılarının zengin çeşitlemeleriyle bezenmiş Karadeniz olmuştur. Bu yüzden Karadeniz, Ayvazovski için vazgeçilmez bir tutku idi.”¹⁵²

¹⁵¹ Bkz. (113) TUĞLACI, 18.

¹⁵² A.g.k., 15.

Ayvazovski Kırım Savaşı'na kadar Çeşme Muharebesi, Navarin Muharebesi, Girit İsyanı gibi birçok Osmanlı-Rus deniz savaşını özellikle de Rus filosunun kahramanlık gösterdiği muharebeleri eserlerinde konu olarak kullanmıştır. Sanatçı Kırım Savaşı'na bizzat tanık olmuş, bu sebeple *Sinop Bombardımanı*, *Sivastopol Savunması* gibi eserler meydana getirmiştir. Mayıs 1854'te savaş sahnelerini betimleyen beş resimle Sivastopol'e gitmiştir. Bunlardan iki tanesi Sinop Muharebesi'ne aittir. Haziran başında açılan sergide muharebenin komutanı Amiral Nakhimov bu eserlerin son derece gerçekçi bir şekilde yapılmış olduklarını belirtmiştir. 1854 Eylül'ünde Kırım'ın güvensizliğinden dolayı ailesiyle beraber Ukrayna'daki Karkov'a taşınmıştır. Karkov'da savaş yaralıları yararına manzaralardan oluşan bir sergi açmıştır.¹⁵³

Ayvazovski'nin *Sinop Muharebesi 18 Kasım 1853* adlı eseri 1857 tarihinde Paris'te sergilendiğinde çok beğenilmiştir. Eserde muharebe gece olarak betimlenmiştir. Karanlığın içinde yanan ve patlayan gemilerin kızılığы çok daha etkileyici şekilde ortaya çıkmaktadır. *Masyats Ağavni* adlı dergide bir Fransız ressamın şu ifadelerine yer verilmiştir: “Her yandan ateş ve duman çıkıyor, cehennemden ve paramparça olmuş gemilerin çatırtısından insanın kulakları sağır olacak sanki...”¹⁵⁴ Bogolyubov'un ve Ayvazovski'nin eserlerinde Rus gemileri disiplinli bir şekilde tek sıra halinde dizilmiş limanın içinde kalmış Osmanlı gemilerini bombalarken görülmektedir. Ayvazovski'nin eserinde Sinop Limanı çok daha uzakta betimlense de her iki sanatçı da Sinop kentini yanarken betimlemiştir. Nitekim *L'Illustration*'da saldırının kentin Türk mahallelerine yaptığı hasarı gösteren bir gravür yayınlanmıştır.

¹⁵³ Gianni CAFFIERO ve Ivan SAMARINE, *Işık Su ve Gökyüzü, Ivan Ayvazovsky'nin Resimleri*, 45-46.

¹⁵⁴ Bkz. (113) TUĞLACI, 13.

Görsel 4.3.24: Ayvazovski İvan Konstantinoviç, *Sinop Muharebesi 18 Kasım 1853*, 1853, tuval üzerine yağlıboya, 220x331 cm, Merkez Deniz Müzesi, St. Petersburg.

Görsel 4.3.25: “Rus Bombardımanında Sinop’ta Yanmış Bir Mahalle”, 1854, *L’Illustration Universel*.

Osmanlı uyruklu Ermeni asıllı Ayvazovski ilk kez 1845 yılında İstanbul'a gelmiş ve kentin birçok betimini çalışmıştır. Dolmabahçe Sarayı için birçok resim yapmış, Abdülmecid ve II. Abdülhamid tarafından nişanla onurlandırılmıştır.¹⁵⁵ Ayvazovski'nin İstanbul'daki kasır ve saraylarda elliden fazla resmi vardır. Bunların arasında az sayıda Osmanlı donanmasına ait betim ve konuyla ilgili birçok eser üretmesine karşılık Kırım Savaşı'na ait de sadece *Kırım Savaşı'nda Müttefik Donanması* (Dolmabahçe Sarayı, tarihsiz, 130x195 cm, env. no:11/1501) adlı eseri bulunmaktadır.¹⁵⁶

Görsel 4.3.26: Ayvazovski İvan Konstantinoviç, *Sivastopol Kuşatması*, 1859, tuval üzerine yağlıboya, 32,5x72 cm, Ayvazovski Ulusal Sanat Galerisi, Kırım.

Kırım Savaşı döneminde Rus resim sanatı propaganda ağırlıklı olduğu için konu olarak kazanılan zaferler işlenmiştir. Kürekdere Muharebesi'nde de Rus ordusu, Osmanlı ordusunu Kars'a yakın Kürekdere köyünde ağır bir çarpışma ile yenilgiye uğratmıştır. Fyodor Ilyich Baikoff, *Kürekdere Muharebesi* adlı eserinde bu konuyu işlemiştir. Resimde, ovada, toz duman içinde, az sayıdaki Osmanlı askerinin kendilerinden çok daha fazla sayıdaki Rus askerine dayanmaya çalıştığı görülmektedir. Rus komutanları muharebenin tam ortasında at üzerinde ordularını idare ederken betimlenmiştir. Ön planda fesli, üniformalı Osmanlı askerleri ile beraber başları sarıklı, yerel kıyafetleri ile Başıbozuklar da yer almaktadır.

¹⁵⁵ Zeynep İNANKUR, "Ayvazovski, İvan", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, c.1, 167.

¹⁵⁶ Bkz. (113) TUĞLACI, 60.

Baikoff'un eseri ile Fransız sanatçı Adolphe Yvon'un *Malakof Kalesi'nin Ele Geçirilmesi* (Görsel: 4.3.4) eseri arasında benzerlikler bulmak mümkündür. Aynı gerçekçi yaklaşım ve milli duygularla resim yapılmıştır. Yvon'un, eserinde bir askerin sırtından vurulurken işleme eleştirilmiştir. Baikoff da bir Rus askerini, Osmanlı askerinin sırtına süngüsünü saplamak üzereyken betimlemiştir. 19. yüzyıl Rus savaş ressamı arasında önemli yere sahip Baikoff; V. Timm, A. Bogolyubov, I. Ayvazovski gibi St. Petersburg Güzel Sanatlar Akademisi mezunudur ve 1862 yılında akademi tarafından savaş ressamı unvanı verilmiştir.¹⁵⁷ *Kürekdere Muharebesi*'nin haricinde *Kars Kalesinin Teslimi* gibi Kırım Savaşı ile ilgili başka eserler de yapmıştır.

Görsel 4.3.27: Theodor Ilyich Baikoff, *Kürekdere Muharebesi*, 1855, tuval üzerine yağlıboya, 155x222cm, Askeri Tarihi Topçu Müzesi, St. Petersburg.

Panoramik resimler ve dioramalar tarihi olayları, muharebe ya da manzara gibi geniş açılı konuları işleyen sanat eserleridir ve 19. yüzyılda oldukça popülerdir. Dairesel bir binanın içerisine yerleştirilen resimlere Kırım Savaşı esnasında İngiltere

¹⁵⁷ Theodor Ilyich Baikoff, <http://www.artsait.ru/art/b/baikov/main.htm>

ve Fransa'da halka savaşı sunabilmek için sıkça başvurulmuştur. Rusya'da Franz Roubaud, 1902 yılında Sivastopol'de şehri savunanların anısına bir panorama gerçekleştirmiştir. *Sivastopol Kuşatması Panoraması 1854-1855* gerçekçi sahneler ve savaşa katılan askerlerin çokluğu nedeniyle çok büyük boyutludur. Merkezin etrafında 360 derece boyunca maket ve resimler bulunmaktadır. Eser Rus savunmasını destansı bir şekilde sunmuş, Ruslar'ın savaşa ilgili kahramanlık hikayelerini işlemiştir. Sanatçı üç yıl boyunca eser üzerine çalışmış, tarihi olayları araştırmış, kurtulanlarla konuşmuştur. Eser 1904'te, savaşın ellinci yılında açılmıştır. II. Dünya Savaşı esnasında kentin Almanlar tarafından kuşatıldığı esnada panorama zarar görmüş ancak 1952-54 yılları arasında restore edilmiş ve savaşın yüzüncü yılında tekrar açılmıştır.¹⁵⁸

Görsel 4.3.28: Franz Roubaud, *Sivastopol Kuşatması Panoraması 1854-1855*, 1902-4, 1400x11500 cm, Sivastopol Kuşatması Müzesi, Sivastopol.

Görsel 4.3.29: Franz Roubaud, *Sivastopol Kuşatması Panoraması 1854-1855*, detay, Rus komutanları ve askerleri.

¹⁵⁸http://panoramacouncil.org/en/what_we_do/resources/panoramas_and_related_art_forms_database/?nID=741

Görsel 4.3.30: Franz Roubaud, *Sivastopol Kuşatması Panoraması 1854-1855*, detay, Cerrah Pirogov.

Rusya'da savaşın propagandası için birçok resim üretilirken ve savaşın başında Sinop Muharebesi gibi kazanılan muharebelerin betimleri yapılırken ilerleyen dönemlerde savaşın kaybedilmesinden dolayı konuyla ilgili sanat eseri üretimi azalmıştır.

4.3.5. Osmanlı

Kırım Savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemi savaşları arasında kaybolmuştur. Osmanlı Devleti'nin gidişatı bozulsa da Kırım Savaşı'na kadar sorunu iç borçlanma ile çözmüştür. Ancak savaş ile beraber büyük bir borç yükü altına girilmiş ve mali açık İngiltere ve Fransa'dan alınan borçlarla kapatılmış, savaşı kazanmak durumu değiştirmemiştir.¹⁵⁹ Savaş, imparatorluğun çöküşünde dönüm noktalarından birisi olmuştur.

Savaş süresince İstanbul Avrupa'nın odak noktasıdır. Savaş nedeniyle Kırım'a giden askerler ve muhabirler İstanbul'dan geçmiştir. İngiltere Roger Fenton'u Kırım Savaşı'nı fotoğraflaması için 1855 yılında Kırım'da görevlendirmiştir. Ancak Fenton Kırım'a gittikten kısa bir süre sonra koleraya yakalanınca İngiltere'ye dönmek için ayrılıp İstanbul'a gelmiştir. Kente girişi ay

¹⁵⁹ Ömer AÇIKGÖZ, *Osmanlı Modernleşmesi*, 337-338.

ışığı altındadır ve çok beğenmiştir. Dört gün kalmış, uzun uzun anlatmıştır. Ancak İstanbul fotoğrafları bulunamamıştır. Fenton; Fransızlar, İngilizler, Ermeniler, Türkler, Rumlar ile İstanbul'un Babil Kulesi'ni andırdığını söyler. Gördüğü en karmaşık ve düzensiz yerlerden biridir.¹⁶⁰

İngiliz Hükümeti, R. Fenton'ın dönüşü ile Osmanlı Darphanesi'nde hakkak olarak çalışan James Robertson'ı savaşı fotoğraflanması için görevlendirmiştir. Robertson 1855 Ağustos ayında Kırım'a gitmiş, Sivastopol, Malakof, Balaklava limanını fotoğraflamıştır. Balaklava Limanı ve savaş görüntüleri, Osmanlı Devleti'nin ilk gazetecilik fotoğraflarıdır.¹⁶¹ Savaş nedeniyle İstanbul'a gelen Alman kimyager Rabach 1856'da burada bir fotoğraf stüdyosu açmıştır. Stüdyo daha sonra Abdullah Biraderler tarafından alınmıştır.¹⁶²

Kırım Savaşı başkomutanı Ömer Paşa'nın askeri olayları kaydetmek için kendisinin sanatçıları görevlendirdiği bilgisi vardır.¹⁶³ Ancak bu eserler ya da sanatçılar hakkında bilgi yoktur. Askeri okullarda yetişen asker ressamaların ise Kırım Savaşı ile ilgili az sayıda eseri günümüze ulaşabilmiştir. Özellikle bahriyeli ressamlar deniz savaşlarını betimlemişlerdir. Ancak bu eserlerin de çok büyük çoğunluğu günümüze ulaşamamıştır. Asker ressamaların haricinde halk ressamı olarak adlandırılmış Mehmet Hulusi, Kandiyeli Emin Baba gibi sanatçılar da deniz betimleri, gemi tasvirleri yapmışlardır. Kırım Savaşı'nda efsaneleşmiş Mahmudiye Gemisi ve Nuh'un Gemisi en çok işlenen konulardır. Askeri Müze ve Deniz Müzesi'nde bulunan anonim eserlerin bu sanatçı ya da asker resamlara ait olma ihtimali bulunmaktadır.

1850 doğumlu Seyit Ali Efendi 1871 yılında bahriye mektebini bitirmiştir. Sanatçı belgeselci yaklaşımı ile ve kahramanlık konulu tablolar yapmıştır.¹⁶⁴ *Sivastopol'un Muhasarası* adlı eseri bahriyeli ressamların çok az sayıda günümüze

¹⁶⁰ Bahattin ÖZTUNCA, *Fotoğraflarla Belgelenen Savaş, Kırım Savaşı'nın 150. Yılı*, 38-45.

¹⁶¹ Engin ÖZENDES, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık*, 99.

¹⁶² Mehmet BAYHAN, "Fotoğrafçılık", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, 527.

¹⁶³ Bkz. (81) HARRINGTON, 157.

¹⁶⁴ İnci Aydın ÇOLAK, *Kuruluşundan 1940'lara Kadar Geçen Sürede Askeri Okulların Türk Resim Sanatına Katkıları*, 66.

ulaşan Kırım Savaşı üzerine yapılmış eserlerindedir. Eserinde Sivastopol limanı girişinde Osmanlı gemilerinin limanı top ateşine tuttuğu görülmektedir. Üç ambarlı Mahmudiye tüm gemiler içerisinde en büyük gemi olarak betimlenmiştir. Yapımından sonra yıllarca dünyanın en büyük gemisi olarak anılan Mahmudiye birçok önemli deniz savaşına katılmıştır. Top ateşi gücü en fazla olan gemi olduğu çıkan dumandan anlaşılmaktadır. Müttefiklerin gemileri ise Osmanlı filosunun arka tarafta beklemektedirler. İngiliz ve Fransız gemilerinin arasında bacalarından çıkan dumanlar ile buharlı gemilerin yer aldığı görülmektedir. Ancak buharlı olarak betimlenmiş Osmanlı gemisi yoktur. Eserde sol tarafta Konstantiniyye Kalesi ile hemen karşısında Aleksandr Kalesi, Topçu Kalesi ve Nikolas Kalesi yer almaktadır. Savaşın başında müttefik kuvvetlerin gemilerinin körfeze girmesini engellemek için batırılan Rus gemileri Konstantiniyye ile Aleksandr kaleleri arasındadır. Bu sebeple müttefik devletlerin donanması körfeze girememiştir. Topçu Kalesinin önünde yer alan Aleksandr Kalesi daha koyu renkle betimlenmiştir. Eserde gemilerin arka taraflarında hangi ülkeye ait olduğunu gösteren bayraklar asılıdır.

Görsel 4.3.31: Seyit Ali Efendi, *Sivastopol'un Muhasarası*, 1886, yağlıboya, 107x69 cm, Deniz Müzesi, İstanbul.

Görsel 4.3.32: Kırım Savaşı sırasında büyük körfez kaleleri ve müttefik gemilerinin pozisyonunu gösteren Sivastopol Haritası.

Deniz Müzesi, Beşiktaş Caddesi üzerindeki eski müze binasındayken bir odası Kırım Savaşı'na ayrılmıştır. Bu odada Kırım Savaşı ve Sinop baskınına ait çeşitli eşyalar ile Odessa limanı bombardımanı, İstanbul Boğazı'ndaki müttefiklere ait filo, Çanakkale boğazı betimleri sergilenmiştir. Seyit Ali Efendi, *Sivastopol'un Muhasarası* adlı eseri odanın sağ duvarında sergilediği görülmektedir.¹⁶⁵

Görsel 4.3.33: Eski Deniz Müzesi, Kırım Savaşı Salonu, İstanbul.

¹⁶⁵ Haluk ÖZDENİZ, *İstanbul Deniz Müzesi*, 14.

Bir başka bahriyeli ressam Fahri Kaptan, Mekteb-i Harbiye-i Şâhane'den 1876 yılında teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Çağdaşları gibi hakkında çok az bilgi sahibi olunan sanatçı eserlerinde öncelikle İstanbul manzaraları ve deniz, gemi betimlerinin olduğu görselleri kullanmıştır. Fotoğraftan faydalandığı resimlerinde, ışık-gölge dengesi gerçekçidir. Aydınlık atmosferli betimlerinde gerçekçi bir anlayış vardır. Deniz savaşları konusunda birçok çalışma yapmış sanatçı, Batılı anlayışta deniz resimlerinin ilk örneklerini vermiştir. Kırım Savaşı ile ilgili *Sivastopol Bombardmanı* ve *Mahmudiye* adlı eseri gece betimi olması ile diğer eserlerinden farklıdır. Hava henüz aydınlanmamıştır ve kentteki patlamalar gökyüzünü aydınlatmaktadır.¹⁶⁶ Fahri Kaptan figürleri, gravüre göre daha az belirgin şekilde işlemiştir. Resimde askerler, yaralıları da taşıyarak, yanmakta olan kentten, Nicholas Kalesi'nin önünden, karşı kıyıya Michael Kalesi'ne yapılmış duba köprüünün vasıtasıyla kaçarken işlenmiştir. Köprüünün yanında üç ambarlı bir gemi, hemen yanında buharlı ve yandan çarklı bir başka gemi daha betimlenmiştir. Resmin adında belirtildiği gibi büyük geminin Mahmudiye olma olasılığı yoktur çünkü limanın Ruslara ait tarafında yer almaktadır. Fahri Kaptan'ın eserine çok benzer başka bir gravür Deniz Müzesi arşivinde bulunmaktadır. Bu gravürde patlamalar ile aydınlanmış denizdeki sandallarla kaçmaya çalışan askerler daha belirgin figürler olarak görülmektedir. Fahri Kaptan'ın bu gravüre bakarak kendi resmini yapmış olma ihtimali yüksektir.

¹⁶⁶ Serdar BAŞARAN, **Bahriyeli Ressam Fahri Kaptan**, 27 Ekim 2008, <http://lebriz.com/pages/lsd.aspx?lang=TR§ionID=8&articleID=399&bhcp=1>

Görsel 4.3.34: Fahri Kaptan, *Sivastopol Bombardmanı ve Mahmudiye*, gravür, Deniz Müzesi, İstanbul.

Görsel 4.3.35: *Sivastopol'un Düşüşü*, gravür, env. no: 2712 Deniz Müzesi arşivi, İstanbul.

Deniz ve gemi resimleriyle tanınan, asker ressamı kuşağının geç dönem temsilcilerinden Hüsnü Tengüz de Kırım Savaşı konulu eserler vermiştir. Sanatçı bahriye mektebini bitirince Sanayi-i Nefise Mektebine devam etmiş, deniz ressamı

Fahri Kaptan ve Emin Baba'nın etkisi ile eserler üretmiştir. Bahriye kıyafetleri, gemiler, deniz savaşlarını betimleyen yağlıboya, suluboya, karakalem eserler yapmıştır. Çeşitli albümler hazırlayan Tengüz'ün *Osmanlı Bahriyesinin Mazisi* adlı albümü 1995 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından basılmıştır. Albüm için *Sinop Faciası* resmini betimlemiştir.¹⁶⁷ Batmakta olan bir Osmanlı gemisi, gemideki komutanlar ve askerler betimlenmiştir. Arka planda top dumanı içerisinde Rus gemileri görülmektedir.

Görsel 4.3.36: Hüsnü Tengüz, “Sinop Faciası”, *Osmanlı Bahriyesinin Mazisi* Albümü.

Aynı zamanda yazar olan Sermet Muhtar Alus Askeri Müze’de çalışmıştır. Karikatürlerinin yanı sıra ders aldığı Ali Rıza Hoca ve Tekezade Sait Bey’in izlerinin görüldüğü, gerçekçi tarzda yaptığı yağlıboya eserleri de bulunmaktadır.¹⁶⁸ Birçok savaş betimini çalışmıştır. Sağ alt köşesinde imzası bulunan sanatçının *Kırım Savaşı’nda Osmanlı Kapısı* adlı eserinde, beyaz badanalı bir yapı önünde kıyafetleri ve başlıkları farklı İngiliz, İtalyan, Fransız ve Osmanlı askeri görülmektedir. Eserde

¹⁶⁷ Hüsnü TENGÜZ, *Osmanlı Bahriyesinin Mazisi*, 50-51.

¹⁶⁸ Taha TOROS, *Sermet Muhtar Alus*, 38.

karanlık içinde iki Osmanlı askerinin görüldüğü ve bir topun namlusunun çıktığı pencerenin üzerinde Porte Ottomane ve Parler Au Portier yazısı görülmektedir. Nehrin arkasında atlı ve yaya askerler bulunmaktadır.

Görsel 4.3.37: Sermet Muhtar, *Kırım Savaşı'nda Osmanlı Kapısı*, 1916, duralit üzerine yağlıboya, 53x46 cm, Askeri Müze, İstanbul.

Savaş İstanbul'daki hayatı derinden etkilemiştir. Daha önce dışarıya kapalı olan Osmanlı toplumu savaş ile beraber İstanbul'a Çanakkale üzerinden gelen 310.000 Fransız, 99.000 İngiliz, 22.000 Sardinya askeri ile değişim göstermeye başlamıştır. Bu askerler İstanbul'un günlük yaşamını etkilemişlerdir.¹⁶⁹ Askerlerin haricinde Avrupalı tüccarlar, diplomatlar, eşleri, muhabirler, rahibeler, mühendis ve turistler de İstanbul'a gelmiştir. Bu durum İstanbul'un sosyal yaşamında önemli değişikliklere neden olmuştur. Kent ekonomik olarak pahalılaşmıştır. Örneğin 60 kuruş olan Yenice sigarası 300 kuruşa çıkmıştır. Gelen Avrupalılar “gavur”

¹⁶⁹ Sinan KUNERALP, *Modernleşmenin Dikenli Yolu Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Savaşı, Kırım Savaşının 150.Yılı*, 55-60.

imgesinin değişmesine neden olmuştur. Sonuçta gelen gavurlar kendileri için savaşmaya gelmişlerdir. İngiliz askerlerinin İstanbul'daki dönemlerine yardımcı olması için Sir James Redhouse ilk defa küçük bir el kitabı, Osmanlıca-İngilizce sözlüğü hazırlamıştır. Babıâli Redhouse'a bu çalışması için ödül vermiştir.

Kırım Savaşı'nın etkisi ile kadınlar şehir hayatında görünür olmuştur. Avrupaî giysileri kendi kıyafetlerine uydurmaya çalışmışlardır. Modern dokunuşlarla ipek ferace ve transparan yaşmaklar kullanmaya başlamışlardır.¹⁷⁰ Ev mobilyalarında değişiklik başlamış, minder ve sofaların yerini kanepeler almaya başlamış, tabak ve çatal takımları moda olmuştur.

Padişah ilk defa bir Hıristiyan davetine katılmıştır. Savaştan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda zafer kutlamaları yapılmıştır. Sultan Abdülmecid 2 Şubat tarihinde Pera'daki İngiliz Sefarethanesi'nde yapılan kıyafet balosunda ve 4 Şubat tarihinde de Fransız Büyükelçilięi'nin düzenlediği davetlerde devlet erkânı ile beraber bulunmuştur.¹⁷¹ Yine ilk defa Sultan Abdülmecid Legion d'Honneur nişanını kabul etmiş, ancak diğer ülkelerin nişanları reddetmiştir.¹⁷²

Kırım Savaşı'nın nedenlerinden biri Rusya'nın Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Hıristiyanlar üzerindeki ayrıcalıklarını arttırmak istemesidir.¹⁷³ Avrupa devletleri bunu engellemek ve kendileri bu hakka sahip olmak için uğraşmışlardır. Avrupa'dan gelen baskı ile gayri Müslimler ile Müslümanlar'ın eşitliği için Islahat Fermanı, savaşın bitişinin hemen ardından 18 Şubat 1856 tarihinde çıkartılmıştır. Böylece tüm Osmanlı tebaasına eşit vatandaşlık hakkı tanınmıştır. Hıristiyan köle ticareti gene Kırım Savaşı esnasında yasaklanmıştır.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Candan BADEM, *The Ottomans And The Crimean War*, 291.

¹⁷¹ Bkz. (80) YILDIZ, 24-29.

¹⁷² Bkz. (170) BADEM, 289.

¹⁷³ Ali İhsan GENCER, *Kırım Savaşı ve Paris Anlaşması*,

<http://www.bilimtarihi.org/pdfs/KIRIM.pdf>

¹⁷⁴ Candan BADEM, *Kırım Savaşı'nın Toplumsal Yaşama Etkisi*, 64- 71.

İstanbul'da kalan yabancılar sayesinde Osmanlı halkı batı medeniyeti ile tanışmıştır. Bu durum kadın yazar Selma Rıza'nın 1897 yılında kaleme aldığı *Uhuvvet* adlı romanında şöyle belirtmiştir:

“...İstanbul'a gelen İngiliz, Fransız ordularının Türkiye havasına karıştırdıkları uygarlık kokusu, İslam halkının gözünü Batı'nın parıltısına doğru çekerek, Avrupa âdetleri gittikçe yayılmış ve bütün halk tarafından benimsenmişti.”¹⁷⁵

Ancak gelen Batılılardan İstanbul'daki yaşam her zaman olumlu anlamda da etkilenmemiştir. Osmanlı Devleti bu tip durumlarda halkı sabırlı olmaya çalışmıştır. İngiliz subayı Adolphus Slade (Müşavir Paşa) durumu şöyle anlatmıştır:

“Fransız askerleri, namaz kılınırken camilerde dolaşüyor, kapalı hanımlara hoş olmayan gözlerle bakıyor, sokak köpeklerini zehirliyor, limanlarda martıları, caddelerde ise güvercinleri öldürüyor, minarede ezan okuyan müezzinle alay ediyor ve oymalı mezar taslarını kırarak eğleniyorlardı. Fransız askerlerin İstanbul'da ikamet ettiği yerlerden birisi Davut Paşa Kışlası'ydı. Buradaki askerler, her gün Fransa'nın Galata'da tesis etmiş olduğu emniyet merkezine gidip gelmekte ve bazen yollarını karıştırıp mahalle aralarına dalmakta ve özellikle geceleri kavgalara neden olmaktaydılar.”¹⁷⁶

Sultan II. Mahmud ile başlayan modernleşme sürecinde İstanbul'daki memurlar setre ve pantolon giymeye başlamıştır. Ancak tutucu kesim pantolonu onaylamamıştır ve özellikle modern kıyafeti seçen katipler alay konusu olmuşlardır. Kırım Savaşı'nda Selimiye Kışlası'nda kalan İngiliz Ordusu içinde yer alan kısa etekli İskoç Birliği'nin İstanbul'dan ayrılışı esnasında gene İskoç bir bestekarın yazdığı marşın müziği üzerine daha sonra alay amaçlı olarak *Katibim* türküsü yazılmıştır.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Ömer ÇAKIR, **Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatının Kaynaklarından Biri Olarak Harpler I: Kırım Harbi (1853-1856)**, 1832.

¹⁷⁶ A.g.e., 1833.

¹⁷⁷ Nuri Halil POYRAZ, http://www.turkulerim.net/2844/Uskudar_a_Gider_Iken

Selimiye Kışlası savaşın başlamasıyla İngiliz askerleri tarafından kışla olarak kullanılmaya başlanmıştır. Haydarpaşa Hastanesi de İngiliz askerlerine tahsis edilmiştir. Ancak Haydarpaşa Hastanesi'nin yaralılara yetersiz gelmesi ve Selimiye Kışlası'ndaki askerlerin de savaşa gitmeleri sebebiyle kışla hastane olarak kullanılmaya başlanmıştır. Florence Nightingale hasta bakımı için ilk defa Kasım 1854 tarihinde kışlaya gelmiştir. Yaralı ve hastaların bakımı için Selimiye Kışlası da yetersiz kalınca 1855 yılı sonunda Çengelköy'deki Kuleli Kışlası aynı amaçla kullanılmıştır. Bu hastaneler sadece kara birlikleri için kullanılmış, denizci askerler ise Tarabya'da Sultan Köşkü'nde, Beyoğlu'nda İngiliz Hastanesi adıyla anılan bugün Prof. Dr. Reşat Belger Devlet Göz Hastanesi olarak kullanılan binada ve Haliç'te demirli iki fırkateynde tedavi edilmişlerdir. Gene Fransız askerleri için Beyoğlu'nda ayrı bir hastane tahsis edilmiştir.

Çoğunluğu kolera yüzünden ölen İngiliz askerlerin defnedilmesi için 1855 yılında Osmanlı Hükümeti Selimiye Kışlası'nın yakınında bir arazi tahsis etmiştir. Daha sonra da çeşitli savaşlarda ölen İngiliz asker ve siviller, Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı'na defnedilmiştir. Kırım Savaşı esnasında hastalık ve yaraları nedeniyle ölenleri teker teker gömmeye imkan olmadığından her akşam saat 16.00 civarında İngiliz mezarlığında hastane duvarına yakın kısımda açılan çukurlara erler toplu halde gömülmüş, subaylar ise denize yakın kısımda defnedilerek başlarına tahta plaka dikilmiştir. 1857'de Kraliçe Victoria'nın emri ile 2.5 m genişliğinde 7 m yüksekliğinde bir kaidenin üzerine oturan 28 m yüksekliğinde bir anıt dikilmiştir. Anıtın dört yüzünde İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve Arapça olarak bir metin yazılmıştır:

“1854-55 ve 56 senelerinde Rusya'ya karşı yapılan harpte vatanları uğruna ölen İngiliz ordu ve bahriyesine mensup subay ve erlerin hatırasına dikilen bu sütun 1857 senesinde Kraliçe Victoria ve milleti tarafından yaptırılmıştır.”¹⁷⁸

¹⁷⁸ Bkz. (22) ŞEHSUVAROĞLU, 20-25.

Görsel 4.3.38: Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı Anıtı ve Kırım Savaşı şehit mezarları.

Sultan Abdülmecid savaş sonrasında kilise inşa edilmesi için İngiliz Hükümeti'ne Beyoğlu'nda daha önce Rum mezarlığı olarak kullanılan bir arazi tahsis etmiştir. 19 Ekim 1858 tarihinde kilisenin temelleri atılmıştır.¹⁷⁹ Aynı zamanda Londra Adliye sarayının da mimarı olan George Edmund Street Yeni Gotik üslupta Kırım Kilisesi'ni gerçekleştirmiştir.

Görsel 4.3.39: George Edmund Street, *Kırım Kilisesi*, 1858-68, Beyoğlu, İstanbul.

¹⁷⁹ Sennur SEZER, Adnan ÖZYALÇINER, *Öyküleriyle İstanbul Anıtları II*

1853 yılındaki Sinop baskını esnasında şehit düşen askerler Sinop'ta defnedilmiştir. Ölen şehitlerin anısına 1857 yılında Tersane Çarşısı'nda Şehitler Çeşmesi adı verilen kitabeli bir çeşme yaptırılmıştır. Sinop Müzesi'nin yanında bulunan anıt mezar ise 1933 yılında yapılmış ve şehitlikten çıkarılan kemikler anıt mezarın içerisindeki hazneye konulmuştur.¹⁸⁰ Sivastopol'da da şehit düşen askerler için Kiev'in Dergaçi kentinde bir şehitlik yapılmış, 2004 senesinde resmi tören ile açılmıştır.¹⁸¹

Kırım Savaşı'na ait birçok destan, askeri marş (harbiye), koçaklama ve zafername yazılmıştır. Ancak bu eserlerden sadece ikisi tarih için savaş hakkında yararlı bilgiler verebilmektedir: Salih Hayrı'nın *Hayrabat* ve Ahmed Rıza Trabzonlu'nun sade bir dil ile yazdığı *Manzume-i Sivastopol* eserleri. Ahmed Rıza'nın adı ve Trabzonlu olduğu metninde belirtmiştir. Savaşlarda orduların ihtiyaçlarının karşılanması için tüccarların savaş bölgelerine gelip ordunun arkasına yerleştiği bilinmektedir. Ahmed Rıza kendisinin de tüccar olduğunu eserinde eklemiştir. Kırım Savaşı'nın bir çok muharebesini anlatmış, savaş sahneleri, askerlerin iç dünyaları ve savaşın cephe gerisindeki etkilerini vermiştir.¹⁸² Kırım Savaşı'ndan esinle kaleme alınan bir başka eser de Namık Kemal'in ilk vatanperver tiyatro oyunu *Vatan Yahut Silistre*'dir. Eserin kahramanları Rumeli Ordusu'nda görev alan aynı adlı bir subay ve çavuştur. Yine Namık Kemal'in *Akif Bey* adlı eseri Sinop Muharebesi'ni konu olarak almıştır.¹⁸³ Savaş esnasında basın da zenginleşmiştir. Avrupa gazeteleri İstanbul'da görülmeye başlanmıştır. Resmi Takvim-i Vekayi yarı resmi Ceride-i Havadis gazeteleri bu dönemde savaşla ilgili haberler yayınlamışlardır.

Kırım Savaşı Osmanlı Devleti'nin göç sorunu ile ilk defa tanıştığı bir savaştır. Paris Antlaşması'nda Rus topraklarında yaşayan vatandaşlara karşı bir

¹⁸⁰ <http://www.msb.gov.tr/Sehitlikler/YurtlciSehitlikleri>

¹⁸¹ Nilgün CERRAHOĞLU, 5 Ekim 2012, Cumhuriyet, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/374430/KIRIM_3_Kahraman_kent_Sivastopol.html

¹⁸² Necat BİRİNÇİ, Günaydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, 233-238 .

¹⁸³ Candan BADEM, **The Ottomans And The Crimean War**, 350.

harekete girişilmeyeceği hükmü olmasına rağmen Kırım Türkleri Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamıştır.¹⁸⁴

Savaşın resim sanatı üzerine etkileri savaşa katılan ülkelerde belirgin şekilde görülürken Osmanlı'da batı tarzı resmin erken dönemleri oluşu için bu etki çok anlaşılır. Ancak Batı'dan kente gelen yabancıların, müttefiklerin etkileri ile kültürel açıdan birçok değişiklik yaşanmıştır.

4.3.6. Savaşa Katılmayan Ülkeler

C. Guys, W. Simpson gibi savaş döneminde muhabir olarak görevlendirilerek Osmanlı'ya gelen sanatçılar kadar; A. Preziosi, J. Robertson gibi o dönemde İstanbul'da bulunan Avrupalı sanatçılara da görev verilmiştir. Bu sanatçıların eserleri yazılı basına kaynak olmuşlardır. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda sanata olan yaklaşımın değişmesi ve gelişmesiyle saraya eserler alınmaya başlamıştır. Çok sayıda örnek olmasa da Kırım Savaşı konusunda yapılmış eserler sultanlara sunulmuş, beğenilen eserler saraya alınmıştır.

Eflak'lı (Romanya) Theodor Aman'ın *Oltenitsa Muharebesi* adlı yağlıboya eseri Paris'te sergilendiğinde beğenilmiş ve Paris'teki Osmanlı Elçiliği aracılığı ile İstanbul'a getirilmiş ve Sultan Abdülmecid'e sunulmuştur.¹⁸⁵ Sultan Abdülmecid ressamı huzura kabul etmiş, eseri de saraya asmıştır.¹⁸⁶ Oltenitsa, Bükreş'in 60 km uzağında Tuna nehrinin kuzey kıyısında yer alan bir kasabadır. Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'nın komutanlık yaptığı Osmanlı ordusu ile Rus orduları arasındaki muharebelerde Osmanlı ordusu parlak bir zafer kazanmıştır.¹⁸⁷ Eserde Tuna nehrinin karşılıklı kıyılarından orduların birbirine ateş ettikleri görülmektedir. Resmin sol tarafında beyaz kıyafetli figürler omuzlarında tüfekleri nehre doğru gitmektedir. Savaş anı betimlense de figürlerde heyecan yoktur. Yel değirmeninin yanında at

¹⁸⁴ Yusuf SARINAY, *Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856)*, V.

¹⁸⁵ Yasin YILDIZ (Yayınlayan), *Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu*, 41.

¹⁸⁶ Bkz. (113) TUĞLACI, 27.

¹⁸⁷ İlkay KARATEPE, *Askeri Müze Resim Koleksiyonu*, 402.

üzerinde Osmanlı ordusunun yüksek rütbeli askerleri savaşın gidişatını kontrol ederken görülmektedirler.

Görsel 4.3.40: Theodor Aman, *Oltenitsa Muharebesi*, 1854, tuval üzerine yağlıboya, 90x124 cm, Askeri Müze, İstanbul.

Theodor Aman'ın Milli Saraylar Koleksiyonu'nda Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan yine Oltenitsa Savaşı'nı konu ettiği bir başka resmi daha bulunmaktadır. Tuna nehrinin her iki yanında olan çarpışmalar konu olarak kullanılmıştır. Nehrin ön tarafında diğer resimden farklı olarak Osmanlı askerleri ile Rus askerlerinin çarpışması görülmektedir. Atılmış olan top tam Osmanlı askerlerinin ortasına düşmüştür, buna rağmen askerler kararlılıkla ilerlemelerine devam etmektedirler. Nehrin diğer kısmında merkezinde minareleri görülen camisiyle küçük bir köy yer almaktadır. Hariciye Mektubi Kalemi'ne göre Aman, eser için masraf ettiği 12.000 kuruşu saraydan talep etmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Bkz. (185) YILDIZ, 401.

Görsel 4.3.41: Theodor Aman, *Oltenitsa Savaşı*, 1854, tuval üzerine yağlıboya, 130x199 cm, Milli Saraylar Resim Kol., İstanbul.

1816 doğumlu Maltalı sanatçı Amadeo Preziosi 1842’de İstanbul’a gelmiş ve ölümüne dek yaşamının üçte ikisini İstanbul’da geçirmiştir. Bu esnada halkın geleneklerini yaşantısını tanımış ve benimsemiş eserlerine yansıtmıştır. Sanatçının Osmanlı sevgisi ile 1867 Paris Uluslararası Fuarı’nda Osmanlı pavyonunda eserlerini bir Türk ressam olarak sergilemiştir.¹⁸⁹ Daha ziyade halk ve manzara betimleri yapan sanatçı, siyasi örnekleri nadiren vermiştir ve Kırım Savaşı da bu nadir örnekler arasındadır. Bu dönemde kente birçok muhabir ve ressam görev amaçlı olarak gelmiş, savaşı raporlamıştır. Preziosi’nin de eserlerinin sipariş üzerine olması ihtimali vardır.

Preziosi’nin *Üsküdar’da İngiliz Birlikleri* eserinde İngiltere ordusunun Üsküdar’daki ordugahı betimlenmiştir. Çadırların arka planında Selimiye Kışlası

¹⁸⁹ Zeynep İNANKUR, *İstanbul’un Hikâyesini Anlatan Ressam, Amadeo Preziosi*, 7-21.

bulunmaktadır. Bayrak direğinin arkasında ise İngiliz Ordusu'nu komuta eden Lord Raglan'ın evi görülmektedir.¹⁹⁰

Görsel 4.3.42: Amadeo Preziosi, *Üsküdar'da İngiliz Birlikleri*, 11.05.1854, kağıt üzerine karışık teknik, 63x96 cm, Ömer M. Koç Kol.

Preziosi'nin bir başka resimde ise Haydarpaşa Kırım Mezarlığı görülmektedir. Eserde, Constantine Guys'ın *Üsküdar'da Mezarlığın Cebelitarık Piskoposu Tarafından Kutsanması* (Görsel 4.1.8) çalışmasındaki gibi arka planda Sarayburnu ve Galata Kulesi görülmektedir. Guys savaşa gitmiş ve raporlamış bir sanatçı olarak savaşın acılarını yaşamıştır ve eserinde ölen askerlerin çokluğuna vurgu yapmıştır. Preziosi ise mezarlık konusunu manzara ağırlıklı işlemiştir.

¹⁹⁰ A.g.k., 16.

Görsel 4.3.43: Amadeo Preziosi, *Kırım Şehitliği, Üsküdar*, 1865, kağıt üzerine karışık teknik, Victoria and Albert Museum, Londra.

Savaş ile ilgili bir başka eserinde boğazda demir atmış Müttefik donanmasını betimlemiştir. Resmin ön kısmında çeşitli halklardan sivil kişiler görülmektedir. Giuseppe Schranz'ın da çok benzer şekilde boğazda demirlemiş gemileri betimlediği eseri vardır. Schranz'ın *Boğazda Demirli İngiliz ve Fransız Donanmaları* eserinde gemiler daha uzakta işlenmiştir. Her iki resimde deniz kara ile çevrelenmiş ve bir ağaç işlenmiştir ve resmin ön planında siviller ve hayvanlar görülmektedir.

Görsel 4.3.44: Amadeo Preziosi, *Boğazda Demir Atmış Müttefik Donanması*, 1854, kağıt üzerine suluboya, 63x96 cm, Ömer M. Koç Kol.

Alman sanatçı Giuseppe (Joseph) Schranz 1832 yılında İstanbul'a gelmiş, 1837'de Mekteb-i Harbiye'de ilk defa konan resim derslerini vermeye başlamıştır. Milli Saraylar Koleksiyonu'nda bulunan *Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Müttefik Devletlerin Donanmaları* adlı gravürünün daha sonra yağlıboya çalışmasını da yapmıştır.

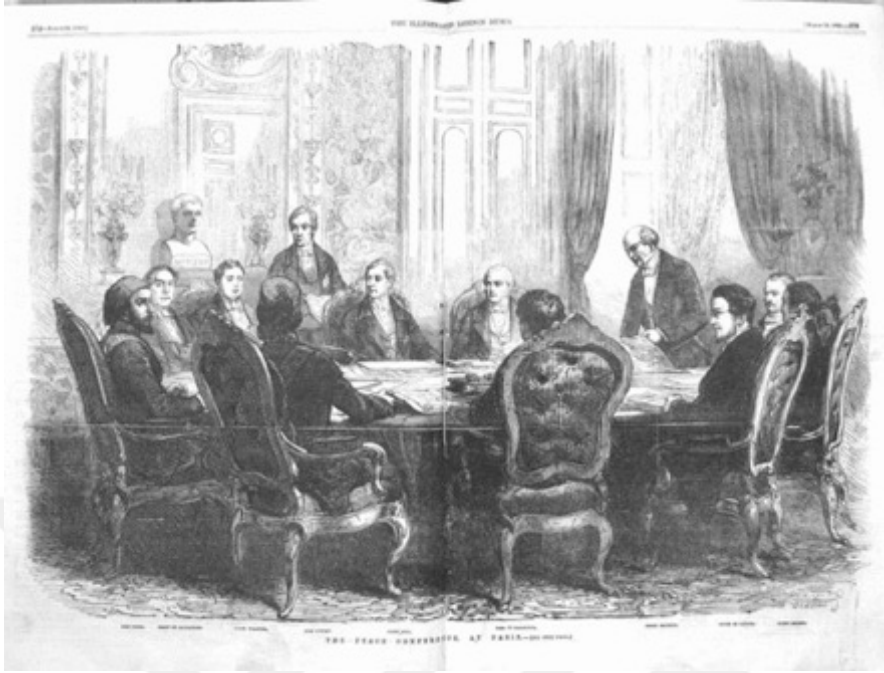
Görsel 4.3.45: Giuseppe Schranz, *Boğazda Demirli İngiliz ve Fransız Donanmaları*, 1854, tuval üzerine yağlıboya, 87.5x132.5 cm, Government Art Col., Londra.

4.4. Paris Anlaşması Betimleri ve Savaşın İzlerinin Görüldüğü Resimler

Rus Çarı I. Nikola'ın yerine geçen II. Aleksandr uzlaşmaya daha meyillidir ve Sivastopol'un düşmesi ile yenilgiyi kabul eder. Barış görüşmeleri 13 Şubat 1856 tarihinde Paris'te Versailles Sarayı'nda başlar. Daha önce İmparator III. Napoleon ve eşi İmparatoriçe Eugenie'nin portrelerini yapan Fransız portre ressamı Edouard Louis Dubufe imparatorun isteği ile konferansın katılımcılarını betimler. Tüm delegelerin neredeyse eşit konumda yer aldığı Dubufe'nin tablosunu Auguste Blanchard gravüre dönüştürmüştür. Eserde en solda Sardinya başbakanı Kont Cavour, devamında sırasıyla, elinde harita ile İngiliz diplomat Cowley, Avusturya dışişleri bakanı Buol, Rusya delegesi Prens Orlov, Bourquenay, Prusya devlet adamı Baron Manteuffel, Avusturya diplomatı Kont Hübner, Fransız dışişleri bakanı Walewski, Osmanlı diplomatı Mehmet Cemil Bey, Fransız diplomat Kont Benedetti, İngiliz dışişleri bakanı Lord Clarendon, Rus diplomat Baron Brunnow, Osmanlı sadrazamı Ali Paşa, Prusya devlet adamı Hatzfeldt, Sardinya delegesi Villamarina yer almaktadır. Paris Konferansı'nda 30 Mart tarihinde atılan imzalar ile savaş sona ermiştir.

Görsel 4.4.1: Edouard Louis Dubufe, *Paris Kongresi*, 1856, tuval üzerine yağlıboya, 308x510 cm, Chateau de Versailles, Paris.

Görsel 4.4.2.: W. Thomas, *Paris Barış Konferansı*, 1856, gravür.

Illustrated London News'in 15 Mart 1856 tarihli sayısında barış görüşmelerinin çift sayfa gravürü çıkmıştır. Gravürde figürlerin altında sadece yüzleri görülen katılımcıların adları belirtilmiştir ve sırasıyla Ali Paşa, Baron de Bourqueney, Kont Walewski, Lord Cowley, Kont Buol, Clarendon Kontu, Baron Brunnow, Kont De Cavour ve Kont Orlov'dur.

1855 yılının ikinci yarısından itibaren savaş betimlerinde değişiklik görülmeye başlanır. Acı çeken asker ve ailesi teması en popüler konu haline gelmiştir. Joseph Noel Paton resimlerini gerçekçi bir yaklaşımla yapmıştır. En bilinen eserlerinden biri olan *Ev* çalışmasında savaş konusuna duygusal bir şekilde yaklaşmış ve İskoç piyade erinin bir kolunu kaybetmiş, başı sargılı halde evine dönüşünü işlemiştir. Paton rütbeli bir askerın kahramanlık betimi yerine daha önceki dönemlerde hor görülen, eskimiş üniforması ve yırtık pantolonu ile basit bir eri betimlemiştir. Resimde erin önünde bitkin eşi, arkasında ise ağlayan annesi görülmektedir. Bebeği beşiğinde uyumaktadır. Bu eserle savaştan etkilenenlerin sadece savaşa giden askerler değil onların ailelerinin de olduğunu vurgulamak istemiştir.

Görsel 4.4.3: Joseph Noel Paton, *Ev, Kırım'dan Dönüş*, 1859, tuval üzerine yağlıboya, 71x58cm, Royal Col., Windsor.

J.N. Paton'ın *Ev* adlı eserindeki gibi, dönemin önemli kadın sanatçılardan biri olan Rebecca Solomon da *Balaklava'nın Hikayesi* adlı eserinde kolu askılı yaralanmış bir askerın evine dönüşünü işlemiştir. Sanatçı bir aileden gelen Solomon, J.E. Millais ve E.B. Jones gibi Ön-Rafaellocu sanatçıların stüdyolarında çalışmıştır. Eserlerinde daha çok sosyal sınıf farkları ve cinsiyet ayrımcılığını işleyen sanatçı bu eserinde savaştan dönen askerın eşi ve annesine kavuşması betimlenmiştir. Her iki eserde asker yaralı olsa da evine dönebilmiştir.

Görsel 4.4.4: Rebecca Solomon, *Balaklava'nın Hikayesi*, 1855, tuval üzerine yağlıboya, 66 x 82.6 cm, özel kol.

Akademinin yaz sergisinde en ilgi çeken resimlerden biri Charles West Cope'un *Avuntu* adlı eserinde görülmektedir.¹⁹¹ Eserleri Kraliyet Akademisi Sergileri'nde yer alan sanatçı daha çok annelik, çocuklar ve çocuk davranışları üzerine çalışmıştır. Kırım Savaşı ile ilgili yaptığı resimde bir kadın ağlarken betimlenmiştir. Kucağındaki çocuğu gözyaşlarını silmektedir. Önündeki masada haritanın üzerinde Sivastopol Kuşatması yazmaktadır. Haritanın üzerinde görülen mektubun eşinin hakkında ölü ya da sağ olduğuna dair haber getirdiği anlaşılmaktadır.

¹⁹¹ Bkz. (81) HARRINGTON, 140.

Görsel 4.4.5.: Charles West Cope, *Sivastopol'den Haberler (Avuntu)*, 1875, tuval üzerine yağlıboya. 71.1x55.9 cm, özel kol.

Victoria Dönemi'nde öyküsel resim türü çok yaygındır. Öyküsel resim örneklerinden biri olan George Smith'in *Askerin Eşi* adlı resminde tipik Victoria Dönemi evi betimlenmiştir. Kadının ayaklarının dibinde yerde buruşturulmuş bir gazete durmaktadır. Kadın Kırım'da ölen eşinin haberini gazeteden almıştır. Annesinin arkasında duran kız çocuğu kötü giden bir şeylerin olduğunu fark etmiştir. Babası ölmüş ve bundan sonra kendilerine mali destek sağlayacak kimse kalmamıştır. Yerde oynayan çocuklar ise bu durumu anlayamayacak kadar küçüktürler. Oğlanlar oyuncak askerleri ile mutlu bir şekilde oynamaya devam etmektedirler.¹⁹² Tuvalin arkasında yazan şiir resmi açıklamaktadır.

¹⁹² <http://www.bbc.co.uk/arts/yourpaintings/paintings/the-soldiers-wife>

“Sessizce oturur askerin eşi
Onun cesur eşinin işi tamamlanmıştır.
Ama o sadece şiddetli çatışmalar ile
Savaşın kazanıldığını bilir.”¹⁹³

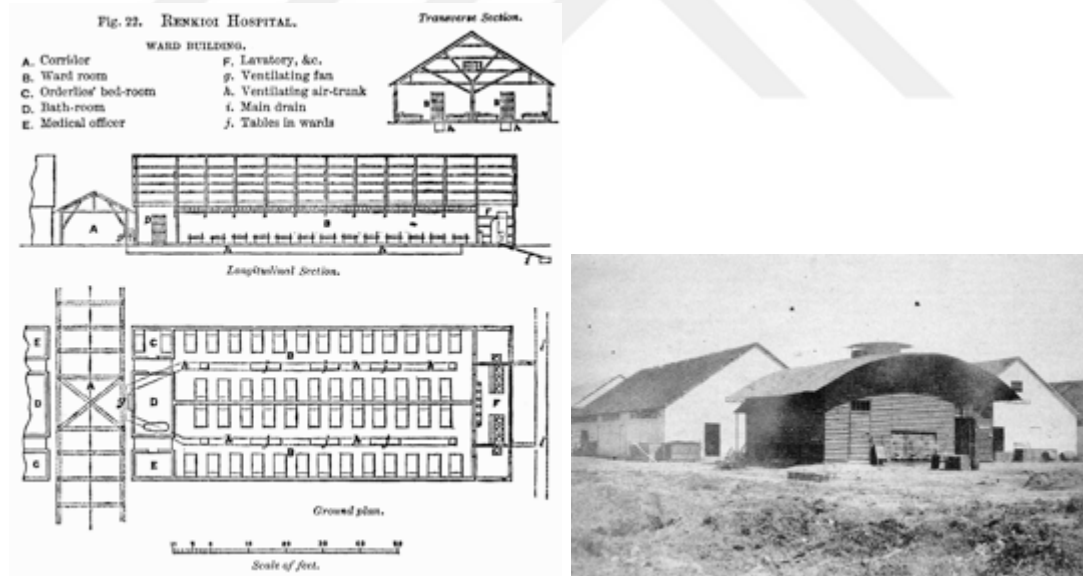
Görsel 4.4.6.: George Smith, *Askerin Eşi*, 1878, 98x136 cm, Torre Abbey, Devon.

Savaş muhabirlerinin raporları ve cepheden gelen çizimler soğuk kış şartlarında yaralıların kötü durumlarını rapor edince Florence Nightingale, M. Seacole, F.M. Taylor ve on beş Katolik rahibe kız, otuz sekiz gönüllü hemşire, 21 Ekim 1854 tarihinde İstanbul'a gelmek için yola çıkmışlar, Kasım başında Selimiye Kışlası'na varmışlar, modern hemşirelik metotlarını tanıtmışlardır. Gazeteler, kötü yönetilen orduya karşılık Florence Nightingale'i ortaya koymuş, Nightingale Kırım'dan ulusal bir kahraman olarak dönmüştür. *Punch* gazetesi Nightingale'i kalkan yerine lamba, kargı yerine neşter taşıyan sembolik bir Britanya figürü olarak

¹⁹³ Torre Abey Müze Kataloğu, <http://www.torbay.gov.uk/torreabbey-souvenirguide.pdf>

betimlemiş ve halkın takdirini atılğan soylu bir subaydan daha fazla hak ettiğini dile getirmiştir.¹⁹⁴

Hastane olarak kullanılan Selimiye Kışlası'nda hijyen ihmal edilmekte, ilaç sıkıntısı ile beraber kitle ölümleri görülmektedir. Tifüs, kolera ve dizanteriden ölenlerin sayısı yaralanarak ölenlerden on kat daha fazladır. Bayan Nightingale şartların zayıflığından bahsedince İngiltere Hükümeti Kırım'dan Ege'ye kadar bir çok bölgede hastaneler kurmuştur. Çanakkale'de Renkioi'de (Erenköy) yapılan 1.000 yataklı prefabrik ahşap hastanenin planını Isambard Kingdom Brunel yapmıştır.¹⁹⁵ Proje dünyanın ilk prefabrik hastane binasıdır. Bu nedenle mimarlık tarihinde önemli bir yere sahiptir. Sivastopol'un müttefik kuvvetlerince ele geçirilmesinden sonra hastane 1856'da Osmanlı Devleti'ne satılmıştır.¹⁹⁶

Görsel 4.4.7: Isambard Kingdom Brunel, Renkioi Hastanesi plan ve fotoğrafı

¹⁹⁴ Bkz. (84) FIGES, 472.

¹⁹⁵ Isambard Kingdom Brunel, <http://design.designmuseum.org/design/isambard-kingdom-brunel>

¹⁹⁶ Rüstem ASLAN, **Erenköy Hastanesi Ve Troia Kazilari, Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**ı 87-94 .

Jerry Barrett savaş döneminde İstanbul'a gelmiş ve Nightingale'i betimlemiştir. Barrett'ın *Merhamet Görevi: Florence Nightingale Üsküdar'da Yaralıları Alıyor* adlı resminin bir çok kopyası üretilmiştir. Sanatçı kapının hemen yanındaki örtülü kadınlar ve resmin sol tarafında elleri arkada tespih çeken adamlar, kapıdan dışarıya baktığımızda İstanbul Boğazı, arkada Topkapı Sarayı ve Ayasofya ile resmin gerçekçiliğini arttırmıştır. Barrett resimde, parmaklıklar ardında Bayan Nightingale'i izler şekilde kendisini de betimlemiştir.¹⁹⁷ Bayan Nightingale ise resmin ortasında, üzerine düşen ışık ile aydınlatılmıştır. Hastaneye gelen yaralıları kabul etmektedir. Yerde yatan ve kendine uzatılan suyu alan yaralı asker Nightingale'e aman diler gibi bakmaktadır.

Görsel 4.4.8: Jerry Barrett, *Merhamet Görevi: Florence Nightingale Üsküdar'da Yaralıları Alıyor*, 1857, tuval üzerine yağlıboya, 141x212 cm, National Portrait Gallery, Londra.

¹⁹⁷ Bkz. (81) HARRINGTON, 154.

Görsel 4.4.9: Samuel Bellin, 1858, gravür, kağıt boyutu 60.9x93.6 cm, yayıncı: Thomas Agnew & Sons Ltd.

Savaşta etkilenen Osmanlı halkı betimlerini yine İngiliz sanatçılar gerçekleştirmiştir. 16 Ekim 1855 tarihinde Kars Ruslar'a teslim edilmiş, Osmanlı paşaları ve İngiliz generalleri tutsak alınmış ve anlaşma sonrasında generaller serbest bırakılıp da İngiltere'ye döndüklerinde kahraman ilan edilmişlerdir. Thomas Jones Barker'ın yaptığı *Kars'ın Teslimi* eserinde bu konu işlenmiştir. Haziran ayında kuşatılmış Kars Kalesi'nin içerisinde halk açlık ve kolera ile mücadele etmiş sonunda teslim olunmuştur. Barker'ın eserinde en önde sefalet içinde bir kadın ve yanında kızı, kucağında bebeği görülmektedir. Rus komutanın atının yanında dizlerinin üzerinde ellerini birleştirmiş bir kadın ve ayakta adamlar; atın hemen önünde yine bir kadın oturmuş aman diler gibi bakmaktadır. Aynı konuyu William Simpson daha önce işlemiş, *Kars ve Savunucuları* adlı eserini yapmıştır. Aralık 1856'da Pall Mall Resim Galerisi'nde sergilenen eserde bir Türk kadını ölen bebeğine ağlarken, yanındaki kızı annesine sarılmış onu teselli ederken, oğlu da askerlerden yardım isterken betimlenmiştir.¹⁹⁸ Her iki resimde de komutanlar, savaşın siviller üzerindeki acılarını umursamaz şekilde betimlenmişlerdir.

¹⁹⁸ Bkz. (81) HARRINGTON, 140.

Görsel 4.4.10: Thomas Jones Barker, *Kars'ın Teslimi*, 26 Kasım 1855, 1857, tuval üzerine yağlıboya, National Army Museum, Londra.

Görsel 4.4.11: William Simpson, *Kars ve Savunucuları*, 1855, tuval üzerine yağlıboya, 169x245 cm, Williamson Art Gallery and Museum, Liverpool.

Askerlerin hayatını etkileyen savaşın izlerinin görüldüğü resimler İngiltere’de Victoria Dönemi romantizmi ile yapılmış eserlerdir. Rus eserlerinde de savaşın yıkıcılığını, sivil halkın acılarını gösteren konular vardır. Ancak Fransız savaş betimlerinde bu konulara rastlanmamaktadır.

Savaş sahneleri sanatçısı Konstantin Nikolayeviç Filippov İmparatorluk Akademisi’nde okurken savaşı betimlemesi için Kırım’a yollanmıştır. *Kırım Savaşı’nda Simferopol ile Sivastopol Arasındaki Askeri Yol* eserinde gerçekçi bir görünüm sunmuştur. Kötü yol şartlarında çamura saplanmış at arabasını kurtarmak için iki asker ve arabacı arabayı itmektedir. Savaş alanından kağnı ile yaralıları getirilmiş, tedavileri yapılmaktadır. Aynı şekilde develerin çektiği arabada da yaralı görülmektedir. Gene kağnı üzerinde uzaklaşmaya çalışan bir kadın ve çocuğu görülmektedir. Arka planda ise omuzlarında tüfekleri ile yürüyen erler görülmektedir.

Görsel 4.4.12: Konstantin Nikolayeviç Filipov, *Kırım Savaşı’nda Simferopol ile Sivastopol Arasındaki Askeri Yol*, 1858, tuval üzeri yağlıboya, 242x346 cm, Tretyakov Devlet Galerisi, Moskova.

Savaşın çocukları etkilediğini gösteren bir başka örnek de Vladimir Makovsky'nin yaptığı *Sivastopol'de Oynayan Çocuklar* adlı eseridir. Vladimir Makovsky günlük hayattan sıradan insanları köylüleri betimlemiştir. Filipov'un eserinde de görülen tiyatro binasının önünde, topların arasında, çamur içindeki yolda, yırtık pırtık kıyafetleri ile oyun oynayan çocuklar betimlenmiştir. Başında kağıttan yaptığı asker şapkalı çocuk, kolundaki sopayı tüfek gibi tutan, başı yaralandığı için sarılmış çocuğa emir vermektedir.

Görsel 4.4.13: Vladimir Makovsky, “Sivastopol’de Oynayan Çocuklar, 1854-1855”, *Sivastopol’de Hayat* Albümü, 1871.

Osmanlı Darphanesi’nde hakkak olarak çalışan İngiliz James Robertson’ın *Sivastopol’da Sokak* adlı fotoğraf çalışması savaş sonrasında çekilmiştir ve eserde aynı yıkık tiyatro binası gözükmemektedir. Ancak yıkıntılar dursa da artık savaş bitmiş ve kent toplardan temizlenmiştir.

Görsel 4.4.14: James Robertson, *Tiyatro Binası*, Eylül 1855, Sivastopol

Savaş sadece bilfiil çarpışan askerleri etkilememiştir. Sivil halkın üzerine de etkisi görülmektedir. Bu etki savaşa giden asker yakınlarının yaşadıkları travmalar kadar ekonominin bozulmasıyla da görülmektedir. Savaş, İngiltere'den uzakta gerçekleşse de İngiliz resim sanatı içerisinde savaşın izlerinin yer aldığı örnekler verilmiştir. Rus ve Osmanlı topraklarında gerçekleştiği için en fazla acı çeken sivil halk da bu bölgelerde olmuştur. Rus ressamların yaptıkları eserler ve W. Simpson, T.J. Barker gibi sanatçıların Kars halkının acılarını betimlediği eserlerde yine Kırım Savaşı'nın izleri görülmektedir.

5. SONUÇ

Kırım Savaşı bir çok kaynakta ilk modern savaş olarak nitelendirilmektedir. Bunun sebepleri arasında İngiltere ve Fransa gibi dünya üzerindeki büyük güçlerin müttefik olarak savaşa katılması, halkın savaştan doğrudan etkilenmesi, savaşta modern silahların ve yeni teknolojilerin kullanılması ve medyanın savaşı kullanması sayılmaktadır.

Gelişen teknoloji ile beraber savaş betimlerinde değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Uzun menzilli silahlar orduların birbirinden uzaklaşmasını ve askerlerin saklanmalarını gerektirmiştir. Bu durum özellikle belgesel nitelik taşıyan resimlerde savaşın yapıldığı ovanın ve tarafların görülebilmesi için geniş açının kullanılması gereksinimini doğurmuştur. Yine ilk defa bu savaş ile yeni silahların neden olduğu yıkım eserlerde görülmeye başlanmıştır. Topların arazide oluşturdukları çukurlar, renk değişiklikleri, yanan bitkiler ve ufuktaki patlamalar sanatçılar tarafından resimlere yansıtılmıştır. Bu bakımdan Kırım Savaşı, savaş konulu sanat eserleri için bir dönüm noktası olmuştur.

Manzara temelli deniz savaşları betimlerinde de teknolojinin değişimi sanat eserlerine yansımıştır. Kadırgaların kullanıldığı, birbirlerine çok yakın şekilde savaşan gemilerin betimlendiği deniz savaşları resimleri yerine, gelişmiş toplar sebebiyle birbirinden uzaklaşan gemiler, filolar betimlenmiştir. Mesafelerin artması askerlerin görünmez olmasına neden olmuştur. Yelkenli gemilerin yerini pervaneli gemilerin alması ayrıca zırhlı gemilerin ilk defa bu savaşta denenmeleri sebebiyle de son ahşap ve yelkenli gemi savaşları ve ilk zırhlı gemi betimleri yapılmıştır.

Teknolojik değişim ile savaş betimleri değişiklik gösterse de geleneksel savaş resimleri örnekleri verilmeye devam etmiştir. Özellikle İngiltere’de Victoria ulusal miti, yani kahraman ve ahlakça üstün İngiliz askerlerinin, kendilerinden sayıca çok bile olsa düşman askerlerine karşı hareketi konulu örnekler verilmiştir.

Tarih öncesi dönemlerden Kırım Savaşı'na kadar savaş betimleri belirli kurallar dahilinde çalışılmıştır. Komutanlar büyük imparatorluklara kadar uzanan süreçte basit ve kolaylıkla anlaşılabilir bir tarzda halkın kendilerine güven duymasını sağlayacak kahramanlar olarak betimlenmişlerdir. Yöneticiler kendilerini, ordularına ve halklarına yetenekli bir savaş komutanı olarak gösteren sunumlara büyük zaman ve para yatırmışlardır. Erken çağlardan itibaren görülen bu durum Rönesans döneminde de değişiklik göstermemiş, 19. yüzyıldaki demokratik, sosyal değişimlere kadar da yıkılmadan sürmüştür. Kırım Savaşı ile beraber bu kuralların değiştiği görülmektedir. Bu duruma komutanların aldıkları yanlış kararlar da sebeptir. Komutanların yanlış idaresi ile Balaklava Muharebesi esnasında İngiliz ordusu Hafif Süvari Alayı, Rus topçularına karşı atağa geçtiğinde Fransız General Pierre Bosquet "bu muhteşem ama bu savaş değil, bir delilik" demiştir.¹⁹⁹ Kırım Savaşı'na kadar aynı şekilde betimlenen cesur ve kahraman komutanlar artık eleştirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde batıda demokratik hareketlerin artması ile savaşlarda yeni bir kahraman görüntüsü belirmiştir. Bu kral ya da komuta kademesindeki subay değil, sıradan askerdir. Komutanların günümüzdeki durumunu ise David Perlmutter şöyle açıklamaktadır:

"Toplumun gözünde ve savaş alanında erler karşısında komutanların artık başarılı olma şansları yoktur. Yaşadığımız bu dönemde de kumandanlar hala kendilerini başarılı olarak gösterme çabası içindedirler, fakat halkın tepkisini çekmemek için bunu daha az yaygaracı, kibirli ve gösterişçi yollarla yapmaktadırlar."²⁰⁰

Kırım Savaşı ile kahramanlık propagandası çağı bitmiş, gerçekçi yaklaşım ile üretilen eserlerin ön plana çıktığı yeni savaş resmi dönemi başlamıştır. Savaşa katılan Rusya, İngiltere ve Fransa devletleri savaşı meşrulaştırmak için propaganda amaçlı olarak resim sanatını kullanmışlardır. Rusya bu amaçla *lubok* olarak adlandırılan resim sanatı örneklerini 18. yüzyıldan beri kullanmaktadır. Kırım Savaşı esnasında *lubok*larda, Türkler'in kilisedeki Rus din görevlilerini öldürülmeleri gibi hayali

¹⁹⁹ Bkz. (92) PERLMUTTER, 104.

²⁰⁰ A.g.k., 88.

betimler ya da Kars Kalesi'nin alınması, Sinop Muharebesi gibi Ruslar'ın kazandıkları muharebeler işlenmiştir. Aynı yaklaşım yağlıboya tablolar da sürmüştür. Sinop ve deniz muharebeleri en çok işlenen konu olmuştur. Propaganda resimlerinin haricinde savaş döneminde Çar I. Nikola'nın atadığı sansür komitesi tarafından sanat eserleri denetimden geçmiştir. Sansür ve propaganda sayesinde ötekileştirilen Türk imgesiyle beraber Ortodoks Rus kimliği güçlenmiştir. Ötekileştirme için bazen Osmanlı Devleti'ni küçük düşürücü eserler üretilmiştir. Rusya'da savaşın ilerleyen dönemlerinde Kırım Savaşı konulu eser üretimi azalmıştır. Bu durumda Rusya'nın yenilmesinin payı büyüktür. Savaştan sonraki dönemlerde üretilen eserler ise Rus savunmasını destansı şekilde vermektedir.

Rusya tarafından yoğun şekilde kullanılan propaganda sanatı, İngiltere savaş resimlerinde de özellikle savaşın erken dönemlerinde görülmüştür. Bu eserler savaşın İngiliz hükümeti askerleri tarafından kolaylıkla kazanılacağı inancını yaygınlaştırmıştır. Resimler Osmanlı Devleti'ni, halkını koruyamayacak kadar aciz ve İngiliz askerlerini de bir kurtarıcı gibi göstermiştir. Bu sayede İngiliz halkının vatan topraklarından oldukça uzak bu savaşı desteklemesi amaçlanmıştır. Ayrıca İngiliz halkına Fransa'nın savaşı kazanacağı imajı sunulmuş ve zaferin sadece Fransızlar'a bırakılamayacağı benimsetilmiştir. Hükümetin hedefleri ve basının satışlarını arttırma isteği örtüştüğü için basın da savaşın başında propaganda amaçlı olarak kullanılmıştır. Ancak savaşın ağır koşulları ile şehit haberlerinin ön plana çıkması, basının hükümeti desteklemekten vazgeçmesine neden olmuştur. Gazetelerde yayınlanan görsellerin halkın üzerinde derin etki bıraktığının ve tirajı arttırdığının fark edilmesi ile yayıncılar savaşa kendi sanatçılarını yollamışlardır. Savaş alanına giden W. Simpson, C. Guys, T.J. Barker gibi muhabirlerin ürettiği görsel rapor haline gelmiş eserlerin halkı etkilemesi sonucu oluşan baskıya dayanamayan hükümet istifa etmiştir. Savaş alanından gelen çizimlerde rütbeli askerlerin, aristokratlardan oluştuğu için bilgisizlikleri sebebiyle askerlerin yaralanmalarına ve ölümlerine neden oldukları anlaşılmış ve sistemin değişmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Üstelik savaşın beklenenden daha uzun süreceği anlaşılınca ağır kış şartları başlamadan Kırım'dan ayrılan muhabirler, levazım sınıfının yeterli yiyecek ve barınak sağlamamasının sebep olduğu ordudaki trajik

kaybı tam olarak görememişlerdir. Savaşın başındaki romantik bakış açısı yerini generalleri ve yöneticileri suçlayan eserlere bırakmıştır. Gerçekçi olarak işlenen eserlerde, subaylar ile erat arasındaki eşitsizlik görülmektedir. Bitkin ve umutsuz askerlerin betimleri *Daily Telgraph* gazetesinde belirtildiği gibidir: “...savaş pis, sefil ve elim görülür... Ressam sayesinde savaşın ne olduğunu artık biliyoruz.”²⁰¹

İngiliz Hükümeti savaş alanından gelen haberlere karşılık kendi propagandasını yapabilmek için fotoğraf sanatçısı Roger Fenton’u savaş alanına yollamıştır. Fenton yeni bir teknoloji olan fotoğraf ile askerleri kampta ya da törende betimlemiş ancak savaş alanına gitmediği gibi ölümleri göstermekten de kaçınmıştır. İngiltere’de Kırım Savaşı’ndan önce sanat eserlerine karşı bir sansür uygulanmamıştır. Ancak savaş döneminde savaşın idaresi ile ilgili eleştiriler üzerine “bilginin düşmana yardım edebileceği” sebebiyle basına müdahale gelmiştir. Yine de bu müdahale Rus sanatındaki kadar etkili olmamıştır.

Rusya ve İngiltere’de sanata uygulanan sansür Fransa’da da görülmektedir. Savaşa yollanan muhabirlerin asker kayıp betimlerini yayınlamasına sponsorlar izin vermemiştir. Bu sebeple eserler Fransız askerini öven tarzdadır. Halbuki lojistik aksaklıklar yüzünden Fransız ordusunda İngiliz ordusundakine göre çok daha fazla sayıda asker kayıpları görülmüştür.

Kırım Savaşı’nda hem müttefik ordularında, hem de Rus ordusunda dizanteriden ölen asker sayısı yaralanarak ölenlerden on kat daha fazla sayıda olmasına rağmen bu durum sanat eserlerine yansımamıştır. Florence Nightingale’in kahramanlığını sunmak için hastane betimleri sanat eserlerinde görülse de savaş alanında hastalıkların betimi ve bu kayıplar eserlerde yoktur.²⁰²

Kırım Savaşı askerler ve politikacılar ile beraber asker ailelerinin hayatlarını da etkilemiştir. Özellikle İngiltere’de rütbesiz askerlerin ölümlerinden sonra ailelerinin dramları, geçim sıkıntıları Victoria Dönemi romantizmi ile resimlere konu

²⁰¹ Matthew LALUMIA, *Victorian Depictions Of The Crimean War*, 49.

²⁰² Bkz. (92) PERLMUTTER, 153.

olmuştur. Savaş Osmanlı ve Rusya topraklarında yapıldığı için en çok acı çeken halk da bu milletlerdendir. İngiltere’de müttefik Osmanlı halkının çektiği acıları betimleyen eserler yapılmıştır. Rusya’da siviller üzerinde savaşın yarattığı tahribatlar ve sefalet resimlerde işlenmiştir. Ancak Fransa’da savaşın acılarına odaklanan eserler görülmemektedir. İngiliz sanat eleştirmenleri bu durumu Fransızlar’ın daha savaşçı bir millet olmasına dayandırmışlardır.

İngiliz sanatçıları ile Fransız sanatçılarının savaş resimleri hep birbirleriyle karşılaştırılmıştır ve sonuçta Fransızlar’ın eserleri daha başarılı bulunmuştur. Bu durum İngiltere’de; Fransızlar’ın kazandıkları zaferleri betimlemek için daha fazla bütçe ayırması, üretilen tarihsel eserlerin Versailles Sarayı’ndaki müzede sergilenmesi, İngilizlerin temelde kendilerini savaşçı bir ulus olarak düşünmemeleri ve savaş sanatının iyi bir sanat dalı olarak görülmemesi gibi sebeplerle açıklanmaktadır.

Müttefik devletler, İstanbul’daki yabancı sanatçıları, kendi halklarına İstanbul ve Osmanlı’yı tanıtmak için ilk kaynak olarak kullanmışlardır. Kentte yaşayan sanatçılara başvurulmuş, savaşı belgelemesi için özel siparişler verilmiştir. Bu sanatçılar eserlerini Osmanlı padişahlarına satmak için de uğraşmışlardır. Ayrıca kışı geçirmek için Kırım’dan ayrılıp İstanbul’a gelen muhabirler İstanbul’u betimleyen eserler yapmışlardır.

Osmanlı Devleti’nde savaşa girildiği dönemde Batı tarzı resim sanatı örnekleri henüz verilmeye başlanmıştır. Ordunun modernleşmesi sürecinde açılan askeri okulların müfredatları arasına resim dersi de konulmuş, teknik resim ve perspektif dersleri verilmiş, başarılı sanatçılar resim eğitimi almaları için Avrupa’ya yollanmaya başlanmıştır. Ancak askeri okullarda figür eğitiminin verilmemesi gibi sebeplerle sanatçılar figürlü resimler çalışmamışlar dolayısıyla savaşla ilgili çok fazla örnek vermemişlerdir. Manzara temelli olarak deniz savaşları ve Kırım Savaşı’na katılan Mahmudiye gemisi betimleri daha sık işlenen konu olmuştur. Kara savaşı betimi yapılmamış ya da üretilen eserler de ne yazık ki yok olmuşlardır. Halbuki bu savaş ile halk ilk defa Avrupa ile bu kadar yakınlaşmış, bu durumun

etkisi müzikten kıyafete bir çok dalda görülmüştür. Kırım'a giden tüm müttefik askerleri İstanbul'dan geçmiş, yaralılar İstanbul'a gelmiş ve tedavi için burada kalmışlardır.

Sıradan askerlerin sanat eserlerinde betimlenmesi yeni değildir. 16. yüzyılın başından itibaren Avrupa'daki savaşlarda erlerin görüntüleri resimlerde sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Erkekler savaşta yaşarlar, çalışırlar, yemek yerler, çarpışırlar ve grup olarak ölürler. Bu durum askerlerin kolayca görsel hale getirilmesine neden olmaktadır. Malzemelerin ucuzlamasına bağlı olarak fotoğrafçılar da savaş esnasında sıradan askerleri fotoğraflamışlardır. Bu askerleri fotoğraflarında ilk kez kullanan ise Roger Fenton'dır. Fenton'ın Fransız ve İngiliz askerlerinin kampını gösteren fotoğraflarında askerler günlük hayatları içinde betimlenmiştir.

Kırım Savaşı ile beraber savaş betimlerinde teknolojik gelişmelerin resimlerde yaptıkları etkilerin haricinde politik temelli değişimler de gözlenmektedir. Bir önceki dönemin ulusalcı düşünce tarzını yansıtan, halkta güven uyandırabilmek için gerçekçilikten taviz veren betimler Kırım Savaşı ile değişim göstermiştir. Değişimin temelinde üç sebep vardır: İlk sebep I. Napolyon döneminden önceki savaşlarda paralı askerlerin kullanımı ön plandayken devamında halkın savaşa inanıp kendi isteği ile savaşlarda asker olarak yer almasıdır. Bu sayede halkın milliyetçi duyguları arttırılarak savaşlar için toplumun desteği alınmıştır. İkinci sebep, endüstriyel devrim ile beraber orta ve çalışan sınıfın vatandaşlık haklarının gelişmesidir. Üçüncü sebep ise aristokratların içinden çıkan subay sınıfının toplum tarafından fark edilmesi ve yetersiz olduklarının anlaşılmasıdır.²⁰³ Kırım Savaşı, savaşa katılan ülkelerde büyük değişikliklere neden olmuştur. Savaşı betimleyen sanatçılar da ürettikleri eserlerle bu değişim sürecinde önemli bir yere sahiplerdir.

²⁰³ Bkz. (92) PERLMUTTER, 80.

6. SANATÇI ÖZGEÇMİŞLERİ

ALUS, Sermet Muhtar

(İstanbul, 1887- İstanbul, 1952)

Yazar, karikatürist, ressam.

Babası Askeri Müze'nin kurucusu ve müdürü Ahmet Muhtar Paşa'dır. İlk öğrenimini özel hocalar ile tamamlamış, 1910 yılında hukuk fakültesinden mezun olmuştur. Üniversite yıllarında *Davul* ve *el-Üfürük*, sonraki yıllarda da *Akbaba* ve *Amcabey* dergilerinde yazı ve karikatürleri yayınlanmıştır. Mezuniyetinden sonra Askeri Müze'de çalışmıştır. İstanbul tarihi ile ilgilenmiş, çoğunlukla *Akşam* olmak üzere gazetelerde çeşitli yazıları yayınlanmıştır. Hoca Ali Rıza ve Tekezade Sait Bey'den resim dersi almıştır. Az sayıda yaptığı yağlıboya resimleri gerçekçi tarzdadır.²⁰⁴

AMAN, Theodor

(Cimpulung, Muscel, 1831 - Bükreş, 1891)

Romanyalı ressam, heykeltıraş ve gravürçü.

Bükreş ve Craiova'da resim yapmanın temel özelliklerini Constantin Lecca (1807–87) ve Carol Valştein'dan (1795–1857) öğrendikten sonra 1850'de Paris'e gitmiş, Michel-Martin Drolling stüdyosuna girmiştir. Drolling'in ölümünden sonra François-Edouard Picot'nun öğrencisi olmuş, 1853'te Paris Salon Sergisi'ne *Otoportre* (Museum of Art Collections, Bükreş) adlı resmi ile katılarak ilk defa halkın önüne çıkmıştır. Bir yıl sonra İstanbul'a seyahat etmiş ve Sultan Abdülmecid *Oltenitsa Savaşı* (1854, Askeri Müze, İstanbul) adlı resmini satın almıştır. Aman daha sonra Kırım'a gitmiştir. Orada *Alma Savaşı* (National Museum of Art of Romania, Bükreş) adlı resmi yapmıştır. Bu resim 1855 Paris Uluslararası Fuarı'nda yer almıştır. Aynı senenin sonbaharı ve ertesi senenin ilkbaharını Wallachia'da

²⁰⁴ Taha TOROS, "Sermet Muhtar Alus", *Tarih Ve Toplum*, Şubat 1994, sayı 122, 106.

geçirmiş burada Prens Barbu Ştirbei, Aman'a küçük bir soyluluk ünvanı vererek onurlandırmış ve Paris'teki çalışmalarını devam ettirebilmesi için bağış yapmıştır. Eylül 1856'da İtalya'da bir süre geçirdikten sonra Romanya'ya geri dönüş ve daha sonra ülkeden çok nadir ayrılmıştır. *Călugăreni'den Türkleri Kovalamak* (1872; Museum of Art Collections, Bükreş) resminde olduğu gibi onun tarihsel resimlerinin ana öznesi Romanya halkının özgürlük çabalarıdır. Çoğu resmini spontan ve özgür olarak yapmış ve bazılarını bitirememiştir. *Köle Matei-Basarab Sahiplerine Karşı Ayaklanıyor*. (y. 1872; Theodor Aman Museum, Bükreş) *Vlad Ţepeş'in Adamlarının Köle Sahiplerine Bir Ziyafetteki Sürprizi* (y.1886; National Museum of Art of Romania, Bükreş) gibi resimler prens ve derebeyleri arasındaki çekişmeyi anlatmıştır. Aman aynı zamanda *Hora birliği Craiova'da Dansediyor* (1857; Museum of Art Collections, Bükreş) resmindeki gibi çağdaş sahneleri ve politik olayları sunan ve geniş ölçekli tür resmini yapan ilk Romanyalı ressamdır. *Sinaia Terası* (1888; Museum of Art Collections, Bükreş) gibi bazen köylülerin hayatlarını da resimlemiş ama çoğu zaman kendi stüdyosunda ailesinin hayatını betimlemiştir. Mariano José Bernardo Fortuny y Marsal, Mihály Munkácsy, Giuseppe De Nittis ve Giovanni Boldini gibi ressamların eserlerinden etkilenmiştir. Aynı zamanda bir portre ressamıdır ve 1821 devrim lideri *Tudor Vladimirescu* (National Museum of Art of Romania, Bükreş) ve *Prenses Zoe Brancoveanu* (1859; National Museum of Art of Romania, Bükreş) gibi ünlü ulusal kişilerin haricinde akrabaları, arkadaşları ve eşinin de resimlerini yapmıştır. Kadın portrelerindeki tonal harmoni ve hassas renklendirme kırılğanlığı ve zerafeti yansıtır. 1870'den sonra özellikle manzara resimlerine yönelmiştir. Nicolae Grigorescu ve Ion Andreescu gibi Romanyalı izlenimciler ve Barbizon Ekolü ressamları gibi açık havada resim yapmak yerine stüdyosunu tercih etmiştir. *Köyevi Manzarası* (c. 1880; özel kol.) örneğindeki gibi eserleri bahçesinde çiçeklerin açtığı dönemde yapmıştır. Ölü doğa ve çiçek resimlerindeki renk ve atmosfer efekti onun ne kadar iyi bir suluboya ressamı ve gravür ustası olduğunu göstermektedir.

1870'ten sonra mum ve plaster heykel yapmıştır. Bugün Theodor Aman müzesi olan Bükreş'te oturduğu evin mobilyalarını tasarlamış, vitray ve freskler yapmıştır. 1864'ten ölene kadar Bükreş Güzel Sanatlar Okulu'nda öğretmen ve

yönetici olarak çalışmıştır. Aynı zamanda Bükreş Museum of Art'ın kurucusudur ve ilk resmi Salon Sergileri'nin düzenlenmesini sağlamıştır.²⁰⁵

AYVAZOVSKI, İvan

(Feodosya, 1817 - Feodosya, Kırım, 1900)

Ermeni kökenli Rus ressam. 19.yy Rus deniz ressamlarının en ünlü temsilcisidir.

Rusça adı Ayvazovski İvan Konstantinoviç'tir. Osmanlı uyruklu bir Ermeni ailenin oğlu olan Ayvazovski, resim çalışmalarına küçük yaşta başlamış, çarın emriyle 1833'te St.Petersburg'daki Çarlık Güzel Sanatlar Akademisi'ne girmiştir. Bu dönemde en çok İtalyan ressam Salvator Rosa (1615-73), Ruisdael, Claude Lorrain ve Fransız taşbaskı ustası ve deniz ressamı Théodore Gudin'in (1802-80) resimlerinden etkilenen sanatçı, bir süre sonra çarlık sarayında çalışan Fransız deniz ressamı Philippe Tanneur'ün (1795-1873) yanına yardımcı atanmıştır. 1840'ta çalışmalarını ilerletmesi için burslu olarak yurt dışına gönderilen Ayvazovski, dört yıl boyunca İtalya, Malta, İspanya, Portekiz, Fransa, İngiltere, Hollanda'da incelemeler yapmış, bu arada resimlerini de sergilemiştir. 1844'te Rusya'ya dönüşünde Deniz Bakanlığı'na birinci ressam olarak atanmış, St.Petersburg'daki Güzel Sanatlar Akademisi'ne önce üye, 1847'de de profesör seçilmiştir. Gerek yurt içinde gerek yurt dışında pek çok gezi yapmış olan Ayvazovski, sayısı 5 bini bulan tablolarında deniz resimlerinin yanı sıra dünya tarihinden olayları, geleneksel halk öykülerini, Kitab-ı Mukaddes'i, kent ve doğa görünümünü betimlemiştir. 1845'te Rus Coğrafya Birliği'nin kurucusu Amiral F.Lütke kumandasındaki bir gemiyle ve veliaht Büyük Dük Kostantin ile birlikte Anadolu kıyıları ve Ege Adaları'nı kapsayan bir geziye çıkmış ve İstanbul'u ilk kez gördüğü bu gezideki izlenimlerini *Mehtaplı İstanbul Görünümü* (1846, Devlet Rus Müzesi, St.Petersburg) ile *İstanbul'da Mehtap* (1847, Feodosya Sanat Galerisi) gibi resimlerine aktarmıştır. Bu geziden dönüşünde Feodosya'ya yerleşmiştir. Bizzat izleyip betimlediği Kırım

²⁰⁵ Radu BOGDAN, http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T002228?q=theodor+am&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

Savaşı'ndan sonra 1857'de altı ay Paris'te kalan sanatçı, Salon Sergisi'nde kişisel bir sergi açmış, altın madalya almış ve Légion d'Honneur nişanıyla ödüllendirilmiştir. Sultan Abdülmecid döneminde (1839-61), 1857 ve 1858'de iki kez daha İstanbul'a gelmiş, sultana bir resmini armağan etmiş ve bir nişanla onurlandırılmıştır. Ayvazovski, 1868'deki Kafkasya gezisinin ve 1869'daki Tiflis sergisinin ardından Mısır'a giderek Süveyş Kanalı'nın açılışına da katılmış ve kanalı resimleyen ilk ressam olmuştur. 1871'de Feodosya'daki Tarih ve Arkeoloji Müzesi'ni kurmuş, resimlerini Niş ve Floransa'da sergilemiş, 1874'te Sultan Abdülaziz döneminde (1861-76) yeniden İstanbul'a gelerek iki ay Osmanlı sarayının başmimarı Sarkis Balyan'ın konuğu olmuştur. Bu süre içinde padişaha takdim edilen ve bir de nişan alan sanatçı, Dolmabahçe Sarayı için birçok resim yapmıştır. Bunlardan 1874'te yaptığı *Sarayburnu*, *Çırağan Önünde Osmanlı Donanması* ve *Ay Işığında Eyüp*, bugün de Dolmabahçe Sarayı'nda bulunanlardandır. Ayrıca söz konusu resimlerin bir bölümü İstanbul'da Küçüksu Kasrı, Şale Köşkü, Askeri Müze ve Deniz Müzesi'nde, Ankara'da da Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ndedir.

Ayvazovski Floransa Güzel Sanatlar Akademisi'ne üye seçildiği 1880'de Feodosya Resim Galerisi'ni kurmuş, Sultan II.Abdülhamid döneminde (1876-1909) 1880'de İstanbul'da açtığı sergiyle büyük ilgi toplamış, bunu 1886 ve 1888'de açılan öbür sergiler izlemiştir. 1890'da yeniden İstanbul'a gelen Ayvazovski, huzuruna kabul edildiği II.Abdülhamid'e iki tablo armağan etmiş ve Mecidi Nişanı'yla onurlandırılmıştır. Aynı yıl Paris'te kişisel bir sergi açan sanatçı, 1892'de Amerika'ya gitmiş, manzara resimleri yapmış ve 1893 Chicago Kolomb Sergisi'ne katılmıştır. Serginin ardından döndüğü Feodosya'da, resim çalışmalarını ölene dek sürdürmüştür.²⁰⁶

BAIKOFF, Theodor Ilyich

(1818-1890)

Rus ressam.

²⁰⁶ Bkz.(155), İNANKUR, 167.

BARKER, Thomas Jones

(Bath, 1813; London, 1882)

İngiliz ressam.

Thomas Barker isimli ressamın oğludur. İlk eğitimini babasından almıştır. 1834 yılında Paris'te Hocare Vernet'nin stüdyosuna katılır. Paris'te çok sayıda tarihi resim yapar. Bunların arasında en ünlüsü *Ölümün Gelini* adlı tablosudur. 1838-39 arasında yaptığı bugün Bath'daki Victoria Art Gallery'de olan bu resim Fransız kralı Louis-Philippe'nin kızı Prensess Marie'nin siparişidir. Bu eser sayesinde Légion d'honneur nişanı almıştır. 1845'te İngiltere'ye geri dönmüştür. Düzenli olarak yaptığı tarihsel, edebi ve av resimleri ile Kraliyet Akademisi ve İngiliz Enstitüsü sergilerine katılmıştır. Resimlerinde Vernet'nin resimlerine benzer şekilde atların hareketleri değişmez bir unsurdur. 1853'te geniş ölçekli askeri resimler üzerine çalışmaya başlamıştır. *Lucknow'a Yardım* (1859; National Portrait Gallery, Londra) gibi bu resimler sayesinde çok tanınmıştır. Dük Wellington tarafından sipariş edilen *Wellington Dükü Sauroren'de* (Stratfield Saye House, Hants) adlı resmi ilk olarak 1868'de National Portrait Gallery'de sergilenmiştir. Barker ne dönemindeki sanat eleştirmenlerinin favorisi olmuş ne de Kraliyet Akademisi üyesi olabilmıştır. Daha sonra çalışmaları yayıncılık sektörünün ilgisini çekmiş ve önemli bir ticari başarı kazanmıştır. En önemli iş vereni Manchester kökenli Agnew & Sons adlı baskı firmasıdır.²⁰⁷

BARRETT, Jerry

(1824-1906)

İngiliz ressam.

²⁰⁷ Joan HICHBERGER,

<http://0->

www.oxfordartonline.com/divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T006383pg3?q=thomas+jones+barker&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

BOGOLYUBOV, Aleksey (Petrovich)

(Pomeran'ye, Novgorod, 1824; Paris, 1896)

Rus ressam, koleksiyoncu ve akademisyen.

Gerçekçi Rus sanatçılarının oluşturduğu Peredvizhniki (Avareler) grubunun en önemli deniz ressamıdır. Çalışmalarında Ivan Ayvazovski'den etkilendiği görülmektedir. Rus denizcilik okulundan mezun olduktan sonra 1839'da Rus donanmasında hizmet vermeye başlamıştır. Çizim konusunda öne çıkan bir yeteneği olduğu için 1850-53 yılları arasında Maksim Vorobyov (1787–1855) ve Bogdan Villevalde'nin (1819–1903) öğrencisi olarak St.Petersburg Güzel Sanatlar Akademisi'nde okumuştur. Mezun olduktan sonra 1853'te Deniz Kuvvetleri'ne sanatçı olarak atanmış ve 1853-1856 yılları arasındaki Kırım Savaşı'nda deniz sahnelerini resmetmiştir. Akademiden burs alarak 1854-60 yılları arasında Türkiye, Yunanistan, İtalya, Hollanda ve Almanya'da çalışmalar yapmıştır. Bu süreç içinde Paris'te Eugène Isabey'in stüdyosunda çalışmış ve Barbizon ekolünden etkilenmiştir. Daha sonra Düsseldorf'ta Andreas Achenbach'ın (1815–1910) stüdyosunda çalışmış ve romantik manzara resimleri yapmıştır (1859, *Scheveningen'de Deniz Kenarı*, Devlet Rus Müzesi, St. Petersburg). 1858'de yaptığı İstanbul, Roma ve Cenevre Gölü manzaraları nedeniyle akademisyen olmuştur. 1861'de St.Petersburg Akademisi'nde profesörlük almıştır. 1872'de Avareler grubuna katılmış ölene kadar bütün sergilerine destek olmuştur. 1872'den sonra sık sık yurtdışında çalışmıştır. Özellikle Paris'te bulunmuş *Ecouen* (1882, Tretyakov Devlet Galerisi, Moskova) adlı resmi yapmıştır. Yoğun yurtdışı gezilerine rağmen Bogolyubov'un ustalık eserleri, Rus İmparatorluğu'ndaki hayatları çok güzel yansıtmıştır (*Nizhny Novgorod Manzarası*, 1878, Devlet Rus Müzesi, St.Petersburg). Bogolyubov 1870'den itibaren Avrupa sanatına ait eserleri biriktirmeye başlamıştır. Koleksiyonunda resimler, goblenler, mobilyalar, cam ve seramik objeler mevcuttur. Resim alanında esas olarak modern Fransız ressamların eserlerini biriktirmiştir. Özellikle Daubigny, Corot ve Barbizon ekolündeki kendi teknik ve konu seçimine uygun sanatçıların eserlerini toplamıştır. 1885 yılında Saratov'da Radishchev Museum of Art'ı kurmuştur. Ana olarak kendi koleksiyonunu içeren bu müzeye yazar olan büyük babası Aleksandr

Radishchev'in (1749–1802) adını vermiştir. Ayrıca Saratov Sanat Okulu açılmasını planlamış, sanatçının ölümünden bir yıl sonra bu okul açılmıştır.²⁰⁸

BOSSOLI, Carlo

(Lugano, 1815 – Turin, 1884)

İtalyan ressam ve taşbaskı sanatçısı. Risorgimento döneminde yaptığı tarihi resimleri ile tanınmıştır.

Gençliği Odessa'da geçmiş, sanatçı kariyeri de burada başlamıştır. 1839 yılında ilk İtalya yolculuğunu gerçekleştirmiş, ertesi yıl Kırım'a dönmüştür. 1850'li yıllardaki seyahatleri onun en verimli dönemlerinden biri olma sebeplerindedir. 1850'de İngiltere ve İskoçya'ya seyahat etmiş, ertesi yıl İspanya ve Fas'a gitmiştir. 1853 ve 1855'te İngiltere'ye dönmüş ve *Kırım Manzaraları*'nı yayınlamıştır. 1859-61 arasında 2. Bağımsızlık Savaşı'nda Piyemonte birliklerini belgelemesi için Eugenio Savoia Carignano tarafından görevlendirilmiştir. Bu çalışmaları esnasında sağlığı bozulduğu için savaşın sonraki döneminde ayrılmıştır. 1867'de son önemli yolculuğunu İskandinavya ve Orta Avrupa'ya yapmıştır. 1862'de II. Vittorio Emanuele tarafından kralın tarih ressamı ünvanını almıştır. Avrupa'nın neredeyse her köşesini günlük modern raporlar gibi işlemesi, İtalya ve yurt dışında kendisine büyük ün kazandırmıştır. Eserleri tarihi olaylara ve kıyafet tarihine önemli katkı sağlamıştır. Detaylara çok dikkat etmiş, yerel küçük sahnelerle zenginleştirmiştir.²⁰⁹

BUTLER, Elizabeth Sutherland Thompson

(Lausanne, Lozan, 1846 – Gormanston, İrlanda, 1933)

İngiliz ressam.

Thomas Janes Thompson ve Christiana Thompson'ın büyük kızlarıdır. Kardeşi Alice Thompson şiir ve deneme yazıları yazmıştır. Elizabeth ve kızkardeşini

²⁰⁸ Jeremy HOWARD,

<http://0->

www.oxfordartonline.com/divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T009592?q=bogolyubov&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

²⁰⁹ http://www.carlobossoli.info/carlo_bossoli.html

babası eğitmiştir. Çocukluğunun büyük bir bölümünü İtalya'da geçirmiş, 1860'da aile İngiltere'ye dönünce profesyonel bir eğitim almaya başlamış, Londra, Güney Kensington'da kız sanat okulunun öğrencisi olmuştur. Daha sonraki seyahatleri sebebiyle okulu 1866'da bitirebilmiştir. 1869'da aile Floransa'ya taşınmış ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde Giuseppe Belucci'den (1827-82) çizim dersleri almıştır. Onun ilk kayıt edilmiş resmi olan *Meryem'in Ezgisi* (1869-71, Ventour, St. Wilfred) dini bir çalışmadır. 1871'de Londra'daki Kraliyet Akademisi resmi sergilemeyi reddetmiş, bu sebeple sanatçı bir daha hiç dini resim yapmamıştır.

1870-71 yılları arasında gerçekleşen Fransa - Prusya Savaşı sonrası Paris'e yaptığı bir gezide askeri resimlere ilgi duyduğunu farketmiş, Fransa'da askeri resim konusunda kuvvetli bir ekol olmasına rağmen İngiltere'de bu alanın ihmal edildiğini kendi notlarında belirtmiş ve diğer ressamlar arasından öne çıkabilmek için büyük bir fırsat olduğunu ifade etmiştir. İlk büyük ölçekli askeri temalı resmi *Özlem* (1872, kayıp) 1873'te Kraliyet Akademisi'nde sergilenmiştir. Bu resimde Fransa-Prusya Savaşı esnasında kasvetli bir manzara içinde yürüyen iki Fransız askeri yer almaktadır.

1874'te *İçtima* ismiyle genel olarak bilinen *Kırım'da Bir Çarpışmadan Sonra İçtima* adlı resmi Kırım Savaşı esnasında askerlerin romantik bir sunumudur. Bir sıra halinde askerler kar altında çarpışma sonrası yorgun ama kahramanca bir disiplin altında durur şekilde resmedilmiştir. Bu resim halk tarafından çok başarılı bulunmuş ve Manchester kökenli bir sanayici Charles Galloway'ın siparişi olmasına rağmen kraliçe tarafından alınmıştır. Sanatçının ünü kraliyet ailesi tarafından kabul edilmesi sonrası katlanarak artmıştır. Aynı zamanda onun çalışmaları Ernest Crofts (1847-1911), William Wollen (1857-1936), Richard Caton Woodville gibi savaş ressamlarına ilham vermiştir. Bir sonraki çalışması *Quatre-Bras'ta 28. Alay* (1875, Victoria National Gallery, Melbourne) Ruskin tarafından Ön-Raphaelocu olarak sınıflandırılıp methedilmiştir. 1870 yılları boyunca bu ve diğer resimlerin popülaritesi nedeniyle çoğaltılmaları için yüksek ücretler ödenmiştir. Güzel Sanatlar Birliği *İçtima*, *Quatre-Bras* ve *Balaclava* (1876, C. Art Gallery, Manchester) adlı

resimlerinin tahta baskı haklarını satın alması, resimlerinin sergilenmesi ve çoğaltılması sayesinde kariyeri daha da yükseltilmiştir.

Elizabeth Thompson 1877’de savaş kahramanı binbaşı Sör William Francis Butler ile evlenmiştir. Eşinin koloni politikası ve ordu yönetimi hakkındaki alışılmadık radikal görüşleri ve askeri tarih hakkındaki kitapları sanatını etkilemiştir. Eşinin memleketi olan İrlanda’daki saldırgan İngiliz politikası ile ilgili olarak çok sayıda az bilinen resim yapmıştır. *Tahliye Edilmiş* (1890, U. Koleksiyonu, Dublin) adlı resmi Kraliyet Akademisi tarafından ilgi görmemiş ve melodramatik olarak değerlendirilmiştir. Ünü daha geleneksel savaş resimleri ile devam etmiştir. Kırım Savaşı, Waterloo ve Peninsula seferleri hakkında resimler yapmış ve 1880’den sonra koloni savaşlarını işlemiştir. 1879’da Grosvenor Gallery’deki bir sergide Bayan Butler ‘estetğin evi’ olarak kötülenince yanıt olarak *Sonsuza Kadar İskoçya* (1881, C. Art Gallery, Leeds) adlı resmi yapmıştır. 1x2 m. boyutlarında şaşırtıcı şekilde küçük olan bu çalışmada Waterloo Savaşı’nda İskoç Grey Birliği’ndeki yirmi atlının dörtnala saldırısını canlı bir şekilde tasvir etmiştir.

Popülaritesine ve kraliyet ailesine yakınlığına rağmen, 1879’da Kraliyet Akademi üyeliğine seçimi kılpayı kaybetmiştir. Daha sonra kurallar kadınları dışlamak amaçlı olarak değiştirilmiştir. 1920’de sergi yapmayı bırakana kadar tarzını değiştirmeden korumuştur. Onun sanatı İngiliz izlenimcilik akımının ortaya çıkmasında yüreklendirici olmuştur ve 1. Dünya Savaşı dönemindeki canlanmayı severek takip etmiştir. 1915’te Waterloo Savaşı’nın yüzüncü yılını kutlamak için Leicester Gallery’de büyük bir solo sergi açılmış ve *Sonsuza Kadar İskoçya* resmi bu serginin merkezinde yer almıştır. Sanatında her zaman savaşın kanlı gerçekleri yerine, kişilerin çabalarının ön plana çıkarıldığı kahramanlık görüntülerini işlemiştir. İşverenleri genellikle Kuzey İngiltere’deki fabrikatörler olmuştur. Manchester, Leeds ve Hull’daki şehir müzelerinde birçok eseri yer almaktadır.²¹⁰

²¹⁰ Joan HICBERGER, http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T012709?q=Elizabeth+Thompson+Butler&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

CARMICHAEL, John Wilson

(Newcastle-upon-Tyne, İngiltere, 1800- Scarborough, 1868)

Manzara ve deniz resimleri ressamıdır.

New Castle'dan Londra'ya taşınmış, emekliliğini Scarborough'da geçirmiştir. 1835-59 yılları arasında Kraliyet Akademisi sergilerine katılmış, bununla birlikte İngiliz Enstitüsü ve Suffolk Street Gallery'deki sergilerde yer almıştır. En çok stüdyosuna komşu New Castle'da Blackett caddesindeki Northern Sanat Akademisi'nde resimlerini sergilemiştir. 1968'de ölümünün yüzüncü yılında, New Castle Laing Art Gallery'de Carmichael'in çalışmalarından kendisine adanmış kapsamlı bir sergi ve kariyerinin ayrıntılı bir dökümünü içeren serginin kataloğu hazırlanmıştır.

Sanatçı Hollanda, İtalya ve Baltık ülkelerine yolculuk etmiştir. Kırım Savaşı'nın başlamasıyla Kraliyet donanmasıyla Baltık Denizi'ne gitmiş, birçok taslak ile dönmüş ve *Illustrated London News*'de bu gravürler yayınlanmıştır. *Suluboya Deniz Resimleri Sanatı* (1859) ve *Yağlıboya Deniz Resimleri Sanatı* (1864) olmak üzere iki kitabı yayınlamıştır.²¹¹ Çalışmaları Greenwich, Newcastle, Gateshead ve Sunderland Sanat galerilerinde bulunmaktadır.²¹²

CRISENOY Pierre-Emile de

(Crisenoy, 1825-1902)

Fransız deniz manzaraları ressamı.

COPE, Charles West

(Leeds, 1811; Londra, 1890)

İngiliz ressam.

²¹¹ Bryan MICHAEL, "Carmichael, John Wilson", **Bryan's Dictionary Of Painters And Engravers**, c.1, 252.

²¹² <http://www.artnet.com/artists/john-wilson-carmichael/biography>

Suluboya manzara ressamı Charles Cope'un oğludur. 1826'da Londra Bloomsbury'de Henry Sass Akademisi'ne, 1828'de Kraliyet Akademisi'ne girmiştir. 1830'larda Fransa ve İtalya'ya seyahat etmiş ve resim çalışmalarını gerçekleştirmiştir. 1831'de Paris'e gitmiş ve Musée du Louvre'da eser kopyalamıştır. 1833'te ilk sergilenen resmi *Altın Çağ* Akademi'ye alınmıştır. Fransa'dan İtalya'ya geçmiş, Roma, Napoli, Floransa ve Venedik'te iki yıl kalmıştır. 1834'te *Anne ve Çocuk* (kopyası, 1852; Victoria and Albert Museum, Londra) isimli çalışmasını Floransa'da yapmıştır.²¹³ *Ölüm Garantisi* ve *Highland Askerlerinin Dönüşü* erken dönem eserlerindedir. 1838'de Kraliyet Akademisi'nde *Flaman Anne* sergilenmiş, 1840 yılında John Sheephanks için *Almsgiving*'i yapmıştır (Victoria and Albert Museum, Londra). 1841'de *Kötü Kanun Muhafızları: Ekmek için Başvuru* (1841) genç dul bir kadın dört çocuğu için yardım isterken betimlenmiştir. Eser, eleştirel ve popüler başarısına rağmen, satılmamıştır. 1843'te Londra'da Yeni Westminster Sarayı dekorasyonu için bir yarışmaya katılmış, *İlk Duruşma* adlı çalışması ile 300 pound ödül kazanmıştır. Daha sonra *I. Charles'ın Cenazesi*, *Hacıların Gemiye Binişi* ve *Prens Henry'nin Kanun Teklifi* (fresk, Parlamento, Westminster, Londra) adlı eserlerini resmetmek için yetkilendirilmiştir.

Sanatçının 1833-1882 yılları arasında Kraliyet Akademisi'nde 134 çalışması sergilenmiştir.²¹⁴ Bu sergiler için yaptığı yağlıboya tabloların konusu çoğunlukla çocukların günlük yaşamlarıdır. Oliver Goldsmith'in *Issız Köy* şiirinden esinle yaptığı *Başöğretmen* (1843, New Walk Museum & Art Gallery, Leicester) adlı resminde ahşap kapının önündeki iki okul çocuğuna bakan bir adam betimlenmiştir. Tarihi *Kardinal Wolsey'in Son Günleri* (1848, British Royal Collection) Cope'un Kraliyet Akademisi'ne seçildiği yıl yapılmış ve Prens Albert tarafından satın alınmıştır. Büyük kızkardeşin küçüğünü kaşıkla beslediği *Florence Cope'un Akşam Yemeği* (1852, özel kol.), *Arkadaşlar* (1854), *Bebeğin Dönüşü* (1854) gibi çocuk konulu resimleri halk ve eleştirmenler arasında popüler olsa da 1857'de Manchester Sanat Hazinesi Sergisi'nde yer aldığı Sir Austen Henry Layord önemsiz ailevi

²¹³ Bryan MICHAEL, "Cope, Charles West", *Bryan's Dictionary Of Painters And Engravers*, c.1, 326

²¹⁴ <http://collections.vam.ac.uk/item/O16463/mother-and-child-oil-painting-cope-charles-west/>

konular diye saldırmıştır. Bununla beraber, *The Times* (30 Nisan 1859) 1859 Kraliyet Akademisi sergisi eleştirisinde sanatçıyı modern aile yaşamının baş ressamı olarak tanıtmıştır. Cope'un aileyi yücelttiği, eşi ve çocuklarını resmettiği *İyi Geçen Yaşam* (1862, Christopher Wood Gallery, Londra) eserinde Viktorya dönemi kadınları için anneliği en önemli şey olarak göstermiştir. *Kraliyet Akademisi için Seçilmiş Resimler* (1876, Kraliyet Akademisi, Londra) çağdaş İngiliz ressamlarının grup portresidir. Cope, 1883'te emekli olana dek resim yapmaya devam etmiştir. Oğlu Arthur Stockdale Cope (1857-1940) portre ressamıdır.²¹⁵

DESANGES, Louis William

(Bexley, Kent, 1822 - y.1887)

Fransız kökenli İngiliz ressam.

Aristokrat göçmen bir ailenin üyesi olarak Kent şehrindeki okula gitmiştir. 1842'de Londra'ya yerleşmeden önce Fransa ve İtalya'da resim eğitimi almıştır. 1843 yılında yeni parlamento binası dekorasyonu yarışmasında başarısız olmuş ve Kraliyet Akademisi onun *Fransa Kralı Robert ve Kraliçesi Berthe'nin Afarozu* isimli hırslı çalışmasını reddetmiştir. Bundan sonra tarihsel resimleri terketmiş ve daha karlı bir iş olan yüksek sosyete mensup kadınların portrelerini yapmaya başlamıştır. Akademideki ilk çalışması *Bir İngiliz Hanımefendisinin Portresi* (1846) adlı resmi için model ve desenin geliştirilmesinde Ingres'e çok şey borçludur. 1840'ların sonuna kadar Desanges Serbest Modern Sanat Sergisi Birliği'nin bir üyesi olmuştur. 1877'e kadar Kraliyet Akademisi çeşitli eserlerini sergilemesine rağmen hiçbir zaman onu onurlandırmamıştır. 1850'lerin sonunda Kırım Savaşı ve Hint İsyanı'ndaki başarılarından dolayı Victoria Nişanı alan asker ve denizcilerin seri olarak portrelerini yapma işine girişmiştir. Bu seriler daha sonra 7. Edward olarak bilinecek Galler Prensi'nin himayesi altında yapılmaya başlanmış fakat sanatçının kendisi tarafından finanse edilmiştir. Büyük olasılıkla sanatçı vatanperver duygulardan etkilenmiş ve önemli ulusal konuları resimleyen bir sanatçı olarak

²¹⁵ Leslie WILLIAMS, http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T019320?q=charles+wes+t+cope&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

hatırlanmayı arzu etmiştir. 1862’de Crystal Palace’de Victoria Nişanı serisi resimleri sergilenmiştir. Birçoğu ulusal koleksiyona girmekte başarısız olmuştur. Eserler daha sonra Wantage şehir konseyine verilmiş ve oradan dağılmıştır. Bu seriden çalışmalar bugün Londra’daki National Army Museum’da bulunmaktadır. *Victoria Nişanı Kazanan Er Sims* adlı resimde subayının hayatını kurtaran bir askerin sunumu görülmektedir.²¹⁶

DUBUFE, (Louis-) Edouard

(Paris, 1820; Versailles, 1883)

Fransız ressam.

Claude-Marie Dubufe’nin oğludur. Öncelikle babası devamında da Paul Delaroche’tan eğitim almıştır. İlk defa 1839’da Salon Sergisi’nde *Meryem’e Müjde, Avcı* ve bir portre çalışmaları ile yer almış, üçüncü sınıf bir madalya kazanmıştır. 1840 yılında St Elizabeth’in Macaristan’daki hayatının bir bölümü ile ikinci sınıf madalya, 1844’te ise *Bathsheba* ve 15. yüzyıla ait kurgu tür resmi ile birinci sınıf madalya kazanmıştır (tüm resimler kayıptır). 1840’ların ortalarına kadar Cibot ve Ary Scheffer ile birlikte duygusal romantik akımı kabul ettiği görülmüştür. Baudelaire 1845’te babasının kazançlı mesleğinden daha farklı yollar seçtiğinden bahsetmiştir. Aslında babasının kariyerini; göreceli olarak karsız tarihsel resimden, zenginlerin portelerine kadar yakından takip etmiştir. Edourd’ın 1850’lerden önceki portreleri (*Meçhul Kadın*; Musee Rolin, Autun) Delaroche’u andırır şekilde keskin ve parlaktır. Sonraki çalışmaları daha yumuşak ve daha idealizedir. Dubufe’yi babası gibi sadece bir portre ressamı olarak sınırlamak zordur. Versailles’daki bazı ilginç işleri; 1857’de sergilenen kolunun altında bir inek ile beraber betimlenen *Rosa Bonheur* anısına yapılan portresi ve 1877’de sergilenen daha karanlık ve yoğun olarak betimlenen *Harpignies* resimleri kendisinden sonraki sanatçıları etkilemiştir. Fakat hiçbirisi Versailles’da yer alan *İmparatoriçe Eugénie*’in özelliiksiz portreleri gibi göz alıcı değildir. İkinci İmparatorluk’un portre ressamlığını F.X. Winterhalter

²¹⁶ Joan HICHBERGER, http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T022329?q=Louis+William+Desanges&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

ile paylaşmıştır. 1866'da yaptığı 12m. uzunluğundaki çok büyük *Kayıp Çocuk* adlı resmi eleştirilenleri memnun etmemiştir. 1867 Uluslararası Fuarı'nın Amerika temsilcisi A.T. Steward tarafından alınmış, sergilenmek üzere Amerika'ya gönderilmiş ve en son 1893 yılında Chicago'daki Colombia sergisinden sonra kaybolmuştur. 1842'de Juliette Zimmermann ile evlenmiştir. Juliette büst konusunda uzmanlaşmış bir heykeltıraştır ve 1842-53 arasında Salon Sergileri'ne katılmıştır. Çocukları Guillaume Dubufe (1853-1909) aile geleneğinden ayrılmış, başarılı bir dekoratif ressam olmuştur.²¹⁷

DURAND-BRAGER, (Jean-Baptiste) Henri

(Château de Belnoe, Dol, 1814 - Paris, 1879)

Fransız deniz ressamı.

Askeri gemilerde bir kariyer istemiş ve genç yaşında bir çok yere seyahat etmiştir. Eugene Isabey'in atölyesinde sanatsal bir eğitime karar verene kadar Afrika'nın Atlantik kıyısının büyük bölümünü görmüştür. 1840 yılında macera ruhu ve gelişen sanatsal hırsı ile Napoleon Bonaparte'ın küllerinin Saint Helena'dan Fransa'ya dönüşünü resimlemesi için resmi bir vazife almıştır. Takip eden yıl bu yolculuğu belgeleyen resimli bir albüm yayınlanmıştır. Sonraki kariyeri sanatçının gezme arzusu ile görsel kayıt bağlılığını kaynaştırmasının bir modelidir. Bir filo ile Buenos Aires'e gitmiş, Uruguay, Brezilya'yı; Mogador seferi ile Madagaskar'ı görmüş ve ziyaret ettiği yerleri betimlemiştir.²¹⁸

1843 yılında Légion d'honneur nişanı ile ödüllendirilmiştir. Denizcilik deneyimi ve sanatçılığına ihtiyaç duyan yeni siparişler arkasından gelmiştir. Sonraki çalışmalarından bazıları 1844 yılında yaptığı Musée des Beaux-Arts de Bordeaux'da bulunan *Fransız Firkateyni Niemen İle İngiliz Firkateynleri Arethusia Ve Ametist Arasındaki Savaş* adlı resmi ve Mogador bombardımanını ve Mogador'un ele

²¹⁷ Jon WHITELEY,
http://0-

www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T023827pg2#T023830

²¹⁸ Bryan MICHAEL, "Durand-Brager, Jean Baptiste Henri", **Bryan's Dictionary Of Painters And Engravers**, c.2, 104.

geçirilmesini tasvir ettiği iki büyük resmi (1845, Versailles, Château) sayılabilir. Hem Çar hem de Avusturya imparatorundan siparişler alması onun kişisel tecrübeleri sayesinde yarattığı askeri panoramalarının uluslararası düzeyde kabul gördüğü ve ünlü olduğunun belirteçidir.²¹⁹

FAHRİ KAPTAN

(1857-?)

Fahri Efendi, Bahriye Mektebi'nin Harbiye sınıfından 1876 yılında teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Mekteb-i Rüşdiye-i Bahriye'de, sivil rüşdiyelerde ve Darüşşafaka'da resim öğretmenliği yaparak pek çok öğrenci yetiştiren Fahri Efendi, Ressam Hüsnü Tengüz'ün de resim öğretmeni olmuştur. 1907 yılında yüzbaşı rütbesine terfi eden Fahri Efendi üç yıl sonra emekli olmuştur. Klasik tarzda çalışan Fahri Kaptan deniz savaşı tabloları, peyzajları ve gemi resimleriyle ünlüdür. Yıldız Sarayı bahçesinde yaptığı peyzajı İstanbul Resim Heykel Müzesi'nde bulunmaktadır. Yıldız Çini Fabrikası imalatı tabaklarda görülen Fahri imzalı manzaralı resimler, onun burada çalışmış olduğunu göstermektedir. Dördüncü rütbeden Mecidî Nişanı, Gümüş Yunan Muharebe Madalyası ve Sanayi Madalyası olan Fahri Kaptan'ın resimleri İstanbul Resim Heykel Müzesi'nde, Topkapı Sarayı Müzesi'nde, Deniz Müzesi'nde ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır.²²⁰

FENTON, Roger

(Bury, Lancs, 1819 - London, 1869)

İngiliz fotoğrafçı.

Bankacı ve pamuk tüccarlarından oluşan bir ailede doğan Fenton 1838'de Londra Üniversite Koleji'nde okumaya başlamış, resme ilgi duyduğu sebebiyle okumayı bırakmıştır. Bir yıl boyunca tarihsel resimler yapan Charles Lucy ile çalıştıktan sonra 1841 yılında Paris'e gitmiş ve Paul Delaroche'nin stüdyosuna kabul

²¹⁹ Frank TRAPP, http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T024158?q=Jean-Baptiste+Henri+Durand-Brager%2C&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

²²⁰ Bkz. (164), ÇOLAK, 70.

edilmiştir. Delaroche, 1838'de yeni fotoğraf tekniklerinin sanat için önemli olduklarını fark etmiş ve 1840'tan itibaren fotoğrafçılık ile ilgili tüm yeni gelişmeleri takip etmeye başlamıştır. 1843'te Delaroche stüdyosunu kapatınca Fenton Londra'ya geri dönmüş ve hukuk okumaya başlamıştır. 1847'de evlenmiş ve hukukçu olarak çalışmaya başlamıştır. Dört yıl sonra baroya girmiş fakat sanat arzusunu kaybetmemiş ve 1849-51 yılları arasındaki Kraliyet Akademisi Sergileri'ne katılmıştır. 1851 Uluslararası Fuar'daki fotoğraflardan etkilenen sanatçılar bir komite kurarak İngiltere'de fotoğrafçılığı geliştirecek bir ortam yaratmanın yollarını aramışlardır. Bu komitenin görevlendirmesiyle 1851'de Paris'e gitmiş ve yeni kurulmuş Société Héliographique'te çalışmıştır. Ona mumlu kağıt ile negatif baskı alma yolunu öğreten arkadaşı Gustave Le Gray'den eğitim almıştır. Londra'ya döndüğünde bu yeni branşın gelişmesi için yeni bir fotoğraf birliği kurulmasına ön ayak olmuştur. 1852 yazında ilk fotoğraf deneyimlerini gerçekleştirmiştir ve Londra Windsor Ormanı ve Güney Galler bölgesinde manzara ve mimari resimler çekmiştir. Sonbaharda mühendis olan arkadaşı Charles Vignoles ile beraber Kiev'e gidip Dinyeper nehri üzerinde yapılan köprünün inşaatını fotoğraflamıştır. Aynı zamanda Moskova ve St.Petersburg'daki egzotik soğan şekilli kubbeler ve ahşap mimariyi mumlu kağıt işlemi ile kayıt altına almıştır. 1853-55 yılları arasında Fenton neredeyse bir fotoğrafçı gibi çalışmıştır. 1853'te British Museum'un resmi fotoğrafçısı olmuş 1854'te Asur tabletlerini, klasik heykel ve büstleri müzenin çatısında yoğun güneş ışığı altında ve siyah arka alan kullanarak fotoğraflamıştır.

1854'te fotoğrafçılar birliğinin ilk sergisi açılmış, burada Prens Albert ve Kraliçe Victoria ile tanışmıştır. Kraliçe kendisini Windsor'a davet etmiş o bahar kraliyet ailesinin fotoğraflarını çekmiştir. Kırım Savaşı esnasında Manchester kökenli bir yayıncı Thomas Agnew, Fenton'ı Kırım'a gitmesi için görevlendirmiştir. Aralık 1854'te asistanı Marcus Sparling ile beraber içerisinde malzemelerinin bulunduğu arabasıyla beraber yola çıkmıştır. Sonraki altı ay boyunca 360 adet Sivastopol etrafındaki askerler ve subayların cam üzeri kolodyum resimlerini çekmiştir. İngilizler'in savaş çabalarını sekteye uğratan kötü yönetim ve salgın hastalıklardan bahsettiği mektuplarıyla çelişen şekilde askeri kamp hayatının pembe resimlerini çekmiştir. Eylül 1855'te Londra'daki Old Watercolor Society Gallery'de

negatiflerinden baskıları sergilenmiştir. Daha sonra Agnew & Sons tarafından zarif bir albümü yayınlanmıştır. Bununla birlikte 1855'te savaşa ilgili tartışmalar, Fenton'ın resimlerinin gerçekçi olmadığını ortaya koymuş ve yayıncısına çok para kaybettirmiştir. Sonraki altı yılda Fenton dağlardaki akarsu görüntüleri, Gotik mezarlar, manastırlar, banliyölerden insan manzaraları çekmiş, sergilemiş ve pazarlamıştır. 1860-62 yılları arasında özenle hazırlanmış güzel ölü doğa serileri yayınlamıştır. Bunların albüm baskıları ve stereoskopik görüntüleri satılmıştır. Rakiplerinin giderek artması, fotoğraf sanatının prestij kaybına neden olması ve sürekli kimyasallarla uğraşmasına bağlı olarak sağlığının kötüleşmesi nedeniyle 1862'de negatiflerini ve tüm ekipmanını satmış, avukat ve borsada hukuk müşaviri olarak çalışmaya başlamıştır. 1865'te emekli olmuştur. Çalışmaları Royal Photographic Society, the National Army Museum, Londra'da Victoria and Albert Museum ve Harry Hunt Ransom Humanities Research Center, University of Texas at Austin'dedir.²²¹

FILIPPOV, Konstantin Nikolayeviç

(1830 - Yalta, Kırım 1878)

Savaş sahneleri ve tür resmi ressamı.

1850-58 yılları arasında Kraliyet Sanat Akademisi'nde öğrenim görmüştür. Daha çok suluboya eserler üretmiştir. Filipov Kırım Savaşı'na sahneleri belgelemek için resmi olarak Rus ordusu ile beraber gönderilmiştir. Savaş esnasındaki çizimlerinden yaptığı *1855'te Simferopol İle Sivastopol Arasındaki Askeri Yol* (1858, Tretyakov State Gallery, Moskova) çalışması ile altın madalya kazanmıştır. Filipov Kırım'da askeri konvoyların haricinde kuzeydeki manzaralar ve kent merkezlerini de betimlemiştir. Suluboya çalışmaları savaşın sakin anlarını yansıtmıştır. 1858 yılında Çarlık Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olmuştur. Varşova, Paris ve Roma'da yaşadından sonra 1863 yılında Rusya'ya dönmüştür. Hayatının sonuna kadar Kırım'da yaşamış ve resim yapmıştır. 1865 yılında Tuna nehrindeki Bulgar baskını sonucu Rus ordusunun Silistre'den çekilmesini betimlediği büyük boyutlu resim ile

²²¹ Elizabeth Annes McCAULEY,
<http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/img/grove/art/F015089>

akademisyen ünvanı almıştır. Filipov'un resimleri Moskova'da Tretyakov Devlet Galerisi ve Pushkin Güzel Sanatlar Müzesi'nde sergilenmektedir.²²²

GIBB, Robert

(Laurieston, 1845-Edinburgh, 1932)

İskoç ressam.

Edinburgh'da eğitim almıştır. Romantik ve askeri resimleri ile ünlenmiştir ancak aynı zamanda başarılı bir portre ve manzara ressamıdır. Sanat eğitimine akşam okulunda başlamış, kariyerinin devamında İskoç Kraliyet Akademisi'ne katılmıştır. Akademi üyeliğine ek olarak 1895-1907 yılları arasında İskoç Ulusal Galerisi'nin müdürlüğünü yapmıştır. 1908 yılından vefatına kadar kralın ressamı ünvanını almıştır. İskoç Kraliyet Akademisi'de ilk eserini (*Glen Kaynağı-Lester*, Arran) 1867'de daha sonra da yaklaşık 143 eseri sergilenmiştir. Otuz yaşında başarılı bir savaş resimleri ressamı olarak saygı görmeye başlamış ve akademiye öğretim üyesi olarak seçilmiştir. 1881'de Alexander Kinglake'in kitabından esinlenip yaptığı *İnce Kırmızı Hat* adlı eseri çok büyük başarı kazanınca akademiye tam üye olmuştur. Eserde Balaklava Muharebesi esnasında kırmızı uniformaları ile 93. İskoç birliğinin Rus süvarilerinin saldırılarına direnmesini işlemiştir. Üç yıl sonra *Sınıf Arkadaşları* eserini yapmıştır. Muharebe esnasında yaralanan bir İskoç subayına diğer bir subayın destek olmaya çalışmasını işlemiştir. I. Dünya Savaşı boyunca askeri sahneler yapmaya devam etmiştir ve son savaş konulu resmi 1929 tarihli *Duvara Dönüş*'tür. Bu eserinde de bir sıra asker yan yana betimlenmiştir. Ancak üzerlerinde haki renkli üniforma vardır ve başlarının üzerinde ölmüş yoldaşlarının ruhları görülür. Gibb aynı zamanda başarılı bir portre ressamıdır ve Henry M. Stanley, Arthur Halkett, Margaret Shennan'ın portelerini yapmıştır.²²³

²²² <http://newmedia.artsolution.net/media/LeSphinxLephoto/ObjectDocuments/1552014T17113.pdf>

²²³ <http://www.theknohlcollection.com/portfolio/detail/napoleons-surrender-1924/>

GILES, Godfrey Douglas

(1857–1923)

İngiliz ressam.

İngiliz gerçekçileri arasında yer alan Giles 1879-80 arasındaki II. Afgan Savaşı'nda ve Sudan'da subay olarak görev yapmıştır. 1884'te Tamaai Savaşı'ndan ve General Gordon'u Khartoum'dan kurtarılması için düzenlenmiş başarısız girişimden kurtulabilmiştir. Bu olaydan sonra sanatçı tam zamanlı bir ressam olabilmek için ordudan ayrılmış bir sonraki yıl Kraliyet Akademisi'nde *Tamaai Savaşı* adını verdiği iki büyük resim sergilemiştir. Parlak Afrika güneşi ile aydınlatılmış resimde kayalık ve makilik bölge, yarı çıplak dervişler; İngiltere ve Fransa'da yakın zamanda terk edilen kırmızı ceketler yerine haki üniformalardan oluşan sarı ve kahverengi renklerin kompozisyonu ile tarih ressamlarını açıkça desteklemiştir. Bu iki resimdeki renk şeması şaşırtıcı derecede moderndir. Giles'in profesyonel asker gözü tehlikeyi, kargaşayı ve koloni savaşlarındaki vahşiliği diğer hiçbir vatansever tarih ressamı ve uzmanının farkedemeyeceği kadar hassas algılamıştır.²²⁴

GUYS, Ernst Adolphe Hyacinthe Constantin

(Flushing, Hollanda, 1802 - Paris, 1892)

Fransız çizer.

Babası Kuzey Hollanda'daki donanmada tüccarların şefidir fakat Guys hayatının büyük bir bölümünü Fransa'da geçirmiştir. 1848'den sonra bir süre İngiltere'de de kalmıştır. Resimli gazetelerin başladığı dönemdeki ilk çizerler grubuna dahildir. 1838'den sonra *Illustrated London News* gazetesi ve 1842'den sonra *Punch* gazetesi için yabancı ülke muhabiri olarak birçok seyahat yapmıştır. Bulgaristan, İspanya, İtalya ve Mısır'a giderek çizimler yollamış, bunların tahta baskıları yapılıp yayın organlarında yayınlanmıştır. Atina'da Yunan bağımsızlığını,

²²⁴ Simon PEPPER, http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T006887?q=Godfrey+Douglas+Giles&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

İstanbul'da bayram festivalinde Osmanlı sultanını kayıt altına almıştır. 1855'te Kırım Savaşı'nı incelemesi için gönderilmiş ve İnkerman ve Balaklava'daki çarpışmalara tanık olmuştur.

Guys 1850'den itibaren Paris'e yerleşmiştir. Sosyal hayata dair yaptığı çizimler onun ünlü olmasına neden olmuştur. Normal hayattan esinlendiği kompozisyonlarında çemberli etek giyen kadınları, Bois de Boulogne'da atla çekilen vagon tipi arabaları, demir toplarla oynanan Boll oyunlarını ve karnaval görüntülerini hızlı ve enerjik fırça darbeleri ile yakalamayı başarmıştır. (Daha sonra tahta baskısını hazırlayacaklar için ton değişimlerini keskin sınırlar ile belirtmiştir.) Dönemindeki tüm saygın eleştirmenlerin hepsi tarafından beğenilmiştir. 1863'te Charles Baudelaire *Le Figaro* gazetesinde onun eserleri ile ilgili uzun bir yazı dizisi hazırlamış, bu durum ününün artmasına sebep olmuştur. Baudelaire özet olarak Guys'ı 'modern hayatın ressamı' olarak nitelemiş ve çalışma metodları ile ilgili aydınlatıcı bilgiler vermiştir. *Modern Hayatın Ressamı* kitabında bir bölümünde: "Guys kalem ile hafif dokunuşlar ile başlar, alanda hangi objelerin yer işgal edeceğini işaretlemeye çalışır. Ana plan hafif bir renk ile çizilip, ana kütleler hayal meyal hafifçe renklendirilir. Daha sonra tekrar ele alınır ve uygun renk tonu yoğun bir şekilde işlenir. En son olarak objelerin dış çizgileri ince bir şekilde çizilir." demiştir.

Théophile Gautier, Philippe Burty, Champfleury, Goncourts gibi eleştirmenler ve Delacroix, Manet, Nadar gibi sanatçılar onun açık sözlü bir şekilde özneleri aydınlık olarak tasvir etmesine hayran kalmışlardır. Guys'ın figürleri yerleştirmeden arka alan ve gölgeleri hafifçe boyama tekniğini elinde onun bazı çizimleri olan Manet'de uygulamıştır. Aynı yöntem Toulouse-Lautrec, Forain ve Picasso'da da görülür. Ayrıca Parisli Marcellin (Emile Planat) gibi çizerler ve Paul Renouard gibi gazete grafikerleri onun tekniğine daha yakın çalışmışlardır. Guys, bir muhabir olarak başka hiçbir şey denemeden o zamanki gerçekçi ressamların büyük endişe duydukları küçültme ve kontrast tekniğini kendine adapte etmiştir. Daha büyük bir dramatik güç için kendi halinden memnun olan bir durağanlıktan, fıkra

gibi romantik çizim detaylarından ve karakterlerin sunumundaki katı kurallardan hep kaçınmıştır.

Guys utangaç olduğu için Baudelaire'e *Le Figaro*'daki yazılarında sadece isminin baş harflerinin kullanılması konusunda ısrar etmiştir. Kişisel hayatını özel tutmaya çaba sarfetmiş, buna rağmen 1870'lerdeki Café Guerbois ekibinin bir üyesidir ve toplantılarına, eğlencelerine katılmıştır. Ara ara çizimlerini satarak zorlukla hayatına devam edebilmiş, 89 yaşında ölmüştür. Onun az sayıdaki hayranı tarafından ünü devam ettirilmiş ve 1895'te Georges Petit Gallery'de ölümünden üç yıl sonra adına bir sergi açılmıştır. Koleksiyonundan bazı çizimleri Paris'teki Musee Carnavalet'tedir.²²⁵

INDUNO, Gerolamo

(Milano, 1825 - Milano, 1890)

1839-46 arası Milano'da Brera Akademisi'nde eğitim görmüştür. 1848'deki Cinque Giornate ayaklanmasında bulunmuştur. Takip eden dönemde Avusturya'nın zaptı nedeniyle kardeşi ve arkadaşı ressam Domenico ile İsviçre'de Astano'ya gitmiş, daha sonra Floransa'ya geçmiştir. General Medici'nin birliğine gönüllü olarak katılıp Roma Cumhuriyeti'nin savunmasında görev almıştır. Bu esnada birçok çizim ve resim üretmiştir. Milano'ya döndüğünde kaldığı yerden resim yapmaya devam etmiş, tür resmi serileri üretmiştir. 1855 yılında Kırım'daki Sardinya birliklerine, 1859 yılında Garibaldi'nin ünlü Alp Avcıları Tugayı'na gönüllü olarak katılmıştır. Risorgimento olarak adlandırılan İtalya'nın bağımsızlık ve birleşme çabaları süresince epik olaylardan esinlenip pek çok resim üretmiştir. 1870'lerde 18.yüzyıl tür resimlerini kopyalamıştır. 1870 Viyana ve 1878 Paris sergilerine katılmıştır.²²⁶

²²⁵ Michel MELOT,
http://0-
www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T035814?q=constantin+guys&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

²²⁶ http://www.artgate-cariplo.it/collezione-online/page45d.do?link=oln82d.redirect&kcond31d.att3=107

MAKOVSKY, Vladimir

(Moskova, 1846; St Petersburg, 1920)

Ressam Konstantin Makovsky'nin kardeşidir. 1861-66 arasında Moskova Resim Heykel ve Mimarlık Okulu'nda Sergey Zaryanko ile çalışmıştır. 1872'de Peredvizhniki (Avareler) grubuna katılmıştır. *Bülbül Sevenler* (1872-3; Tretyakov Devlet Galerisi, Moskova) adlı eseri gibi erken dönem resimlerinde çağdaş konuları nazik bir hiciv ile işlemiştir. Bu çalışmalarda sahnedeki her figürün rolü dikkatlice ve tam olarak tanımlanmış ve Makovsky'nin yeteneği ortaya konulmuştur. 1870'lerin ortalarında merkezi temalara, sonraki çalışmalarının çoğunun konusu olan Rus hayatındaki dikkati çeken sosyal karşıtlıklara odaklanmıştır. Sıradan ve ezilmişlerin dünyası için sempatisini ve popülist fikirlerini açıklıkla ifade etmiştir.

Sanatçının en başarılı resimleri coşkulu ama sofistike şehir romancıkları olarak görülebilir. Bunlar arasında *Banka İflası* (1881) gibi paranın kötü gücünü ya da *Toplantı* (1883) eserindeki gibi anne sevgisinin işlendiği köylü kadının şehire çalışmak için giden oğlu ile buluşmasını ya da *Bulvarda* (1886-7) eserindeki gibi çaresiz, ezilmiş genç eşi ile el yapımı akordeon çalan alkollü adamın betimleri yer almaktadır. 1880'lerin sonu ve 1890'ların başındaki bir seri resminde açık hava resimleri prensiplerini uygulamıştır. Şiirsel *Açıklama* (1889-91) resminde açık kapıdan ve pencereden giren ışık ile dolu içmekanda iki sevgilinin arasındaki diyalog betimlenmiştir.

Liberal aydınların bir grubunun yüce üyelerinin resmi *Akşam Partisi* (1875-97, adı geçen tüm eserleri Tretyakov Devlet Galerisi, Moskova'dadır.) eserinde görüldüğü gibi Rus devrim hareketinin ikonografik gelişimine önemli katkı yapmıştır. Makovsky aynı zamanda portreler de yapmış ve kitap resimlemiştir.²²⁷

²²⁷ Jeremy HOWARD,

<http://0->

www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T053348pg2?q=vladimir+makovsky&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

MILLAIS, John Everett

(Southampton, 1829 – Londra, 1896)

İngiliz ressam. Ön-Rafaelloocular'ın kurucularından olan sanatçı, geliştirdiği üstün teknik yetenekle seçkinleşmiştir. 1840'da Kraliyet Akademisi Okulları'na giren sanatçı, burada W.H.Hunt'la tanışmıştır. Sanat anlayışları açısından devrimci sayılabilecek bu iki ressam, kısa sürede iyi arkadaş olmuşlar ve birlikte çalışmaya başlamışlardır. Rosetti'nin de katılmasıyla bu üç sanatçı Ön-Raffaelloocular Kardeşliği'ni kurmuştur. Millais, grubun dinsel konulu resimlerdeki gerçekçi anlatımını *İsa, Anne ve Babasının Evinde (Marangozun Dükkânı; 1850, Tate Gallery, Londra)* adlı yapıtında yansıtmıştır. Dinsel bir konunun bu denli gerçekçi ve sıradan bir konuymuşçasına verilmesi şiddetli tepkilere neden olmuştur. Grubun öteki sanatçılarıyla birlikte İngiliz şair John Keats'e hayranlık duyan Millais onun bir şiirinden esinlenerek yaptığı *Lorenzo ve Isabella*'da (1849, Walker Art Gallery, Liverpool) üstün bir teknik yetenekle ritmik bir kompozisyon anlayışı sergilemiştir. Bu teknik yetenek onu diğer Ön-Raffaelloocular'dan daha başarılı kılmıştır. Giderek grubun ilkelerinden uzaklaşmaya başlayan sanatçı, 1853'te Kraliyet Akademisi'ne yardımcı üye seçilmiş ve bu tarihten sonra, akademik anlamda portreler, tür resimleri ve çok beğenilen geleneksel konular işleyen resimler üretmiştir. *Kör Kız* (1856, City Art Gallery, Birmingham) ve *Güz Yaprakları* (City Art Gallery, Manchester) en önemli yapıtlarındandır. Bu resimlerinde duygusal bir öyküyü, duygunun arka plandaki manzarayla bütünleştiği şiirsel bir anlatımla sunmuştur. Bunlar ayrıca, Millais'in yaşamının en fırtınalı döneminin ve Ön-Raffaelloocular'ın savunucusu eleştirmen Ruskin'in karısıyla yaptığı evliliğin ilk yılının ürünleridir. Sanatçının en üretken ve başarılı dönemi, Kraliyet Akademisi'ne üye seçildiği 1864'e değin sürmüştür. Ancak bu yıllarda giderek aşırı bir duygusallığa düşmesi yapıtlarına yapay bir hava vermiştir. Buna karşın teknik yeteneğini yitirmeyen sanatçı, son döneminde de bazı başarılı portreler yapmıştır. Millais, 1896'da ölümünden birkaç ay önce Kraliyet Akademisi'nin başkanlığına getirilmiştir.²²⁸

²²⁸ Uşun TÜKEL, "Millais, John Everett", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, c.2, 1050.

PATON, Sir Joseph Noel

(Fife, Dumfermline, 1821-Edinburg, 1901)

İskoçyalı ressam, heykeltıraş, koleksiyoncu.

Dunfermline Sanat Akademisi'nde eğitim almıştır. Kızkardeşi heykeltıraş ve erkek kardeşi de ressamdır. İlk gençlik yıllarından itibaren antik tarih, İncil, romantik hikayeler ve efsanelerden ilham alarak hırslı bir şekilde çizimler yapmıştır. Babası hevesli bir antikacıdır. Tarihsel değeri olan ve sanat açısından değerli bulduğu herşeyi biriktirme hobisi vardır. Eski silahlar ve zırhlarında olduğu bu koleksiyon ölünce çocuklarına kalmış, onlarda yerel yönetime bağışlamışlardır. Bugün Edinburg'daki National Museum of Scotland'da bulunan bu koleksiyondaki eserlerden etkilenerek Paton birçok resim üretmiştir. Bunlardan bazıları; *Burada kim Yaşadı Merak Ediyorum* (1867, Mrs.Eva Noel Findlay özel koleksiyonu), *Peri Baskını* (1869, Glaskow Art Gallery & Museum), *In die Malo* (1881), *Oskold ve Elle Kızları*'dir (1874).

Aile geleneği olarak üç yıl boyunca Paislet, Strathclyde'deki kumaş fabrikasında baş tasarımcı olarak çalıştıktan sonra 1842'de Londra'ya gitmiştir. Kraliyet Akademisi'ne öğrenci olarak kabul edilmemiş olmasına rağmen John Everett Millais ile tanışmış ve ömür boyu sürecek bir arkadaşlığın temelleri atılmıştır. 1845 ve 1847 yıllarındaki Westminster Hall yarışmalarını kazanmıştır. Millais ile arkadaşlığı Ön-Raphaelocular birlik üyesi olmasını sağlamıştır. İskoçya'ya döndüğünde Ön-Raphaelocular akımın kendine özgü tarzını oluşturmaya çalışmıştır. Resim öznelerini bazen *Hindistan İsyanı* (1858, in Memoriam) ve Kırım Savaşı gibi çağdaş olaylardan, bazen de peri resimleri gibi olağanüstü konulardan seçmiştir (*Oberon ve Titania'nun Çekişmesi* – 1849, Edinburg National Gallery). Paton'ın bu çalışmaları gözlem gücünün kuvvetini ve hertürlü detaya tutkuyla bağlı olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Onun yeteneği ve ilgisi ana olarak bir teknik ressam gibi detaylar üzerinedir, renklere çok önem vermez. Coleridge'nin *Antik Denizci Şiirleri* adlı kitabının çizimlerini yapar. Hazırladığı yirmi adet çizim ile şairin heyecanının ve eserin kuvvetinin arttırır. *The Dowie Dens o Yarrow?* adlı çalışması bir çizer olarak onun gücünü gösterir.

1870'den sonraki çalışmalarında yaratıcılığında genel bir düşünüş görülmektedir. Öznelerini teknik çizim gerektiren konular dışındaki genelde dinsel konulardan seçmeye başlamıştır. Bu durum, *Kederli Adam* (1875, Laing Art Gallery, Newcastle Upon Tyne), *Tırmıklı Adam* (1875-9, Fenens Art Gallery, Hull), *İblis* (1876), *Lux In Tenebris?* (1879) gibi çok popüler ve tahtabaskıları yapılan resimler yapmasına engel olmamıştır. Paton ayrıca heykeller, büyük topluluk resimleri ve küçük portreler de üretmiş, madalyalar tasarlamıştır. Stirling'deki Sir William Wallace anısına yapılacak anıt için ve Edinburg'daki Albert Anıtı için yarışmalara girmiş ama kazanamamıştır. 1847'de Kraliye İskoç Akademisi üyesi olmuş, 1850'de tam zamanlı akademisyen olmuştur. 1866'da kraliçenin ressamı ünvanı ile onurlandırılmış ve 1876'da şövalye ilan edilmiştir. Küçük kardeşi Waller Hugh Paton da başarılı bir ressamdır ve Ön-Raphaellocu İskoç manzara resimleri ile tanınmıştır.²²⁹

PREZIOSI, Amadeo

(Valletta, Malta, 1816 – İstanbul, 1882)

Maltalı ressam. İstanbul'u betimleyen resimleriyle tanınmış Oryantalist ressamlardandır.

İlk resim çalışmalarına Maltalı ressam Giuseppe Hyzler'in atölyesinde başlayan Preziosi, daha sonra eğitimini Paris'te Güzel Sanatlar Yüksekokulu'nda sürdürmüştür. Malta'ya dönüşünde ailesinin ressam olmasına karşı çıkması üzerine ülkesini terk etmiş ve Sultan II.Mahmud döneminde (1808-39), 1824'ün sonlarında İstanbul'a gelip yerleşmiştir. Kısa sürede adını duyuran sanatçı, dönemin İstanbul yaşamını yansıtan bir ressam olarak ünlenmiştir. Resimleri konu açısından İstanbul tipleri ve görünümleri olarak ikiye ayrılabilir. Preziosi, İstanbul halkının kültür çeşitliliğini yansıttığı birinci grup resimlerinde modellerini günlük yaşamları içinde betimleye çalışmış, çeşitli mesleklerden Türkler'in yanı sıra Rum, Arnavut gibi

²²⁹ Alasdair A. AULD,

<http://0->

www.oxfordartonline.com/divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T065787?q=Joseph+Noel+Paton&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

başka etnik grupları da resimlemiştir. Preziosi'nin kurşunkalem ya da mürekkeple çizip daha sonra suluboyayla renklendirdiği resimleri, İstanbul'u gezmeye gelen Avrupalılar'ın en çok satın aldığı gezi anıları arasındaydı. Günümüzde bunların büyük bölümünün Türkiye dışında olmasına karşın, İstanbul'da Devlet Resim ve Heykel Müzesi, Deniz Müzesi ve Topkapı Sarayı'nın yanı sıra özel koleksiyonlarda da bazı örnekler vardır. Söz konusu yapıtlarını 1858'de Paris'te, 1863'te Londra'da Kraliyet Akademisi'nde, 1867'de II. Paris Uluslararası Fuarı'nda, 1880 ve 1881'de de İstanbul'daki ABC Kulübü'nün sergilerinde izleyicilere sunan Preziosi'nin bu resimlerinin taşbaskıları, 1858'de *Stamboul. Recollections of Eastern Life (İstanbul. Doğu Yaşamından Anılar)* ve 1861'de *Stamboul. Souvenir d'Orient (İstanbul. Doğu Hatırası)* adlı iki albümde yayımlanmıştır.

Preziosi, konu dağarcığını genişletmek amacıyla 1862'de gittiği Mısır'daki izlenimlerini *Souvenir du Caire (1863; Kahire Hatırası)* adlı albümde toplamış; 1868 ve 1869'da da Romanya'ya giderek çizim ve suluboyalar yapmıştır. Yaşamının son yıllarına ait çok az şey bilinmektedir. Sultan II.Abdülhamid'in (hd.1876-1909) saray ressamı olmuş, Yeşilköy'de oturup çalışmalarını Beyoğlu'ndaki atölyesinde sürdürmüştür. Bu yıllara ait çok az tablosu günümüze ulaşmıştır. Preziosi, 27 Eylül 1882'de Yeşilköy'de avlanırken kazayla yaralanmış, ertesi gün ölmüş ve Yeşilköy'deki San Stefano Katolik Mezarlığı'na gömülmüştür.²³⁰

ROBERTSON, James

(İngiltere, y. 1810- Hindistan, 1881'den sonra).

İngiliz fotoğrafçı ve madalyoncu.

Mesleki eğitimini Londra Kraliyet Darphanesi'nde tamamlamıştır. 1850'lerin ortalarında Malta'da Beato kardeşler ile tanışmış ve onların kız kardeşi Maria Matilde ile evlenmiştir. Beato kardeşler ile beraber 1852 yılında Atina'ya ve y.1853 yılında da İstanbul'a seyahat etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde 40 yıl boyunca, Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dâhil olmak üzere dört Osmanlı

²³⁰ Zeynep İNANKUR, "Preziosi, Amadeo", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, c.3, 1287.

sultanına bağlı olarak görev almıştır. Altın ve gümüş paraların ve madalyaların desenlerini, kalıp ve modellerini hazırlamış, 1850'lerden itibaren fotoğrafçılıkla da ilgilenmeye başlamıştır. İstanbul'un ilk 360° panoramik fotoğraflarını çekmiştir.²³¹ Eylül 1855'te Roger Fenton'ın yerine Kırım'a gitmiş ve savaşı belgelemeye devam etmiştir. Bu dönemdeki bir çok fotoğrafı *Robertson & Beato* olarak imzalıdır. 1857'de Türkiye'den ayrılmış, Beato Kardeşler ile Atina'dan Mısır, Kudüs ve sonunda Hindistan'a kadar gitmiştir. Atina'dayken bir çok fotoğraf plakasını D.Konstantinov'a vermiş, o da 1858-62 arasında çoğunu kendi adıyla imzalamış, sergilemiştir. 1858'de Felice Beato ile Hindistan İsyanı esnasında Lucknow'a fotoğrafçı olarak gitmiş ve olayları belgelemiştir. Calcutta Photographic Society üyesi olmuş ve Charles Shepherd ile tanışmıştır. Beato'nun ayrılmasından sonra Shepherd ile ortaklık kurmuştur. Takip eden yıllarda egzotik pazar talebinden dolayı yerel sahneleri fotoğraflamış, Londra ve Paris'te önemli sergilere katılmış ve döneminde Avrupa'da büyük bir üne kavuşmuştur.²³²

REBECCA, Solomon

(Londra, 1832; Londra, 1886)

İngiliz ressam.

Abraham Solomon'un kızkardeşidir. Ailesinin sanat yeteneğinin tümüne sahip olmasına rağmen kadın olması ve aile içindeki pozisyonu başarılı olan ağabeyinin gölgesinde kalmasına sebep olmuştur. Sorumluluk bağları ile kuşatılması ve kendinden küçük erkek kardeşi Simeon Solomon'a ilgisi bir sanatçı olarak kapsamını sınırlamıştır. 1846'da Spitalfields Tasarım Okulu'nda eğitim görmüş ve resimlerini satmadaki düşük başarısına rağmen 1858'den itibaren Kraliyet Sergileri'ne katılmıştır. Lokal sergiler ve periyodik yayınlardaki çizimler sanatçıya ek gelir sağlasa da geçinmek için eski ustaları kopyalamak zorunda kalmış ve John Everet Millais gibi ünlü sanatçıların stüdyo asistanlığını yapmıştır. Millais'in *İsa*

²³¹ <https://rcac.ku.edu.tr/tr/robertson-osmanli-baskentinde-fotografci-ve-hakkak-0>

²³² Italo ZANNIER,

<http://0->

www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T072424?q=james+robertson&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

Ailesinin Evinde adlı resmini tahta baskının yapılabilmesi için sadeleştirmiştir. Stili ağabeye Abraham'a özenerek yaptığı *Barınak Talebi* (1862, tahtabaskısı 1869) resminden, kardeşi Simeon'un sanatına uygun suluboya çalışması *Yaralı Güvercin* (1866; Powell Kol., Wales) resmine kadar değişkenlik göstermiştir. Simeon'un 1873'teki başarısızlığı sadece Rebecca'nın duygusal hayatını etkilememiş onun kariyerine de zarar vermiştir. Simeon gibi alkolik olmuş ve at arabası çarpması sonucu hayatını kaybetmiştir.²³³

ROUBAUD, Franz

(Odessa,Ukrayna, 1856 – Münih, 1928)

Fransız ressam.

Babası Marsilyalı bir kitapçı, annesi Clermont-Ferrand'lı terzidir. 1865'te Odessa Güzel Sanatlar Topluluğu çizim sınıfına kaydolmuştur. 1870'lerin başında Tiflis'e taşınmışlar, 70'lerin sonunda ise bir süre Polonya'da yaşamış, muhasebecilik ve özel öğretmenlik yapmıştır. 1877'de Münih'e taşınmış, Güzel Sanatlar Akademisi'ne kayıt yaptırmıştır. 1880'de Odessa'ya dönmüş ve çizer olarak çalışmış, bir yıl sonra tekrar Münih'e dönmüştür. 1882-84 arasında Çar III. Aleksandr'ın desteği ile Kafkasya, Ukrayna, Erivan, Tiflis, Bakü, Taşkent ve Semerkant'a gitmiştir. 1882'de ilk bilinen eseri *Podolia Bölgesinde Yarmolnitsy'de Sokak* çalışmasını yapmış ve ertesi sene St.Petersburg'da Çarlık Sanat Akademisi'de sergilenmiştir. 1886'da Çar, Tiflis'teki Askeri Tarih Müzesi için on dokuz adet büyük boy resmi yapması için görevlendirmiş ancak on yedi tanesini yapmıştır. Bunlardan 15 tanesi Kafkas Savaşı'nın en önemli bölümlerine, iki tanesi de Osmanlı İran Savaşı'na aittir. 1889'da *Achulgo Saldırısı* eserine başlamış, bir yıl sonra bitirmiş ve Münih'te *Kafkasya'nın Fethi* adı ile sergilenmiş, eserin başarısı ile Bavarian Güzel Sanatlar Akademisi'ne kabul edilmiştir. 1901'de Münih Uluslararası Sanat Sergisi'nin Rusya bölümünün yöneticisi olmuş, aynı yıl St.Petersburg Çarlık Güzel Sanatlar Akademisi Kırım Savaşı'nın ellinci yılı nedeniyle *Saldırı, 6 Haziran*

²³³ Simon REYNOLD,

<http://0->

www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T079662pg2?q=rebecca+solomon&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

1855 adlı eseri için görevlendirmiştir. Ertesi yıl taslak çalışmaları onaylanmıştır. 1903'te Münih'te akademideki yirmiden fazla öğrencisi ile beraber eseri yapmaya başlamış 1904'te bitirmiş, Sivastopol'e yollamıştır. 1911'de *Borodino Muharebesi* panoramik eseri için resmi bir kontrat imzalamış, bir yıldan az bir süre içerisinde Münih'te eseri tamamlamış, 1912'de Moskova'da ahşap bir pavyonda sergilenmeye başlamıştır. 1914'te I. Dünya Savaşı esnasında Fransız vatandaşı olduğu için göz altına alınmış ancak daha sonra Alman vatandaşlığına kabul edilmiştir. 1925'te Münih Crystal Palace'da kızı heykeltıraş Tamara ile beraber yıllık sanat sergisine katılmıştır.²³⁴

SCHRANZ Giuseppe (Joseph)

(1803-1873 sonrası)

Malta asıllı ressam.

Kardeşi Antonio gibi Schranz da deniz ve topografik konulu eserler yapmıştır. 1832 yılında İstanbul'a gelmiş ve günlük yaşamdan konuları ve kasır, köşk, saray, cami gibi tarihi eserleri taşbaskı ve karakalem olarak betimlemiş, 1950'lerin başından ortalarına kadar birçok İstanbul panoraması taşbaskı olarak yayınlanmıştır.²³⁵ Sultan Abdülmecid sanatçının İstanbul panoramasını çok beğenmiş sanatçıya İngiliz elçi aracılığıyla mücevherli bir sigara kutusu hediye etmiştir. 1838 yılında Harbiye Mektebi'nde Selim Satı Paşa'nın müdürlüğü döneminde resim dersi öğretmenliği yapmıştır.²³⁶

SEYİT ALİ EFENDİ

(1850-?)

Seyit Ali Efendi, 1871 yılında Bahriye Mektebi'ni bitirmiş, Harbiye sınıfına geçerek 1875 yılında teğmen rütbesiyle makine sınıfından subay çıkmıştır. Fabrikalar

²³⁴ http://roubaud.eu/biography_engl.html

²³⁵ <http://collections.vam.ac.uk/item/O152053/constantinople-and-the-bosphorus-from-drawing-schranz-giuseppe-joseph/>

²³⁶ Didem Üstün VURAL, "19.yy'da Asker Ressamların ve Cumhuriyet Dönemi Türk Ressamları'nın Hocaları Olan Bir Grup Avrupalı Resam", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 120.

Resimhanesinde, Haddehane Şakirdan kışlasında (1889), Bahriye Mektebi'yle Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'nde uzun yıllar öğretmenlik yapan Seyit Ali Efendi'nin, Gümüş Liyakat Madalyası, Gümüş Yunan Muharebe Madalyası ve Sanayi Madalyası vardır. Suluboya ve yağlıboya tekniğiyle çalışmış olan Seyit Ali Efendi peyzaj türünde pek çok eseri vardır. Belgesel nitelikte, tarihi ve kahramanlık konulu tabloları ünlüdür.²³⁷

SMITH, George

(1829-1901)

İngiliz ressam. Victoria döneminde çok popüler olan içerisinde özellikle çocuk betimlerinin de yer aldığı bir hikayenin beitlendiği resimler yapmıştır.²³⁸

SIMPSON, William

(Glasgow, 1823- Willesden, 1899)

Ressam ve taşbaskı sanatçısı.

Mühendis bir babanın oğludur. Henüz 14 yaşında taşbaskı sanatçısı Macfarlane'nin takdirini kazanmıştır. Glasgow'da Allan ve Ferguson taşbaskı firmasında çalışırken aynı zamanda suluboya manzaralar yapmıştır. 1851 yılında Londra'ya gelmiş, hemen Messrs için çalışmaya başlamıştır. Dönemin önde gelen taşbaskı firması Day and Sons, Londra Uluslararası Fuar görüntüleri için görevlendirmiştir. 1854 Messrs sanatçıyı Kırım Savaşı'na yollamış böylece savaş sanatçısı olarak kariyerine başlamıştır. Sonraki kırk yıl boyunca Colnaghi için tüm büyük savaşlarına ve ülkenin önemli politik konularına şahitlik etmiştir. 1855'te Colnaghi, Simpson'ın çizimlerinden üretilen seksen adet renkli taşbaskı içeren *Doğudaki Savaşın Yeri* albümünü basmıştır. Kraliçe Victoria için Balaklava adlı resmi yapmıştır. 1859'da Hindistan ayaklanması için Messrs tarafından görevlendirilmiş iki yüz elli suluboya çalışma ile dönmüştür. Ancak firmanın

²³⁷ Bkz. (164), ÇOLAK, 66.

²³⁸ <http://www.torre-abbey.org.uk/userfiles/files/3%20Victorian%20Artists%20Teachers%20Resources%20%26%20Pupils%20Worksheets%202014.pdf>

başarısızlığı ile bunların sadece elli tanesi 1867’de *Antik ve Modern Hindistan* adlı albümde renkli taşbaskı olarak yayınlanabilmiştir. 1866 yılında *Illustrated London News*’in özel sanatçısı olmuş ve Galler prens ve prensesinin Moskova ziyaretini betimlemiş, 1868’de Habeş seferine katılmış, takip eden yıl gene Hindistan’a gitmiştir. Yolculuğun devamında Kudüs’e gitmiş, Filistin ile ilgili bir çok çizim yapmıştır. 1870’de Fransa-Alman Savaşı’na, 1875’de Galler prensi ile Hindistan seferine eşlik etmiştir. 1877’de Mikenai, Çanakkale, Efes’e gitmiş, 1878 Afgan Savaşı’nda bulunmuştur. Tüm bu yolculukları esnasında suluboya ve kurşun kalem taslak çalışmalar yapmıştır. *Illustrated London News* için çok sayıda ahşap baskı yapmıştır. Simpson 1874’te Kraliyet Enstitüsü üyeliğine seçilmiş ve elli resmini sergilemiştir. Victoria and Albert Museum yirmiden fazla suluboya ve kütüphanesinde de yüzden fazla Kırım ve Hindistan konulu çizimine sahiptir. Otobiyografisi 1903 yılında yayınlanmıştır.²³⁹

TENGÜZ, Hüsnü

(İstanbul, 1875 - İstanbul, 1950)

Türk ressam.

Tam adı Hüseyin Hüsnü’dür; “Bahriyeli Hüsnü” ya da “Kâtip Hüsnü” diye tanınmıştır. Soyadı yasası çıkınca Tengüz (Deniz) soyadını almıştır. Resmin yanı sıra hat ve şiirle de uğraşmış, kanun ve ney çalmıştır. Küçük yaşta denizciliğe ve resme ilgi duymuş, rüştiye ve idadiden sonra Bahriye Mektebi’ne girmiştir. Son sınıfta hastalanıp uzun süre derslere devam edemediği için muharip sınıf yerine askerî kâtip sınıfından mezun olmuştur.

Sanat zevkini henüz çocukken, deniz ve gemi resimleriyle tanınan Emin Baba’dan almış, okul yıllarında resim öğretmeni Fahri Kaptan’ın özendirmesiyle resim yeteneğini geliştirmiştir. Bahriye Mektebi’nden sonra Erkân-ı Harbiye (Genelkurmay) Bahriye Dairesi’nin çizim ve resim işlerini yürütmekle görevlendirilmiş, bu sırada Sanayi-i Nefise Mektebi’ni de bitirmiştir. Orada ünlü

²³⁹ Bryan MICHAEL, “Simpson, William”, *Bryan’s Dictionary Of Painters And Engravers*, c.5, 86.

ressamlar Valeri ve Joseph Warnia-Zarzecki'nin (1850-1924) öğrencisi olmuştur. 1908'de, yeni kurulmuş olan Esliha-i Atika (Tarihî Silahlar) Müzesi'nde görev almıştır. Hoca Ali Rıza ile tanışması sanat hayatında yeni bir dönemi başlatmıştır. 1913'te Deniz Müzesi'ne ressam olarak atanmış, iki yıl sonra Bahriye Matbaası'na ressam olmuştur. Bu görevi de iki yıl sürmüş ve kıdemli yüzbaşı rütbesinde iken emekliye ayrılmıştır. Ancak yeri doldurulamayınca yeniden göreve çağırılmış ve 1948'e kadar sivil olarak Bahriye Matbaası baş ressamlığını yürütmüştür.

Tengüz bahriye kıyafetleri, tarihî gemiler ve deniz savaşlarını tasvir eden suluboya, yağlıboya, karakalem ve çini tarama tekniğiyle tablolar ve albümler hazırlamıştır. 1942'de Devlet Resim ve Heykel Sergisi'ne, 1947'de Subay Ressamlarımız Sergisi'ne katılmıştır. Deniz Müzesi başta olmak üzere yerli ve yabancı pek çok koleksiyonda resimleri bulunmaktadır. Tengüz pek çok kitap hazırlamışsa da, sağlığında sadece birkaçı yayımlanabilmiştir. Bunlardan biri olan Bayram Hediyesi, Bedayi-i Âsar-ı Osmaniye'de (1919, Osmanlı Güzel Sanat Eserleri) kendi resimleriyle Bursa, Edirne ve İstanbul'daki selatin camilerine yer vermiştir. *Osmanlı Bahriyesinin Mazisi* (1995) adlı bir albümü ve *Sanat Hayatım* (2005) adlı bir anı kitabı vardır. *Kasımpaşa'nın Tarihi* ve *Bahriye Matbaası'nın Tarihi* adlı kendi resimleriyle süslü, yayımlanmamış kitap ve albümleri de bulunmaktadır.²⁴⁰

TIMM, Georg Wilhelm [Vasily (Fyodorovich)]

(Riga, 1820-Berlin, 1895)

Alman kökenli Rus ressam, çizer ve taşbaskı sanatçı.

Kariyerine St. Petersburg Güzel Sanatlar Akademisi'nde Gottlob Sauerweid (1783-1844) ile beraber savaş sahneleri çalışarak başlamıştır. 1840-44 arasında St.Petersburg'da hicivli yayınlar için çizimler üretmiş ve bazı eserleri resmi ulusalcı propaganda olarak kullanılmıştır. Timm'in kendine özgü tarzı daha sonra Pyotr Boklevsky (1816-97) ve Aleksandr Agin'in (1817-75) eserlerini etkilemiştir. Şehir

²⁴⁰ Ömer Faruk ŞERİFOĞLU, "Tengüz, Hüsnü", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, c.3, 1488.

hayatına dair kişisel izlenimlerini sürekli yenilemiştir ve Honore Daumier, Paul Gavarni ve Aleksey Venitsianov'un çalışmalarından etkilenmiştir. Çizimleri için yazı seçerken ayırım yapmadığı için bir çok çağdaşı ve daha sonraki tarihçiler tarafından suçlanmıştır. 1843'te Horace Vernet ile arkadaş olmuş, beraber Cezayir'e gitmişlerdir. Timm daha sonra Fransa'da yaşamış, 1848 Devrimi ile Rusya'ya dönmek zorunda kalmıştır. Sayısız seyahat çizimleri hayatının en önemli projesi 1851-62 yılları arasında ayda üç kere yayınlanan ve katılımcıları arasında Vasily Shterenberg, Grigory Gagarin, Ivan Ayvazovski, Aleksey Bogolyubov, Mikhály Zichy ve Mikhail Mikeshin'nin de olduğu *Khudozhestvennyy listok*'da (Sanat Gazetesi) yayınlanmıştır. Çizimler başlangıçta iki renkte daha sonra Timm'in taşbaskı metotlarını geliştirmesiyle dört ya da beş renkli şekilde basılmıştır. Gazete Aleksandr Ivanov ve Karl Bryullov resimlerinin kopyaları ile beraber portreler ve savaş raporlarıyla Rusya'nın sanat günlüğü olarak hizmet vermiştir. Gazetenin yayını Timm'in görme yetisinin kötüleşmesi ile beraber durmuştur. Sanatçının seramik çalışmaları da vardır.²⁴¹

USIGLI, Angelo

İtalyan ressam.

VERNET, Emile Jean Horace

(Paris, 1789 - Paris, 1863)

Vernet'nin asker olma isteğine rağmen, babası küçük yaşta yeteneğini fark edince bu yönde eğitim almasını sağlamıştır. Babasının da yardımlarıyla henüz yirmi yaşında savaşta çizer olarak görevlendirilmiştir. 1814'te babası ile beraber Barriere de Clichy savunmasında görev almıştır. İmparator kahramanlığına karşı Legion d'Honneur madalyası vermiştir. Ateşli bir Bonaparte savunucusu olarak Restorasyon döneminde Napolyon'a sadık kalmış taslak, resim ve taşbaskıları ile propagandasını

²⁴¹ Sergey KUZNETSOV, http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T085115?q=georg+wilhelm+timmm&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

yapmıştır. Partizan hareketleri Bourbonlar'ı kızdırmış 1820'de Paris'ten ayrılmak zorunda kalmış ve Roma'ya gitmiştir. Bu dönemde *Başiboş Atların Yarışının Başlangıcı Karnavalı* (Metropolitan Museum, New York) adlı eserini yapmıştır. 1822'de Paris'e döndükten sonra şu anda Musée du Louvre'da bulunan *Clichy Kapısı: Paris'in Savunması, 30 Mart 1814* eserini yapmış ve *Jemappes Muharebesi* (1821, National Gallery, Londra) eseriyle beraber Salon Sergisi'ne yollamıştır. Ancak politik nedenlerle eserler sergiye kabul edilmemiştir. Kendi stüdyosunda bir sergi açmış ve olağandışı bir başarı kazanmıştır. İki yıl sonra X. Charles popüler olmuş sanatçıyı portresini yapması için görevlendirmiştir. Versailles sarayı için *Fontenoy ve Bouvines'den önce Philip Augustus* adlı iki tarihi resim siparişi almıştır. 1828 yılında Roma'daki Fransız Akademisi'ne yönetici olmuş 1833 yılında Fransa ordusu ile Cezayir'e gitmek için görevinden ayrılmış, 1833-53 yılları arasında bir kaç sefer Cezayir'e gitmiştir. 1835 yılında Güzel Sanatlar Okulu'na profesör olarak atanmıştır.²⁴² Paris'e dönüşünde Kral Louis Philippe, Versailles Sarayı'nı müzeye dönüştürmesi için görevlendirmiştir. Kendisinin büyük boy tablolarını yerleştirmek için Savaşlar Salonu'nu açmıştır. 1842'de Rusya'ya gitmiş imparatorun saygısını kazanmış ve imparatoriçenin portresini yapmıştır. 1848 Devrimi beklentilerini yıkmış ancak II. İmparatorluk sanatçıya yeni payeler vermiştir. 1855 Paris Uluslararası Fuarı'nda tüm galeri onun çalışmalarına ayrılmıştır. Kırım Savaşı'nın başlamasıyla kendisine yeni alanlar açılmıştır. *Alma Muharebesi* ve III. Napoleon'un portresi son resimleri arasındadır ve ölmeden bir kaç hafta önce Legion d'Honneur madalyası almıştır. Sanatçı askeri resimlerin Paul Delaroche'u olarak anılmıştır. Vatansever coşkunun geliştiği bir dönemde ulusal hevesi pohpohlamış ve başarı kazanmıştır.²⁴³ Vernet hayatı boyunca ve ölümünden sonra, kendisine politik önyargı ile yaklaşan Baudelaire gibi sanatçı ve eleştirmenlerden bir çok olumsuz eleştiri almıştır. Ancak 20. yüzyılın sonunda, doğalcılığı ile Gustave Courbet ve Edouard Manet gibi sanatçıların öncüsü olduğu görülmüştür.²⁴⁴

²⁴² Dorathea K. BEARD, http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T088956pg3?q=horace+vernet&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

²⁴³ Bryan MICHAEL, "Vernet, Emile Jean Horace", **Bryan's Dictionary Of Painters And Engravers**, c.5, 291.

²⁴⁴ Bkz. (22) TRAPP.

WOOD, Thomas William

(Londra, 1800-Yorkshire, 1878)

Kraliyet Akademisi'nde eğitim almıştır. Daha çok suluboya manzaralar yapmıştır. 1828-53 yılları arasında akademide 18 tablosu sergilenmiştir. 1835 yılında Harrow Okulu'nda çizim hocalığına başlamıştır. 1871 yılında görme kaybı nedeniyle okuldan ayrılmak zorunda kalmıştır.²⁴⁵

YVON, Adolphe

(Escheviller, Lorraine, 1817- Paris, 1893)

Fransız ressam.

Bourbon Koleji'nde eğitim almıştır. 1838'de Paris'e sanatçı olmak için taşınmıştır. Güzel Sanatlar Akademisi'nde Paul Delaroche'nin öğrencisi olmuş, 1841 Salon Sergileri'ne kabul edilen üç adet dini resim yapmıştır. Bunlar *Hapisteki St. Paul*, *İsa'nın Tefecileri Kovması* ve *Judas'ın Pişmanlığı*'dir. İlk iki resim kaybolmuş sonuncusu Musee des Beaux-Arts, Le Havre'dadır. Yvon'un bu ilginç çıkışı ilgi çekmiş ve üç resim devlet tarafından satın alınmıştır. Yvon, Alexandre Decamps ve Prosper Marilhat gibi sanatçılar tarafından popüler hale getirilmiş egzotik dünyalara ait tasvirler yapmaya çalışmıştır. Mayıs 1846'da Rusya'ya altı aylık bir gezi yapmıştır ve bu durum onun takip eden kariyerini önemli derecede etkilemiştir. Gezide yaptığı çizimler sayesinde 1850 yılında Tatarlar'ın yenilgisini anlattığı *Kulikova Muharebesi* (1850, Kremlin, Moskova) adlı resmi yapmıştır. 1857'de Çar II. Aleksandr bu resmi satın almıştır. Yvon'un Rusya'ya aşına olması ona Kırım Savaşı'na giden Fransız kuvvetleri ile seyahat eden tek resmi ressam olma yolunu açmıştır. Versailles Sarayı için *Malakof'un Alınması* resmini yapmış, bu resim 1857 Salon Sergisi'nde ve 1867 Uluslararası Fuarı'nda sergilenmiştir. 1848 Devrimi ve II. İmparatorluk'un ilanı ile Yvon, III. Napoleon'un ilgisini kazanmış ve daha sonraki dönemde resmi sanatçısı olarak görev yapmıştır. I. Napoleon döneminin yüceltilmesi devlet politikası olduğu için Yvon'dan bu döneme ait savaşların

²⁴⁵ Bryan MICHAEL, "Simpson, William", *Bryan's Dictionary Of Painters And Engravers*, c.5, 403

resimlerini yapması istenmiştir. Yvon “*Mareşal Ney 1812’deki Büyük Ordunun Geri Çekilmesini Desteklerken* (1855; Versailles, Château) adlı tablosu ile övgü kazanmıştır. Avusturya’ya karşı düzenlenen İtalya seferinde imparatorluk güçlerine eşlik etmiştir. 1859’daki Solferino Savaşı ve Magenta’ya yapılan II. Taarruzu canlandıran kahramanlık resimleri yapmıştır. Bunlar 1863’deki Salon Sergisi’nde sergilenmiştir. 1861’de imparatorluk prensi Eugene Louis ve 1868’de III. Napoleon’un resmi portresini yapma işleri almıştır. Arzu edilen imparatorluk imajının devam ettirilmesine destek verdiği için birçok kez onurlandırılmış ve 1855’de Légion d’honneur almıştır. 1867’de imparatorun emri ile Güzel Sanatlar Okulu’na profesör olarak atanmış aynı yıl sanat okullarında kullanılmak üzere bir tasarım kitabı yayınlamıştır. 1870’de zengin bir Amerikalı koleksiyoncu olan Alexander Turney Stewart sanatçıya *Kuzey ve Güneyin Uzlaşması* (kayıp) adlı muazzam resmi yaptırmıştır.²⁴⁶ 1870’de II. İmparatorluk’un düşüşü sonrası ününü zorlukla devam ettirebilmiştir. *İnkerman Muharebesi* gibi savaş sahneleri haricinde *İmparatorluk Prensi* (1861), *III. Napoleon* (1868) gibi portreler yapmıştır.²⁴⁷

²⁴⁶ Frank TRAPP,

<http://0->

[www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T093102?q=adolphe+yvon&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit](http://www.oxfordartonline.com/divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T093102?q=adolphe+yvon&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit)

²⁴⁷ Bryan MICHALE, “Simpson, William”, **Bryan’s Dictionary Of Painters And Engravers**, c.5, 403

7. KAYNAKLAR

7.1. Kitaplar

ACAR, Kezban, **Resimlerle Rusya Savaşlar Ve Türkler**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

AÇIKGÖZ, Ömer, **Osmanlı Modernleşmesi**, Elips kitap, Ankara, 2013.

ARNOLD, Guy, **Historical Dictionary Of The Crimean War**, Scarecrow Press, Maryland, 2002.

AYDIN, Mahir, **Sanatı Tarihi Edebiyatı ve Musikisiyle Kırım**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2003.

BADEM, Candan, **The Ottomans And The Crimean War**, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul, 2007.

BAYHAN, Mehmet, “Fotoğrafçılık”, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, YEM Yayınevi İstanbul, 2013.

BELL, David Avrom, **The First Total War: Napoleon's Europe and the Birth of Warfare as We Know It**, Houghton Mifflin Company, New York, 2007.

BESBELLİ, Saim, **1853-56 Osmanlı Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı**, Gnkur Basımevi, Ankara, 1977.

BEKSAÇ, Engin, **Ortaçağ Avrupa’sında Resim Sanatı**, Paradigma Kitapevi Yayınları, Edirne, 2012.

BOLTON, Roy (editör), **Views of Russia & Russian Works on Paper**, Sphinx Books, Londra, 2010.

CAFFIERO, Gianni, SAMARINE, İvan, **Işık Su ve Gökyüzü, İvan Ayvazovsky'nin Resimleri**, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 2012.

CRODDY, Eric, **Chemical And Biological Warfare: A Comprehensive Survey For The Concerned Citizen**, Copernicus Books, New York, 2002.

ÇOLAK, İnci Aydın, **Kuruluşundan 1940'lara Kadar Geçen Sürede Askeri Okulların Türk Resim Sanatına Katkıları**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü., Sosyal Bilimler Ens. yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2011.

FIGES, Orlando, **Kırım Son Haçlı Seferi**, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı kredi yayınları, İstanbul, 2012

GIMBLETT, Jennifer Leigh, **Painting And Propaganda: Napoleon And His Artists**, Arizona Üniversitesi Sanat Tarihi Bitirme Tezi, 2011.

HAGEN Rose-Marie, HAGEN, Rainer, **What Great Paintings Say**, c.1, s.132, Taschen, Köln, 2003

HARRINGTON, Peter, **British Artists And War, The Face Of Battle Paintings And Prints 1700-1914**, DAG Publications Ltd.,1993, Rhode Island, ABD

HICHBERGER, Joan Winifred Martin, **Military Themes in British Paintings 1815-1914**, Londra College Üniversitesi yayınlanmamış doktora tezi, Londra, 1985.

HORNSTEIN, Katie, **Episodes in Political Illusion The Proliferation on War Imagery in France 1804-1856**, Michigan Üniversitesi yayınlanmamış sanat tarihi doktora tezi, 2010.

İNANKUR, Zeynep, **İstanbul'un Hikâyesini Anlatan Ressam, Amadeo Preziosi**, Sergi Kataloğu, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

İNANKUR, Zeynep, “Ayvazovski, İvan”, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, YEM Yayınevi, İstanbul.

İNANKUR, Zeynep, “Preziosi, Amadeo”, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, YEM Yayınevi, İstanbul.

KARATEPE, Ilkay, **Askeri Müze Resim Koleksiyonu**, İkon Matbacılık, İstanbul, 2011.

KLEINER, Fred S., **Gardner’s Art Through The Ages**, Thomson-Wadsworth, Boston, c.2, 2009.

KONODY, P.G., **Modern War Paintings By C.R.W Nevinson**, Grant Richards, Londra, 1917.

KUNERALP, Sinan, **Modernleşmenin Dikenli Yolu Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Savaşı, Kırım Savaşının 150.Yılı**, Mas Matbacılık, İstanbul, 2006.

KURAT, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya, XVIII. yy sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk Rus İlişkileri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.

MELLER, Paul, **The Development of Modern Propaganda in Britain 1854-1902**, Durham Üniversitesi yayınlanmamış doktora tezi, 2010.

MILNER-GULLAND, Robin, DEJEVSKIY, Nikolay, **Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Rusya Ve Sovyetler Birliği Tarihi**, Çev. Metin Çulhaoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

NORRIS, Stephen, **A War Of Images: Russian Popular Prints Wartime Culture And National Identity**, Northern Illinois University Press, Illinois, 2006.

ÖZDENİZ, Haluk, **İstanbul Deniz Müzesi**, Ak Yayınları, İstanbul, 1979.

ÖZENDES, Engin, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık**, YEM Yayınevi, İstanbul, 2013.

PERLMUTTER, David D., **Visions of War**, St. Martin Griffin, New York, 2001.

POINTING, Clive, **The Crimean War: The Truth Behind The Myth**, Chatto and Windus, London, 2004.

SEZER, Sennur, ÖZYALÇINER, Adnan, **Öyküleriyle İstanbul Anıtları II**, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2010.

SMITH, Karen W., **Constantine Guys, Crimean War Drawings 1854-1856**, Cleveland Museum of art, Ohio, 1978.

STEARNS, Roger Thomas, **War Images And Image Makers in The Victorian Era: Aspects Of The British Visual And Written Portrayal Of War And Defence 1866-1906**, King's Collage Londra Üniversitesi yayınlanmamış doktora tezi, 1987.

ŞİROKORAD, A.B., **Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı Rus Savaşları Kırım-Balkanlar-93 Harbi ve Sarıkamış**, Çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2013

TENGÜZ, Hüsnü, **Osmanlı Bahriyesinin Mazisi**, Deniz Kuvvetleri Kom., İstanbul, 1995

TOLSTOY, L.N., **Sivastopol**, Çev. Mazlum Beyhan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009

TUĞLACI, Pars, **Ayvazovski Türkiye'de**, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1983.

TUKEL, Işın, "Millais, John Everett", **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, YEM Yayınevi, İstanbul.

WOOD, Michael, **In Search of the Trojan War**, University of California Press, Berkeley, 1998.

YILDIZ, Yasin (Yayımlayan), **Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu**, Semih Ofset, İstanbul, 2010.

7.2. Makaleler

ANONİM, “Öteki Tarihin Gözünden Kırım Savaşı”, **Toplumsal Tarih**, Sayı:134, Şubat 2005.

ASLAN, Rüstem, “Erenköy Hastanesi Ve Troia Kazıları”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı**, 10-11.sayı, Bahar Güz 2011.

BADEM, Candan, “Amiral Adolphus Slade’in Osmanlı Donanmasındaki Hizmetleri ve Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Gözlemleri”, **Türkiyat Mecmuası**, C.21, Bahar 2011.

BADEM, Candan, “Rus ve Sovyet Tarih Yazımında Kırım Savaşı”, **Toplumsal Tarih**, s.155, Kasım 2006.

BADEM, Candan, “Kırım Savaşı’nın Osmanlı Toplumsal Yaşamına Etkileri”, **Toplumsal Tarih**, sayı 133, Ocak 2005.

BİRİNCİ, Necat, “1853-56 Kırım Savaşı’nı Anlatan Bir Eser: Manzume-i Sivastopol”, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi basımevi, sayı 10-11, İstanbul, 1983.

CASTELLOT, Andre, “Fransızlara Göre Kırım Savaşı”, Çev. Sezen Ongan, **Hayat Tarih Mecmuası**, yıl.13, c.1, sayı.1, 1 Ocak 1977.

CIESZKOWSKI, Krzysztof Z., “The Pallas Of Pall Mall, The Life And Paintings Of Lady Butler”, **History Today**, Şubat 1982.

COHEN, Charles, “Uccello’dan Bir Rönesans Başyapıtı San Romano Bozgunu”, Çev. Celal Üster, Savaş ve Sanat, **P Dünya Sanatı Dergisi**, Mas Matbacılık, İstanbul, Sayı:30, Yaz 2003.

ÇAKIR, Ömer, “Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatının Kaynaklarından Biri Olarak Harpler I: Kırım Harbi (1853-1856)”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**. sayı 4 /1-II, Kış 2009.

HARRINGTON, Peter, “The First True War Artist”, **MHQ: The Quarterly Journal Of Military History**, C. 9, No. 1, Sonbahar, 1996.

LALUMIA, Matthew, “Realism and Anti-Aristocratic Sentiment in Victorian Depictions of the Crimean War”, **Victorian Studies**, C. 27, No. 1, Sonbahar, 1983.

MacFARLANE, Lindsey, “18.yy İngiliz Resminde Deniz Savaşları”, Çev. Celal Üster, Savaş ve Sanat, **P Dünya Sanatı Dergisi**, Mas Matbacılık, İstanbul, Sayı:30 Yaz 2003.

MICHAEL, Bryan “Carmichael, John Wilson”, **Bryan’s Dictionary Of Painters And Engravers**, The Macmillan Company, New York, 1903.

NORRIS, Stephen, “Images of 1812: Ivan Terebenev and the Russian Wartime Lubok”, **National Identities**, Sayı: 7, No. 1, Mart 2005.

SANCHEZ, Alfonso E.Perez, “Goya’dan Savaşın Felaketleri”, Çev. Ayşegül Hatay, Savaş ve Sanat, **P Dünya Sanatı Dergisi**, Mas Matbacılık, İstanbul, Sayı:30, Yaz 2003.

SIRER, Münir, “Kırım Savaşı ve Sivastopol Zaferi”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Yıl:14, C.1, Sayı.1, 1 Ocak 1978.

ŞEHSUVAROĞLU, Bedi N., “Kırım Harbinde İstanbul Hastaneleri”, **Tarih Mecmuası**, 1 kısımlık 1965, c.2 sayı.10.

ŞAHİN Hasan, “Kırım Harbi’nde(1853-1856) Doğu Anadolu Cephesi’nde Cereyan Eden Muharebelerde Başlı-Bozuk Birlikleri”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi** [TAED] 49, Erzurum, 2013

TOROS, Taha, “Sermet Muhtar Alus”, **Tarih Ve Toplum**, Sayı 122, Şubat 1994.

VURAL, Didem Üstün, ”19.yy’da Asker Ressamların ve Cumhuriyet Dönemi Türk Ressamları’nın Hocaları Olan Bir Grup Avrupalı Resam”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, y.8, s.2-3, Aralık 2004.

YILDIZ, Netice, “İngiliz Basını ve Arşiv Belgeleri Işığında Kırım Savaşı İle İlgili Sosyal Etkinlikler”, **Tarih Ve Toplum**, sayı 103, Temmuz 1992.

7.3. İnternet kaynakları

AULD, Alasdair A.

<http://0->

www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T065787?q=Joseph+Noel+Paton&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

BAŞARAN, Serdar, “Bahriyeli Ressam Fahri Kaptan”, 27 Ekim 2008

<http://lebriz.com/pages/lst.aspx?lang=TR§ionID=8&articleID=399&bhcp=1>

BEARD, Dorathea K., <http://0->

www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T088956pg3?q=horace+vernet&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

BOGDAN, Radu

<http://0->

www.oxfordartonline.com/divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T002228?q=theodor+aman&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

BOLTON, Ray (editör), **Views of Russia & Russian Works on Paper**, Sphinx Books, Londra, 2010 ,

https://books.google.com.tr/books?id=EpZFPOY5FtsC&pg=PA7&lpg=PA7&dq=roy+bolton+bossoli&source=bl&ots=jzkdZJZr1E&sig=ORaurJT-cvt-ERQjRXeE5z--pOE&hl=en&sa=X&ved=0CB8Q6AEwAWoVChMIrNPiu6K_yAIVhpUsCh3dgwqP#v=onepage&q=%20bossoli&f=false

BOSSOLI, Carlo http://www.carlobossoli.info/carlo_bossoli.html

CERRAHOĞLU, Nilgün, “Kırım: 3 Kahraman Kent Sivastopol”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Ekim 2012,

http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/374430/KIRIM_3__Kahraman_kent_Sivastopol.html

CLIFTON, Gloria, RIGBY, Nigel, “Treasures of the National Maritime Museum”, 2004, Londra, <http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/12057.html>

CORDINGLY, David, “Marine Painting”,

http://www.oxfordartonline.com/subscriber/article/grove/art/T054395?q=marine+painting&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

CROSS, Samuel H., “Nineteenth Century Russian Painting”, **American Slavic and East European Review**, Vol. 4, No. 3/4 (Aralık 1945), 35-53,

<http://www.jstor.org/stable/2491760>

GENCER, Ali İhsan, **Kırım Savaşı ve Paris Anlaşması**,

<http://www.bilimtarihi.org/pdfs/KIRIM.pdf>

HICHBERGER, Joan Winifred Martin, **Images of the Army: The Military in British Art, 1815-1914.**

https://books.google.com.tr/books?id=Q8DnAAAAIAAJ&pg=PA69&lpg=PA69&dq=richard+redgrave+exposition+universelle+1855&source=bl&ots=96W7EvokAi&sig=R8rZnXUSaBZzSQUIjNCLylxhiL8&hl=en&sa=X&ved=0CB8Q6AEwAmoVChMIsd3T-Ym_yAIVSY8sCh0K_AuM#v=onepage&q=richard%20redgrave%20exposition%20universelle%201855&f=true

HICHBERGER, Joan Winifred Martin

http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T006383pg3?q=thomas+jones+barker&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

HILLS-NOVA, Clare, “Gerolamo Induno”

http://www.oxfordartonline.com/subscriber/article/grove/art/T041250pg2?q=gerolamo+induno&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

HOWARD, Jeremy

http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T009592?q=bogolyubov&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

KELLER, Ulrich, “Images Of War”

<http://www.alteseite.meltonpriorinstitut.org/content/aktuell/Keller-engl.html>

KENTLEY, Eric, “The National Maritime Museum: The Collections”, Scala Books, 1990, Londra. <http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/11962.html>

KUZNETSOV, Sergey, “Timm, Georg Wilhelm [Vasily (Fyodorovich)]”

http://www.oxfordartonline.com/subscriber/article/grove/art/T085115?q=georg+tim m&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

LAVERGNEE, Arnauld Brejon de, “Falcone, Aniello”

http://www.oxfordartonline.com/subscriber/article/grove/art/T027403?q=aniello+falcone&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

MELOT, Michel

<http://0->

www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T035814?q=constantin+guys&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

PAREDES, Cecilia, “The Confusion of the Battlefield. A New Perspective on the Tapestries of the Battle of Pavia”, **Riha Journal**, Aralık 2014 <http://www.riha-journal.org/articles/2014/2014-oct-dec/paredes-battle-of-pavia/#sdfootnote41sym>

PEPPER, Simon, “Battle Pictures and Military Scenes”

http://www.oxfordartonline.com/subscriber/article/grove/art/T006887?q=%22battle+painting%22&search=quick&pos=22&_start=1#firsthit

PEPPER, Simon, <http://0->

www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T006887?q=Godfrey+Douglas+Giles&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

POYRAZ, Nuri Halil http://www.turkulerim.net/2844/Uskudar_a_Gider_Iken

REYNOLD, Simon

<http://0->

www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T079662pg2?q=rebecca+solomon&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

SQUIRES, Nick, 12 Mart 2012, <http://www.telegraph.co.uk/culture/art/leonardo-da-vinci/9138461/Proof-that-long-lost-Leonardo-da-Vinci-masterpiece-lies-behind-Florence-painting.html>

TRAPP, Frank, “Yvon, Adolphe”

http://www.oxfordartonline.com/subscriber/article/grove/art/T093102?q=adolphe+yvon&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

TRAPP, Frank, “Durand-Brager, Jean Baptiste Henri” [http://0-](http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T024158?q=Jean-Baptiste+Henri+Durand-Brager%2C&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit)

[www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T024158?q=Jean-Baptiste+Henri+Durand-Brager%2C&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit](http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T024158?q=Jean-Baptiste+Henri+Durand-Brager%2C&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit)

WHITELEY, Jon

<http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T023827pg2#T023830>

WILLIAMS, Leslie [http://0-](http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T019320?q=charles+west+cope&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit)

[www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T019320?q=charles+west+cope&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit](http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T019320?q=charles+west+cope&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit)

ZANNIER, Italo

http://0-www.oxfordartonline.com.divit.library.itu.edu.tr/subscriber/article/grove/art/T072424?q=james+robertson&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit

<http://www.trc-leiden.nl/trc-needles/index.php/component/k2/item/10206-military-invalid-patchwork>

<http://www.rusartnet.com/biographies/russian-artists/19th-century/early-19th-century/romantic/georg-wilhelm-timm?highlight=WyJ0aW1tIl0%3D>

http://panoramacouncil.org/en/what_we_do/resources/panoramas_and_related_art_forms_database/?nID=741

<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/balaclava>

<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/cardigan>

<http://nzetc.victoria.ac.nz/tm/scholarly/tei-Stout41-t10-body-d167.html>

http://www.istanbularkeoloji.gov.tr/web/14-51-1-1/muze_-_tr/koleksiyonlar/arkeoloji_muzesi_eserler/iskender_lahdi

<http://www.theoi.com/Gallery/K5.10.html>

<http://alexandermosaik.de/en/>

<http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/12128.html>

<http://www.bbc.co.uk/arts/yourpaintings/paintings/the-soldiers-wife>

<http://www.torbay.gov.uk/torreabbey-souvenirguide.pdf>

<http://www.royalcollection.org.uk/collection/916844/sketch-of-the-balaklava-plain-about-1855>

http://www.iln.org.uk/iln_years/histiln1967.htm

http://www.wga.hu/html_m/v/veronese/11/2lepanto.html

https://www.academia.edu/4141635/Crimean_War_1, s.12

<http://www.msb.gov.tr/Sehitlikler/YurtIciSehitlikleri>

http://shturman-tof.ru/Morskay/morskie_musei/bogolubov.html

<http://www.bbc.co.uk/arts/yourpaintings/paintings/the-bosphorus-anglo-french-fleet-at-anchor-29200>

<https://rcac.ku.edu.tr/tr/robertson-osmanli-baskentinde-fotografci-ve-hakkak-0>

<http://collections.vam.ac.uk/item/O16463/mother-and-child-oil-painting-cope-charles-west/>

<http://www.torre-abbey.org.uk/userfiles/files/3%20Victorian%20Artists%20Teachers%20Resources%20%26%20Pupils%20Worksheets%202014.pdf>

<http://www.theknohlcollection.com/portfolio/detail/napoleons-surrender-1924/>

<http://newmedia.artsolution.net/media/LeSphinxLephoto/ObjectDocuments/1552014T17113.pdf>

8. ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında İzmir’de doğmuştur. 1999 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü’nden mezun olmuştur. 2005-2006 yılları arasında Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı’nda Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi’nin güncellenmesinde editör olarak çalışmıştır. 1998-2012 yılları arasında çeşitli firmalarda mimarlık yapmıştır. 2012 yılından bu yana İstanbul Teknik Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü’nde yarı zamanlı olarak Mitoloji ve Sanat dersleri vermektedir. 2013-2014 öğretim yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Bilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır.